

Quamquam visi sunt commisisse, ut hostium loco essent,
jus tamen gentium valuit. Hi à majestate insepara- 4
 biliter dependent, & non nisi auctoritate supremæ
 potestatis ad exteros dimittuntur; obinde definiti,
 quoad à regibus, aut rebuspub: ad reges, seu respub:
 superiorem non agnoscentes, reipub: causa, mit-
 tantur. Nec secundum ævi nostri consuetudi- 5
 nem penes gentes Christianos, vel etiam orbi
 Christiano extraneos, admittuntur; priusquam
 litteras suas majestatis à qua, majestati ad quam
 ostenderint^a; quas more vulgato *Credentiæ litteras*
 nuncupamus. Et neque generaliter Principis vel
 Imperatoris nuncio sine litteris creditur. ^b. Sic
 Elisabetha Angliæ quondam Regina incompara-
 bilis, Christophorum Assonvilium, ab Albano
 Duce ad se missum, quod nullas à rege ipso litteras
 haberet, non admisit. Secus qui faciunt fallere,
 aut falli cupiunt; scelestæ conjurationis jure gen-
 tium rei fiunt. Cæterum tamen non ambigitur 6
 exemplo Romanorum communicari legatorum
 jus posse. Hi autem per Feciales, ut superius mo-
 nui, legatos mittebant, recipiebant; eorumque in-
 jurias ulcisciebantur. Et Augustus permisit tribus
 viris consularibus, ut legatos regum, populorum-
 que, qui ad se venirent, ipsi singuli audirent sepa-
 ratim, iisque responderent; nisi fortè quædam
 acci-

^a *Arg. l. ult.*
C. de leg.

^b *L. unic.*
& ibi Ca-
str. C. mæ-
dat. Si-
chard. in l.
consenta-
neum S. n.
9. C. quo-
mod. &
quand. jud.

7 acciderent, in quibus suo & Senatus decreto opus
 esset. Legati porro à die legationis commissæ,
 omni jure sacro sancti habentur; quasi omni jure,
 contra omnem injuriam defensi, ac muniti. Adeò ^{c L. 8. ff.}
 ut impunè eos offendere nemo, contumelia, dam- ^{de rer. di-}
 nove afficere, citra pœnæ expectationem audeat. ^{vis. l. fin. ff.}
 Præterea omnia jura superioritatis in domo sua, in- ^{de legatis.}
 que domesticos habent; & sunt quasi universitas.
 Verum enimvero hoc ex concessione ejus apud quē
 agit Legatus dependet; quia regulariter auctoritas
 Principis, signave superioritatis sese extra Provin-
 ciam non extendunt. Penes alios, sive in alieno ter-
 ritorio, citra gratuitam concessionem, locum non
 habent. Legatorum insuper intentiones atq; actio-
 nes liberæ sunt, nullius inquisitioni subjectæ, ab
 omnium calumniis, & injuriis omnibus defensæ;
 Quod & ad legatorum comites præsertim necessa-
 rios, qui publica auctoritate ipsis adjecti, & tan-
 quam oneris, ac periculi focii sunt, extenditur^a; ^{a L. 32. ff.}
 quos idcirco impedire in officio suo exequendo, ^{ex quibus}
 ac detinere minimè convenit, cum id falsa liber- ^{caus. major.}
 tas, & species hostilitatis existimetur. Nec dubitan-
 dum, quin domus legati tutissimum receptaculum,
 & asylum suorum sit; ab eadem quenquam extra-
 hi non debere, qui sese legibus reipub: in qua sive
 ordinariè, sive extraordinariè demoratur, publicæ

tranquillitati, honestati non opposuit. Præterea etiam legati, eorumve domestici necessarii, liberi à vectigalibus, impositionibus, contributionibus, aliisque id genus oneribus civilibus habentur; tam quoad bona ipsorum in territorio legationis empta, exportanda, quam ea quæ aliundè ipsis adveniunt, modo mercandi, vel offendendi socios, hoc concessio privilegio, non abutantur^b. Et hoc jus tam penes externos fœderatos, hostes, vel etiam proprios cives adeò favorable est, ut qui reipubl: causa absunt, abesse non videantur, libertatem, civitatem, testamenti factionem, atque alia sua jura retineant. Et jure civili Romano quamdiu suo munere funguntur, judiciorum aleam subire non coguntur^c. Sic Cicero, & Valerius Maximus commemorant, Memmiam legem, eorum qui reipubl: causa abessent, recipi nomina prohibuisse: quandoquidem reipubl: intererat, tam bona quam corpora legatorum penes eos facta testâ tueri. Nec causâ litis privatæ eos revocari, qui relicta patria, uxore, charis, liberis, amicis, rebusque suis omnibus, reipubl: sese addixissent. Privilegia legatorum in territoriis Principum suorum indulta, repetere hic definam; ea enim ut civilia, ac localia sunt, extra civitatem non extenduntur. Quoad conventionem judicialem legato extero inferendam, illud observan-

^b L. 8. *ibi Gloss.*
C. de vectigal.

^c L. 2. §. *legatis.* l. 7. l. 39. §. ult. ff. de judic. l. 15. §. ante ff. de legat.

- 8 vandum, ne legati constante legatione penes exte-
ros contrahant; nam eo modo actioni ex contractu
jure certo subjiciuntur^a: Et quidem jurisdictioni
ejus judicis, in cujus territorio contractum esse pro-
babitur. Unde rectè Julianus^b: *Si legationis tempore
quis servum, vel aliam rem emerit, vel alia causa possidere
exeperit, non iniquè cogetur ejus nomine judicium suscipere,
alias enim dabitur potestas legatis sub hac specie res alienas
domum auferendi.* Optimè legationis tempore adje-
ctum est: Nam legatis in eo quod antè legationem
contraxerunt, item his qui, testimonii causa evo-
cati sunt, vel si qui judicandi causa accessiti sunt,
vel in Provinciam destinati, revocandi domum
suam jus datur^c. Nisi perfecta legatione ibidem
adhuc subsistant, qua occasione eos conveniri posse
Divus Pius rescripsit. Sed & si agant legati, com-
pelluntur se adversus omnes, in omnibus, defen-
dere; præterquam si injuriam suam persequantur,
vel furtum, vel damnum, quod passi sunt; *Alioquin*
(ut idem Julianus eleganter ait) *aut impunè contu-
melijs, & damnis afficientur, aut erit in potestate cujusque
pulsando eos subjicere ipsos jurisdictioni, dum se vindicant.*
- 9 Contractus tempore legationis factos cum excepi-
mus à jure revocandi domum, delicta quoque pru-
denter excipimus, quæ vulgò etiam inter obliga-
tiones, quæ ex quasi contractu oriuntur, locum ob-
tinent.

^a L. 2. §. 3.
C. 4. l. 8.
l. 26. ff. de
judic. l. 12
ff. de legat.
^b L. 25. ff.
de judic.

^c L. 2. §. 3.
C. 4. ff.
eod.

tinent. De his jure veteri constat, quod ex facinore, aut conjuratione in legatione commissio, legati legatorumve focii rei, pœnæ subiecti fuerint. Apud Persas non solum conjurantes, sed & eorum uxores, liberi, persecuti. Quod & penes Ægyptios in persona clementis contra Ptolomæum conjurantem, sic observatum. Idque ne admissa delicti impunitate aliorum libidini, absque metu pœnæ, status publici summis periculis laborent. Nisi etenim delicta punirentur, omnium salus in discrimen poneretur, miserrimaq; summarum potestatum conditio foret. In quam rem justè Orator^d exclamat. *Quotusquisque reperietur qui impunitate proposita, abstinere possit injuria?* Antiquum & vetus, nec minus verum est proverbium: *Impunitas peccandi maxima est illecebra. Impunitatis spes, impietatis est parens.* Ideò si legati quomodocunque delinquentes, aut quidvis machinati, perpetuò impunè recedere possent, eo ipso quod nihil pœnæ metuere haberent^a, ad hujusmodi maleficia malitiosi propentius profili-
 rent^b. Principes autem, vel populi ad quos legati mittuntur fidei publicæ prætextu decipi minimè debent^c. Quinimo privilegiū amittit, qui concessa abutitur potestate, ne privilegii velamento flagitiorum crescat auctoritas, aut publica convellatur, ac vacillet^d utilitas. Nec debent ex eo munere pa-
 tro-

^d Cicer. 3.
 offic.

^a L. 8. C.
 de Episc. et
 Cler.

^b L. 14. C.
 de penis.

^c Arg. l. 1.
 C. de his
 qui ven.
 etat.

^d L. 2. C.
 de privil.
 scholar.

patrocinium caprate, quod ipsi per proprium scelus
 deflexerunt^e. Non enim ad proditionem, sed ad ^{Nov. 117.}
 negotium honestum transmittuntur; quod si trans- ^{C. ult. § 1.}
 scendant, & ad aliorum patriam delendam, cives- ^{v. nō enim.}
 que ejus delendos, venerint, non se legatos verum
 proditores nefarios natura, ac facto ostendunt; con-
 tra quos universos cives armari, gentes omnes in-
 surgere oportet, ut patria talibus monstris liberetur, ^{f L. 24. § 1.}
 totus mundus tali infausto veneno expurgetur. Et ^{ff. de judic.}
 exemplo aliorum, in territorio delicti, delinquen- ^{l. 12. pr.}
 tes legatos puniri, siue ipsi deliquerint, siue servi ^{ff. de accus.}
 eorum, leges commonstrant^f; cum in delictis nul- ^{g L. 1. C. ubi.}
 la sit fori præscriptio; sed unusquisq; ubi deliquit, ^{de Crim.}
 & reperitur conveniatur^g ratione pœnæ (quæ nihil ^{agi oport.}
 aliud est, quam æstimatio delicti, seu maleficii^b) ^{b Arg. l. 31.}
 ad quam se delinquendo obligavitⁱ. Nec ab accu- ^{in fin. C. de}
 satione immunes illos præstat legationis dignitas, ^{Episc. &}
 quam reatu excluderunt^l, ne beneficium ipsis præ- ^{cler.}
 stitutum incipiat esse iniquum^m, in aliorum vergat ^{i L. 20. ff.}
 injuriamⁿ, & honor ipsis præstandus aliis damno- ^{de judic.}
 rum fiat occasio^o. Ita enim liberi, & in inviolabi- ^{l L. 1. C.}
 les legati sunt, ne ab aliis offendantur, non ut alios ^{ubi Senat.}
 offendendo, pœna nulla eos maneat. Igitur ut le- ^{vel clariss.}
 gati sint inviolabiles, juragentium ab his non vio- ^{l. 12. C. de}
 lentur; certò sibi proponant æquum est, æquè san- ^{dignit.}
 ctas Principis, civiumque personas ad quos missi ^{m L. 43. ff.}
 sunt, ^{de vulg. &}
^{pupil. subst.}
^{n L. 12. ff.}
^{ad Trebell.}
^{o L. fin. C.}
^{de stat. &}
^{imagin.}

H h

sunt,

sunt eorumque imperium esse, quam Principi civibusque personę legatorum. Et quoniam aliquando perversè de his delictis judicari solet, saltem quorundam judicio, atque opinione, delictum illud primo annunciari Principi à quo legatus missus fuit, multis tutius visum fuit, atque consultius. Si Princeps fide sua conscius se facti non fuisse profiteatur, delinquentem legatum Principi suo cum elogio puniendum remitti^a, quam à Principe ad quem missus est, in cujus territorio, & fortè personam deliquit, judicari & puniri, ne sibi, suisque jus dixisse, vel in sua causa judicasse, adeoq; simul, actor & judex extitisse, prædicetur^b. Maxime si proprio consilio, & non mandato Principis sui adversus Principem, vel populum ad quem, siue etiam securitatem ejus, quidquam admiserit. Tali enim modo omnis de judice perversa suspicio, legatique pœna afflictı vindicatio, tolluntur; cum alioquin non defuissent monstrosa ingenia, iniquitatem, & invidiam Principis punientis increpantium. Quod eo magis amplectendum, quia ut modo dixi, jus legatorum sanctum & inviolabile est; unde jure suo violati, obligant mittentem ob violatum legatum ad indicendum violanti bellum. Exemplum in Davide est, qui cum ab Hanone rege legatos suos dimidia parte barbæ rasos, vestes eorum medias, usque.

^a L. 6. ff. de
Custod. reor.

^b L. 10. ff.
de jur. sd. l. 1.
17. ff. de
judic. l. 1.
unic. C. ne
quis in
caus. sua.

usque nates præscissas, intelligeret, filiis Ammon
bellum intulit, ac postmodum debellatis hostibus,
11 in servitutem redegit^c. Privati etiam si legatos^c 2. Reg. 10.
offendissent, hostibus, aut amicis, à quibus missi^d
erant, dedebantur^d, ut scilicet eosdem vel servo-^d L. fm. ff.
rum loco haberent, vel pro animi sui, justitiæve^d de legation.
placito punirent. Sic enim JCtus^e. *Et eum qui lega- e D. l. fm.
tum pulsasset dedi hostibus, quorum erat legatus, Quintius
Mutius solitus est respondere. Hac ratione Romani
putarunt, plenius hostibus, offensisque amicis sa-
tisfieri, quam si ipsi in tales legatorum violatores
animadvertissent, dum scilicet læsis, ultionis pro-
priae arbitrium relinquebant^f. Adeoque si talis ab^f Arg. l. de-
hostibus, læsisque non reciperetur, non amplius ta-^f votum §.
men civium Romanorum numero habebatur. C. demetat.
Atq; huic negotio, ut superius retuli, Feciales præ-
erant, à quibus & id specialiter cautum fuit. Sic M.
Æmilio Lepido. C. Flaminio Conss: L. Minucius
Myrtibus, & L. Manlius, quod Chartaginensibus
legatis manus intulerat, jussu M. Claudii Pr: urbis,
per Feciales traditi sunt legatis, & Carthaginem
avecti^a. Et Qu. Fabius, & Cn. Apronius Ædilitii,^a Livius
quod legatos ab urbe Apollonia Romam missos,^a lib. 38.
orta contentione pulsassent, continuo per Feciales^b
dediti sunt^b. Et quidem nisi dederentur, qui lega-^b Valerius
tos violassent, vel si publico consilio id factum esset,^b Max. lib.
6. c. 5.*

bellum legitimè inferri solebat. Itaque Fidenatibus atrox bellum illatum à Romanis, quod legatos eorum interfecissent jussu Tolumnii Regis Vejentium, ad quem defecerant; Quia legati personam Principis sui representant, cujus statuas etiam inanimas violare non licet^c, claro testimonio, quod Philippus Rex ob statuas suas ab Atheniensibus urina perfusas, urbem funditus evertit. Sed etsi bello subito exorto, qui apud utrumque populum inveniuntur, ex hostibus servi fiant, licet in pace venerint^d: tamen legatos liberos permanere Pomponius respondit; ibque jure gentium summa ratione convenire^e, ne defectus virorum illustrium, verfatorumque esset, qui ultro citroque de conditionibus pacis, foederis, induciarum, discordiarumve tuto agere possent. Nec ambigitur jure gentium, 13
 ipsis ad suos salvum conductum præstari, cum ubivis sacrosancti in adventu redituque sint, & potestatum, supremarum interfit, eos illæsos servari. Quod pro ratione periculi, jurisdictionisve ab eo præstari debet, à quibus proximè legati discessere, aut penes quos socios, amicosve in itinere commorantur. Et in hanc rem prævia denun- 14
 ciationes sociis fieri consuevere utque melius dignoscerentur Græcorum legati τὰ κνέυκτα in signum legationis, ne quis eos violaret, ferre solebant Romani

^c L. 4. §. fin.

l. 5. 6. &

7. ff. ad l.

jul. majest.

^d L. in bello.

§. 1. ff. de

capt. &

postlim.

^e L. fin. ff.

de legation.

mani Sagmina, id est, herbas quasdam è Capitolio sumptas ^f, vel caduceum pacis, aut hastam belli indicem, vel etiam tesseras caducei, aut haste simulacrum incisum ^g habentes. Quod nobis admodum solennè non est, existimantibus litteras credentiæ ad potestates amicas, quarum terras transimus, aut penes quos agere proposuimus, ad legatorum securitatem sufficere.

^f L. 8. §. 1. & ibi Cof. n. 4. & seqq. & n. 17. ff. de rer. divis. ^g L. 2. §. 37. ff. de orig. iur.

CAP. XXVIII.

MONETÆ JUS.

1. *Monetæ derivatio, & origo.*
2. *De necessitate nummorum.*
3. *Absque lege usus metallorum ferè nullus est.*
4. *A majestate nummis leges imponuntur.*
5. *De materia, ac forma nummorum, & varia eorum introductione.*
6. *A lege nummis per Principem data, nemini recedere licet.*
7. *Quare nummorum pretia certa, & pecunia figurata esse debeat.*
8. *Pro nummorum certitudine domus publicæ constituta.*
9. *An cum Principe pretia nummorum moriantur.*
10. *Non facile pretia nummorum mutanda.*
11. *Jus monetæ quandoque communicatur.*
12. *An præscribatur.*
13. *De vindicatione falsæ monetæ.*

^a C. unic.
Que sint
Regal.

^b L. 1. in pr.
ff. de con-
trah. empt.

Sequitur nunc monetæ cudendæ jus, quod itidem inter Regalia refertur^a. Moneta à monendo dicta, quod moneat unumquemque, ut pretium nummis publicè impositum, nemo excedat. Horum origo à permutationibus initium caput. *Olim enim non ita erat nummus (inquit JCtus^b) neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: sed unusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum, utilibus, inutilia permutabat. Quandoque plerumque evenit, quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica atque perpetua æstimatio difficultatibus permutationum, equalitate quantitatis subvenerit, eaque materia forma publica percussa; usum dominiumque non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate. Nec ultra merx utrumque sed alterum pretium vocatur. Quæ verba omnia admodum clara sunt, ut explicatione non indigeant. Ubi autem, & quo tempore monetæ usus introductus sit, inter DD^{res} non constat. Jobi oculis incognitam fuisse pecuniam illud evincit, quod in sacris quidem ejus familiæ, camelorum, & asinorum, sed auri argentique signati mentio nulla fiat. Nec mirum id cuiquam videri debet, cum divitiæ olim pecuariis, & venatione consistebant. Quo Virgilius:*

Quam

Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.

Nummis enim, inquit ^a desertissimus eloquentiæ apud Batavos Professor M. Zuerius Boxhornius, *Ne quidem opus habebant ea tempestate, qua & armentis, frugibusque solæ erant & gratissimæ opes, & argenti, & auri possessione non afficiebantur; quippe:*

a Dissert. de trapezit.

--- Cum frigida parvas

Præberet spelunca domos; Ignemque laremque,

Et pecus, & dominos, communi clauderet umbra.

Lydis tamen primam nummorum inventionem tribuit Herodotus. In regionibus, novi orbis nomine designatis, nullum adhuc pecuniæ vel auri argenteive, quantum ad negotiationem attinet usum esse, sed more gentium antiquo res rebus permutari solere, illi norunt, qui ultro Sauromatas, & glaciam Oceanum mercandi gratia transferuntur.

Constat igitur populos hos citius serius usum monetæ recepisse. Illos utilitates nummorum ignorantes, neglexisse. Ignoti enim nulla cupido est.

2 Quibus necessitas nummorum cognita fuit, pecuniarum consuetudinem tanto commodiorem, quanto portatu faciliorem, perspexere; adeo ut multiplicatis hominibus, crescenteque per eorundem multiplicationem inopia, usus numismatum urgentibus commerciis hominum, ex ipsa natura secundum Aristotelem ^b originem duxisse videatur,

b Lib. 1. polit. c. 6.

rerum-

rerumq; naturalium vicem supplevisse, sine quibus reipub: non benè esse, aut commercium rerum humanarum subsistere potest. Sed quoniam absque lege usus metallorum nullus, aut saltem non major quam aliarum rerum erat, nec privata potestas hujus negotii capax esset, expeditum tamen desideraretur; consuetudo summam potestatem monetariæ publicæ utilitati præposuit, nummisq; nomen pecuniæ dedit, quasi nummus, *vóu* sit, id est, lex; tanquam natura sed lege consistat, ipse Princeps, ipsa libertas, & pro libertate lex nummum constituat; Explosis omnibus aliis summa imperandi dignitate non fulgentibus¹. Quippe nec aurum, nec argentum, absque ullo sigillo, pecunia, nummus, aut moneta dici potest; nec sigilla publica metallis imprimuntur, priusquam illud idem specialiter à summa maiestatem mandetur. Jam verò cum æs quodlibet impressione sigilli publici prædicta nomina acquirat, & hæc sigillorum impressio ipso jure soli Principi competat, ac simul etiam pretium nummis, pro eorum quantitate, forma & qualitate, imponendi potestas, sequitur necessario jus monetæ cudendi signum superioritatis esse, & non nisi ad maiestatem pertinere, per quam verè est id quod est. Concinne alibi Imp: ait. *In monetis tantummodo nostris, cudendæ pecuniæ studium volumus versari.*

¹ 1. Machab.

15. vers. 6.

versari. Et Ælius Lampidius: *Antonio Diadumeno ad imperium erecto, statim apud Antiochiam moneta Antonini nomine percussa.* Unde etiam insignia nummo-

§

rum maximè ad probationem superioritatis con-

ducunt ^b. Materia, ac forma nummorum non

semper eadem est, nec fuit. Antiquos nummis ex

corio bubulo factis, Romanos usos esse ligneis, &

quadratis; Britannos nummis, atque annulis fer-

reis ad certum pondus examinatis pro numero;

Alioque sæculo Romanos rursus ære rudi, non fig-

nato; Nostrosque Batavos in necessitatibus num-

mis chartaceis, plumbeis, stanneis, & similibus

contentos fuisse, probatissimæ auctoritatis scripto-

res commemorarunt. Quamvis, plumbei, & stan-

nei nummi jure civili Romanorum omnino repro-

bati fuerint, & quidem L. Cornelia damnati ^c. Quod & in ærofa pecunia, plurimum æris admix-

tam habente, sic observatum ^d. Æream tamen

pecuniam prius, deinde argenteam, ac postmodum

auream introductam fuisse, liquet. Nec non ab

ære has metallorum species, tanquam tempore

primas, illæsum sibi nomen generale retinuisse.

Et hinc est, quod per æs, nummorum omne genus

argenteorum, aureorumque significetur ^a. Pec-

uniæ autem nomen à pecude nominatum, quod

Rex Servius Tullius æs pecudum figura notasset.

^b L. qui li-
bert. & l.
fin. ff. de
oper. publ.

^c L. 9. §. 2.
ff. ad l.
Corn. de
Fals.
^d L. credi-
tor. in pr.
ff. de Solut.

^a L. etiam
aureos ff.
V. S. l. si
serv. s. bu-
jus legis ff.
ad l. Aquila

I i

Inde

Inde ab urbe condita 484. vel ut alii volunt 485.

Qu. Fabio Consule, argentum signatum est; & anno post argentum sexagesimo secundo nummos aureos introductos fuisse, Plinius auctor est. Quam-

*b L. 2. C. de
fals. monet.*

obrem etiam cum gentes æris, argenti, atque auri usum in se recepissent, jura nummorum quisq; populus summæ potestati reservavit^b; quod vulgò per-

cutiendi, imagine signandi, probandi, reprobandi, tollendi, valoremque monetæ constituendi, ac mu-

tandi placito, pro cuiusque reipub: commodo expeditur. Idq; stricto jure, cum privatus secundum

*c L. 1. C. de
veter. nu-
mism.*

tradere teneatur^c, nec punctum à pretio nummis per legem imposito citra pœnam recedere: *Nam si quis super cudendo ære, vel rescripto aliquo, vel etiam adnotatione, inquit Imp: si bi arripuerit facultatem, non solum fructum propriæ petitionis amittat, verum etiam*

*d L. ult. C.
de fals.
monet.*

pœnam quam meretur accipiat^d. Nec immerito curam hanc potestates summæ sibi arrogant; quia reipub:

*e L. 1. C.
de veter.
numism.
nov. Leon.*

interest, ut pretia nummorum indubitata sint, ex æqualitate ponderis, & speciei componantur^e, formam, materiamque adulterinam non habeant,

*f 2. in fin.
f. Math. 22.
v. 18. & 19*

figuræ certæ sint^f, ut nummorum inspectione cives reipubl: Principes civium suorum memores sint.

Atq;

Atq; adeò Principem suum agnoscant; dicto Poëte.

Rege figuratam regis patet esse monetam

Cæsaris, & domino sub Cæsare fulget imago.

- 8 Utque etiam omnis falsitas, quæ in monetis cudi-
dendis exerceri penes privatos posset, arceatur.
Qua ratione speciales ædes institui, imo domus Im-
peratoria nummis dedicari consuevere, de quibus
Ovidius:

Arce quoque in summa Junonis templa moneta,

Et voto memorat facta Camille tuo.

Carolus magnus tollendi hujus criminis occa-
sione, nullibi quam in ipso palatio, cudi monetam
voluit. Quod & in Anglia me teste sic observatur.

- 9 Figura monetæ olim mutari, aut mori cum Princi-
pis persona consueverat, ut & veteris, novæq; mo-
netæ pretium; Quod tamen utilitate publica sua-
dente, postea mutatum^a, modo justî ponderis, &
speciei, reperiantur. Verba Imp: sic se habent:

^a Nov.
Lem. 52.

Solidos^b veterum Principum, & veneratione formatos, ita^b

tradi, ac suscipi ab eumentibus, & distrabentibus jubemus,

^b D. I. I. C.
de veter.
numism.

ut debiti ponderis sint, & speciei probæ. Scituris universis,

- 10 *qui aliter fecerint, haud leviter in se vindicandam. Nec*
de facili, sine justa causa, pretium ejus augeri, aut
minui, magno civium incommodo debet. Quod
ne fiat, majoris cautionis gratia, Brabanti olim pe-
tierunt, Rex Philippus I I. Hisp: Rex, tanquam

Brabantia Dux spondit; Nullum nummum cudemus in Brabantia nostra, nisi de consilio & voluntate, & consensu totius Provinciae. Neque is nummus ullo modo minui poterit. Quod tamen si fiat, vindicare poterimus in monetarium, ejusque bona, citra conniventiam, & dilationem. Cudetur etiam is nummus in aliqua nostrarum liberarum civitatum. Et aestimabitur, laudabilique in conditione sustinebitur, de consilio earundem civitatum &

c L. fin. C. de fals. monet. *d* Mysf. 4. obs. 24. Provinciae. Jus illud licet privato non competat *e*, 11 nec potestati inferiori *d*, tamen populi nomine aliis quandoque communicatur. Quæ enim populi sunt per populum rectè mandantur, privilegio aliis

e L. fin. C. nov. vel lig. instit. non. poss. conceduntur *e*. Præscribi etiam, & consuetudine acquiri jus monetæ Mysfengerus *f* asserit; quoniam 12 præscriptio vim concessi privilegii habet, ac tituli legitimè acquisiti, argumento consensus ad consuetudinem; si concedi, ergo & præscribi potest. Sed personaliter tantum, interdicta juris istius alienandi licentia, nisi & jure suo cadere velit alienator. Quo casu, & ipso jure ad superiorem rever-

g L. 2. C. de fals. monet. *b* L. 1. C. cod. titur *g*. Actio monetæ popularis est *b*, præmio ac- 13 cusatoribus promisso *a*. Inconcessa monetæ factio majestatis reum facit. Monetarii clandestinis sceleribus adulterinam monetam fabricantes, judici traduntur, facti conscios per tormenta ilico prodituri; appellandi privilegio ipsis denegato, suppliciiis

ciis ^b addicendi; cujus poena ignis est ^c. Quod si quisquam iusti ponderis, & valoris nummos cuderit, putant gladio ex reatu peccatorem liberandum fore ^d, quod maiestatis tantum crimen commiserit. Sanè si quis ex his in exordio inite factionis, studio verè laudis accensus, initum prodiderit crimen, præmio dignatur. Is verò, qui usus fuerit hac factione, si vel fero (incognita tamen adhuc) confiliorum arcana patefecerit, absolutione sola, ac venia dignus habebitur ^e.

^b D. l. 1.
C. eod.
^c D. l. 2. C.
eod. Con-
stit. C. 5.
crim.
art. 3.
^d Per l. quis-
quis. C. ad
l. Iul. ma-
jest.
^e D. l. quis-
quis.

CAP. XXIX.

NUNDINÆ.

1. Nundinarum, stapularumve jura à Principe petuntur.
2. Stapularum origo. 3. Nundinae unde dictæ, & quid sint. 4. Origo, & necessitas nundinarum. 5. Privati templo dare nomen proprium prohibentur. 6. Quibus requisitis nundinae instituuntur. 7. A nundinis conventiones hebdomadales differunt. 8. Nundinarum privilegia.

Nundinarum itidem impetratio, & conservatio à solo Principe dependet ^f; unde Plinius: ^f L. 1. ff. de nundin. & C. eod. Solers Vir Prætorius à Senatu petiit, ut sibi instituere in agris

agris nundinas permetteretur. Ut & Stapularum jus, quo
 certas mercaturæ species appellere, & in terram de-
 ponere mercatores tenentur, quæ alioquin mercan-
 di causa ad alias urbes devectæ fuissent. Harum
 origo ex bono publico plerumque est: nam cum
 intersit imperii, in locis struendis urbibus non ad-
 modum opportunis, quandoque fortalitia erigi, ci-
 vitates condi, idq; sine pecunia publica, absq; ullo
 ærarii publici detrimento, privilegia quædam con-
 ceduntur incolis, sive omnibus eo loco habitare vo-
 lentibus; quorum beneficio Principali benignitate
 ibidem non solum meliori pretio, quam alibi ex-
 ponantur, vendantur, verum insuper jura habeant,
 quibus opes incolarum, civitatis singularis proven-
 tus, splendorque augeri possint. In exemplum no-
 bis urbs Dordracena Hollandiæ primaria est, pro
 communi utilitate, ob ingentes belli pacisve virtu-
 tes à Principe stapularum jure decorata. Nundinæ,
 Encænæ, novendinæ ab eo quod plerumque per
 novem dies celebrantur, nobis dictæ, sunt cele-
 brioribus conventus, ex diversis pagis, civitatibus &
 Provinciis, hilaritatis & commercii variarum re-
 rum causa instituti; cum alii conventus tantum
 unius speciei, puta Casei, Olei, Vini, Corei &c.
 commercia sunt. Origo nundinarum ex utilitate,
 ac necessitate Reipub: est: *Nam summæ prudentiæ, &*
aucto-

auctoritatis apud Græcos Plato, inquit Callistratus^a. Cum institueret quemadmodum civitas benè beatèque ha-

^a L. 2. ff. de
nundinis.

*bitari possit, in primis istos negotiatores necessarios duxit. A templi structura tamen vulgò indicuntur, atque ideò Nundinas belgico idiomate **Kermissen**, tan-*

*quam **Kerckmissen** vocamus, ex die isto, quo prima Missa papalis, in eo templo celebrari cæperat, idq; in honorem ejus sancti, cujus causa templum fun-*

⁵ *datum erat. Et cum eo tempore nomen etiam proprium templo daretur, ne quid minus justè per privatos privatorumve loco habitos admitteretur, Impp: Theod: , Arcad: , & Honor: , præceperunt^b.*

^b L. 9. C. de
oper. publ.
l. 3. §. 1. &
2. ff. cod.

Si qui judices, perfectò publicis pecuniis operi suum nomen, sine nostri numinis mentione inscripserint, majestatis tene-

⁶ *antur obnoxij. Porro ad nundinarum concessionem ferè civitates vicinæ singulares, & pagi proximè adjacentes, quorum interesse posset, audiuntur; ne concessio juris in privatum collata, multis damno-*

⁷ *sa, aut fortè injuriosa foret. A nundinis conventiones hebdomadales, quod nos **Week-marten**, sive **Mart-daghen** appellamus, distinguuntur.*

Quorum instituendorum, mutandorum, abrogandorumque potestas penes magistratus relativos locorum est. Ac plurimum ex civium unius urbis, & pagorum circumjacentium conventionè, &

⁸ *mercandi desiderio exercentur. Jus nundinarum porro.*

maximè privilegio consistit. Quod durante earum solennitate, personæ & bona debitorum à creditoribus suis, prætextu privati debiti, etiam volentibus, ex singulari privilegio arresto gravari, aut detineri nequeant. Verba Impp: referre animus est ^a.
^a *L.unicC. de nundin.* Qui exercendorum mercatum, aut nundinarum licentiam, vel veterum indulto, vel nostra auctoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, ut nullum in mercatibus, atque nundinis ex negotiatorum mercibus conveniant, vel in venalitiis, aut locorum temporali quaestu, & commodo privata actione sectentur, vel sub prætextu privati debiti, aliquam ibidem concurrentibus molestiam possint inferre. Unde etiam liberæ nundinæ vulgo dicuntur, apud nos duraturæ, donec publica campana auctoritate magistratus mota signa exspirationis dabuntur, ut sibi interim unusquisque providere possit. Non utendo per decennium tempore Romanorum jus illud amittebatur ^b. Hodie ^c jure Saxonico annis demum xxxi. quibus nundinas, & privilegia omnia præscribi ^e, Wesembecius nobis auctor est.

^b *L.1. ff. cod.*

^c *In parat. ff. de nundin. n. 4.*

CAP.

CAP. XXX.

VECTIGALIA,

1. *Vectigalia nemo nisi Princeps constituit.* 2. *Vectigal unde dictum.* 3. *Gabella species passagium, pedagium, & guidagium.* 4. *De Pontenagio, seu Pontivegio.* 5. *Iusta sunt vectigalia.* 6. *Et necessaria.* 7. *Jus constituendorum vectigalium privatis non committendum.* 8. *Vectigal absque mora solvendum.* 9. *Fœderatus unus alio fœderato vectigalibus non magis premendus.* 10. *Vectigalium fraudatores puniendi.* 11. *Immunitas à vectigalium solutione.* 12. *Nova vectigalia non facile instituenda.* 13. *De publicanorum exactionibus.* 14. *Quomodo civitates singulares hoc jure utantur.*

1 **Q**uoniam sine via, mari, aut flumine persone, aut bona de loco ad locum non transferuntur, in iisque providendis, tutisque reddendis, non minimus labor sæpissimè versetur; ideo pro earum refectione, securitate, atque etiam augendo ærario publico, vectigalia imponuntur, quæ itidem inter regalia numerantur.^a Et vectigal supremi imperii tessera dicitur, quod vectigalia nova inconsultis Principibus non instituantur.^b instituta non nisi per eandem majestatem refor-

^a C. unic.
Que sint
Regal.

^b L. 3. C.
vectigal.
nov. instit.
non posse.

K k

men-

c. L. 10. ff.
de publ. &
vectigal.

d. Arg. l. 1.
C. de jure
jur. annul.
& l. in vo-
catus. C.
de censib.

mentur, diminuantur, aut etiam in totum tollantur. Atque hinc Hermogenianus^c: *Vectigalia sine Impp: precepto, neque Præsidi, neque Curatori, neque Curie consistuere, nec precedentia reformare, & his vel addere, vel diminuerere licet.* Et rectè, quia supremæ potestati hæc tantum competunt, Principali auctoritati regalia reservata sunt; de quibus constat illud: *In his quæ sunt Principi reservata, omnis inferiorum videtur exclusæ auctoritas, & potestas^d.* Vectigal à vehen- 2
do dicitur, acceptum pro eo quod pro invectione, & evectione mercium debetur; quare & telonia à Græco *τελο*, quod mitto significat, nuncupantur. Conductoresve vectigalium telonarii, telonæque vocantur. Vectigal etiam gabella appellatur; cu- 3
jus species, *passagium, pedagium, & guidagium* sunt, nomina barbara, jure Romano incognita. Priora, concernunt onera personalia, & ad eos pertinent, qui transeundo iter, alioquin seclusum, soluto æris modulo, pede transeunt. Alterum, ut tuti corpore, bonisque suis, in via procedere possint. Quibus 4
& *pontenagium*, seu *pontivegium* accessit, ac ponitur pro eo quod transeundo pontem, in quo vectigal constitutum est, solvitur; cui consequens est, ponte destructo sine spe refectionis, non posse ibidem exigi vectigal à transeuntibus per aquam ubi pons fuerat; nec in novo ponte supra, vel infra facto, cum

cum pons in quo quæsitum illud jus erat, in rerum natura esse desierit, neque exactio illa alio loco fieri possit^e; quia ut dixi nova instituere vectigalia nemini sine Principali auctoritate licet. Et generaliter omnia loca transeuntibus libera sunt^f. Si tamen pons in loco veteri reficiatur, tunc jus vectigalis ipso jure revocatur, seu in integrum restituitur^g. Justa omnino hæc vectigalia sunt, quia summa potestas verus dominus viarum fluviorumque publicorum est, & cum dominus sit, prohibere possit subditis, & forensibus, ne aliter quam ipse velit, sua loca ingrediantur^a. Justa sunt, cum pro salute reipub: introducantur, ut ex eorum proventibus sumptus publici sustineantur. Insuper vectigalia Princeps cum exigit, in se refectionem pontium, & viarum recipit^b: nec non, ut vectigalia solventes sint sub tutela dominorum territorii, qui ea lege illa exigunt, ut teneant vias tutas, ac indemnem transitum cunctis & singulis vectigal solventibus præstent. Admodum si quid damni eis in via publica contingat, puta si depredentur illi, qui vectigalia solverunt, nisi prædonem, malefactoremve Principes exhibeant, ad præstationem seu refusionem damnorum teneantur^c. Præterea & vectigalia ob necessitatem, atque utilitatem reipub: instituntur^d, tantaque eorum functio est, ut quemad-

^e L. 13. §. 1. ff. Servit. præd. rustic.
^f L. 14. §. 1. ff. quæmad. servit. amitt.
^g D. l. 14. in pr. ff. eod.

^a L. 16. ff. de Servit. rustic. præd. l. 3. §. 1. ff. de acq. rer. dom.
^b L. 1. ff. de public.

^c Nov. 134. C. 4.
^d L. fin. C. de vectig. l. 1. C. vectig. nov. instit. non poss.

modum tributa dicuntur nervi reipub: , sic idem
 elogium vectigalibus rectè , & necessitate urgente
 institutis, tribui possit; unde & à Pacio JC^{to} eximio
 vectigal definitur; *Fructus ex mercibus proveniens ,*
quibus resp: sustinetur; quasi impossibile sit, ut sacris
 tributis non illatis, resp: conservetur. In quā rem
 e^g Nov. 149. C. 2. egregia Taciti verta sunt: *Neq; quies gentium sine ar-*
mis, neq; arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis
haberi posse. Et alibi: *Nihil aequè fatigabat quam pecu-*
niarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos. Nec ab-
 ludit Cicero: *Etenim si vectigalia semper nervos Reipub:*
esse duximus, eum certè ordinem, qui exercet, illa firmamen-
tum ceterorum ordinum rectè esse dicimus: quippè pecu-
 nia & militibus potestas omnis acquiritur, conser-
 vatur, augetur. Ac tributa pro conservanda repub:
 non tantū jure divino magistratui, in signum quod
 f^f Math. 17. subditi parere velint, sunt præstanda^f: sed etiam
 Luc. 4. eorū finis primarius est, reip: utilitas, ut tam pacis,
 Rom. 13. quam belli tempore persone, ac res civium in tuto
 sint. Quinimò publica hæc vectigalia, alibi publi-
 corum functionum nomine g designata, (unde &
 g L. omnium C. de vectig. eorum exactores *publicani*^b appellantur) adeò publi-
 b Tot. tit. ca sunt, ut privatis committi non possint; & si in-
 de Publ. feriores potestates, sive privati, quidquā in iis citra
 a L. 3. C. Principis constitutionem præcedentem exegerint,
 de vectig. omne quod exactū probabitur restituere tenebun-
 tur, insit. tur.

tur^a. Atq; insuper ob vigorem disciplinæ publicæ
extra ordinē plectuntur^b, qui spreta maiestate hisce
se negotiis immiscuerunt, dum in pœnam legis
Julie de vi publica^c, de ambitu^d, vel etiam lese ma-
8 jestatis crimen^e indicisse proponuntur. Igitur ad
hoc solvendum vectigal omnes subditi qui utilitati
publicæ student, prompti esse debent^f, ne ex mora
irreparabile damnum reip: nascatur. Nam in cau-
sis Fisci, & Principis, quoad tributa ita receptum est,
ut etiam contrariæ appellationes non recipiantur^g;
quod ad externos etiam, nisi à portu, territoriove ab-
stineant, pertinet^h. Verum fœderatos generaliter
9 durioribus conditionibus aggredi, hos immuni-
tatis beneficio indistinctè honorare, illos exactio-
nis opprobrio suppressere, jure gentium iniquum
est, fraternitatis, atque amicitie officio contrarium.
10 Qui fraudandorum vectigalium causa mercium
quantitatem veram reticent, alia via deflectendo,
telonia declinant, eorum bona in commissum ca-
dunt; Deo, & mundo peccantes, amissione bono-
11 rum suorum quandoque plectunturⁱ. Et solvunt
omnes æqualiter, nisi immunitatem proprio jure,
aut status sui ratione, habeant. Jus illud quibus-
dam consuetudine, præscripto, concessione, & pri-
vilegio obvenit. Ratione status eo gaudent, Prin-
ceps, Fiscus, Nobilitas, Legati,^l Studiosi qui ad Aca-
Kk 3 demi-

^b L. 9. §. 5.

ff. de publ.

^c L. fin. *ff.*

ad l. Jul. de

vi publ.

^d L. unic. 9.

3. ff. ad l.

Jul. de am-

bit.

^e L. 3. in

fin. ff. ad l.

Jul. majest.

^f L. 2. in

fin. C. de

annon. l. 1.

C. de nautic.

^g L. 4. C. de

conven. fise.

deb. l. 4. C.

quor. app.

non recip.

^h L. 6. C.

vectig. &

commiss.

ⁱ L. 4. §. 5.

ff. de offic.

proconsul. 3.

C. de naut.

senor. l. 7.

C. de navi-

cular.

^l L. 8. C. de

vectig.

*m. Aut. ba-
lita C. ne
filius pro
patre.*

*n. C. quan-
quā. 4. D.
censib. in 6.*

*o. L. 6. C.
de vectig.
& commis.*

*p. L. 4. §. 1.
l. ult. §. 3.
& 9. ff. de
public. l. 5.
C. de vec-
tig.*

*q. L. 4. §.
ult. ff. de
public.*

*a. L. 9. ff. de
publ. &
vectig.*

demias proficiscuntur^m; quadrupli poena, præter
dati restitutionem in publicanos constituta, qui ali-
quid studiosis extorserint. Item hac immunitate
ornati sunt, Clerici,ⁿ Ecclesiastici, ac^o Navicula-
rii si non mercandi gratia, sed proprio commodo,
ea convecta probabuntur; hoc est, Si in propriam
utilitatem, ususque proprios, non lucri faciendi
gratia bona sua secum gerant, ac transferant. Quod
jus omnibus indistinctè, atq; ipso jure cunctis com-
mune est, nempe ut in proprios usus res converten-
das unusquisque liberas habeat^p. Consuetudo ta-
men (quæ in vectigalium exactiōe plurimum va-
let^q) contraria est, ita ut solvantur tam pro perso-
na, quam pro rebus, licet non venalibus. Bona iti-
dem quædam per se immunitate gaudent; eorum
numero sunt, quæ casu miserabili, naufragii scili-
cet, aut fluminis exsiccatione extra territorium de-
feruntur. Non enim ex miseria alterius, quen-
quam lucrum capere oportet. Res autem de quibus¹²
hactenus solutum vectigal non est, quibusve vecti-
gal impositum nullum, liberæ^a sunt; nec facile
contra naturam earum liberam vectigalium juri
subjiciendæ, ne earum auctores cadant sub iudice
morum. Odiosum illud comprimis est. Onerant
populum tributis, vectigalia instituunt nova, au-
gent vetera. Conquerantur populi onera intolera-
bilia

bilia collis nostris affixa sunt. Quod ne fiat, sæpissimè legibus fundamentalibus provisum, ne nova, aut vetera citra populi consensum vectigalia instituantur, augeantur. Nec minus prospiciendum, ne per Principes inferiores talis sævitia exerceatur.

13 Multò minus per Publicanos, quorum importunitate aliquando vix præcarius spiritus tenuioris fortunæ hominibus relinquitur. Quantæ enim sint, atque ab omni ævo fuerint temeritatis publicanorum factiones, nemo est qui nesciat^b. Ceterum vectigalia hæc ut publica sunt, atque universalia, exercitia sua distincta habent, in communicationem cadere creduntur; nimirum si magistratus specialis territorii, qui ea exigit, aut pro necessitate Civitatis singularis parva, atque nova instituit, tale jus ex privilegio, consuetudine, concessione, vel præscriptione quadraginta annorum, vel quod certius, temporis immemorabilis usu, quæsitum habeat^c. Quemadmodum eadè jura ferè omnes Civitates Hollandiæ principales intra privatos parietes exercent.

^b *L. quant. e
ff. de public.*

^c *L. 4. C. de
prescrip. 30.
aut 40.
ann.*

CAP. XXXI.

COLLECTÆ.

1. Collecta juris superioris est.
2. Necessitas hujus juris communicationem recipit.
3. Rationibus justis.
4. Collecta

lecta alia personalis. 5. Alia realis. 6. Pro quibus causis collecta rectè exigatur. 7. Quando nemo à collectarum solutione excusetur. 8. Necessitate urgente bona ecclesiastica etiam alienanda.

AB hoc vectigalium jure, collectę generales discrepant, itidem Principali curę reservatę, tanquam vera simbola, & notę superioris præminentię. Hę antiquissimę sunt. Sic Poëta:

*Dum fuit imperium, fuit & collecta: tributum
Quodlibet imperium semper habetq; suum.
Nam simul ac Reges fuerant, quoque regia passim
Capere à reliquis munera ritè peti.*

Unde facilè eliceas, vectigalia, collectas, & tributa cum ipsis penè Regibus, & Imperiis nata fuisse. Collectę si ob publicam, sive communem utilitatem exigantur, vulgò non sine expressa Principis

^a voluntate imponuntur: quia regulariter illicitum, ^a novis exactionibus subditos onerare ^b. Quocirca etiam mandata inhibitoria contra tales exactiones conceduntur, ne hæc onera civibus molesta, seditionis occasionem præbeant. Veruntamen necessitatis morsus cum sint gravissimi, nec non publicę salutis, ac necessitatis causa favorabilis, à legis præscripto, ipso præsertim jure permittente, interdum recedere licere, prudentes semper & ab omni ætate, quasi

^a L. placet

C. de execut.

muner. l. 1.

C. de super

indicto lib.

10.

^b L. 1. 3. &

tot. tit. C.

vectig. nov.

instit. non.

posse.

quasi per manus, nobis tradiderunt, nixi auctoritate Impp: Arcad: & Honor: ubi ajunt ^c: *Vectigalia quaecunque qualibet civitates sibi, ac suis curiis ad angustiarum suarum solatia quaesierunt, sive illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, sive quibuscunque aliis earundem civitatum usibus designantur, firma his, atque ad habendum perpetua manere precipimus, neque ullam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.* Ex quibus verbis finalibus apparet, collectas quasdam ordinarias, quasdam extraordinarias esse; quarum alię ferè singulis annis, alię necessitate fuadente tantum, extra ordinem, ex intervallo exiguntur, marsupio Principis, ut dici solet, penè evacuato. Insuper collecta alia imperialis, alia localis appellatur. Imperialis, quæ etiam generalis vocatur, non nisi à solo Principe dependet, & ex ejus solius mandato justitiam acquirit. In locali collecta illud

^a *pen. ff. quod quisq. univers. nom. l. 2. C. de oper. publ. & l. 2. C. de immun. nem. con. ced.*

^b *D. l. 2. C. de oper. pub.*

evenit, atque in viridi observantia est, ut à civitate singulari, universitate, collegio, pago, imò vicinia subditis suis, non per modum imperii, aut jurisdictionis, verum jure privato, quasi ex contractu, tacito vel expresso, collecta ritè imponatur; puta si necessitas eo urgeat. Quo casu & ipsi cives communitates, collegia imponere sibi suisque, collectas ^a, citra ullius injuriam, universitatis privatae bono, imò ipso jure, possunt ac tenentur ^b. Sic olim

^c *L. 10. C. de vectigal.*

^a *L. 1. C. pen. ff. quod quisq. univers. nom. l. 2. C. de oper. publ. & l. 2. C. de immun. nem. con. ced.*

^b *D. l. 2. C. de oper. pub.*

L l civita-

civitates quædam singulares in usum proprium collectas petiere^c, ut earum auxilio opus publicum fieret, pauperibus succurreretur, mœnia, pontes, templa, domus publicæ exstruerentur. Nec in his

d L. 7. C. de Impm: Clericis immunitatem^d indulgere, maximè cum expensæ ejusmodi etiam propter necessitatem fierent^e. Æs alienum, quo Provincia, civitas, pagus, collegium laborat, collectis quoq; subjectum est. Etsi enim quod universitas debet, singuli non debeant; attamen quando ærarium, & redditus publici non sufficiunt æri alieno solvendo, tunc magistratus collecta indicta, ut in commune tantum conferant, quo æs alienam solvi queat, subditos, & cives cogere potest. Haud tamen ab re erit, ut causæ ejusmodi non tantum graves, justæ, pregnantes, & vel ut peremptoriæ allegentur, sed etiam probentur. Ea enim est hominum liberorum conditio, ut quid, & in quem usum solvant, scire velint, cum ipsorum quoque intersit. Eoque casu liberè solvunt, quæ prolata ratione exiguntur, sive^f reales sive personales^g præstationes civibus injungantur.

unde collecta civilis justè in realem, & personalem distinguitur. Personalis est, quæ civium capitibus, & annis, inspecto taxationis tempore, & ætate, imponitur^h, nec exteros concernitⁱ. Et hæc collecta personalis *Capitatio* dicitur in Turcico imperio usitatiss-

^c L. 12. l.
18. C. eod.

^d L. 7. C. de
SS. Eccles.

^e L. 7. C. de
oper. publ.

^f 1. Chron.
29. vers. 9.

^g 3. Esdr. 2
v. 4. & 7.

^h L. de ætatem
ff. de censib.

ⁱ L. 4. C.
de incol.

tatissima, ubi Christiani, licet exteri, pro singulis
 capitibus drachmam auri, hoc est, aureum Ungari-
 cum exsolvunt. Alibi quoque Glossatores pro ca-
 pite masculi aureum, pro capite femineo dimidium
 aureum singulis annis solutum fuisse, commemo-
 rant. Verum cum hisce exactionibus nimium pre-
 merentur cives Romani, capitationes hæc sive capi-
 tis tributa à Constantino Imp: sublata sunt ^a. Si-
 militer Vespasianus Imp: Colonis Cæsariensibus,
 tributum capitis remisit ^b. Unde etiam Cicero:
Tributum capitis, & ostiorum, tanquam acerrimam ex-
actionem, damnavit. Atque hoc de collecta personali.
 5 Realis autem est, quæ rebus in hæret, non ex tem-
 pore solutionis, sed impositionis petenda ^c. Habita
 non pretii, sed fructuum ratione; quoniam rebus
 sterilibus collecta non imponitur; ut sunt pecunia
 otiosa, annuli, gemmæ, aliaque ornamenta. Ex
 supervenienti tamen inopia, pro plena collectarum
 solutione homo pauperior, sive infimæ conditio-
 nis, diminutionis auxilium petit, & iusta nixus cau-
 sa, immunitatem à Principe, rescripto acquirit, si
 6 non omnimodam, saltem particularem. Enume-
 ratis quibusdam causis legitimis, sequitur si prop-
 ter hostium invasionem, pro defensione Reipub:
 dominus non tantum auxiliario, sed & stipendiario
 milite opus habeat, nec Princeps, vel etiam æra-
 L l 2 rium

^a L. unic.
 C. de capi-
 tat. lib. iij.
 cens. exim.
^b L. fin. §.
 7. ff. de
 censil.
^c Gail. lib. 5.
 21. n. 18.

rium Publicum bene instructi nummis sint, collectas rectè exigi. Insuper redemptionis captivorum causa; maximè si ipse Princeps captivus sit. Transfretationis ultra mare; Filix elocandæ, si tamen semel collectis dotata sit, secundas trahens nuptias, non amplius collectis eam dotari posse quidem existimant. Et quod alii adjiciunt, acquisitionis novi territorii occasione collectæ summo jure exiguntur: de quibus tamen omnibus DD^{res} multa disputant. Nec inconveniens exemplo parentum ac liberorum, privatis Principum necessitatibus subditos collectis succurrere; præcipuè, si alimentis indigeant *d*. Idque indistinctè, licet multi dissentiant. Imo injustum foret, homine indignum, atque à bono cive alienum, contrariam opinionem fovere. Quid enim inhumanius quam Principi denegare quod patronis debetur *e*. Regi auferre, quod donatori ad inopiam vergenti, competeret *f*. Et cum vasallus feudo privetur ob ingratitudinem *g*, constetve nullam majorem committi posse inhumanitatem, quam dominum fame necare, quod is facit, qui alimenta denegat *a*, sequitur causa alimenti, tanquam necessitatis, collectarum jus omnino fundatum esse; si quidem fames inter necessitates primum locum obtinet. Quin etiam, si pro defensione rerum, statuseve conservatione collectam subditis suis

d Arg. L.
1. C. de
alend. liber.

e L. 5. §. 18.
C. 19. l. 6.
ff. de liber.
agnosc.

f L. fin. C.
de revoc.
donat.

g C. 2. §.
predictis
modis tit.
24. lib. 2.
De feud.

a L. 4. ff.
de agnosc.
liber.

ſuis Princeps imponere poſſit, quin imo pro pauperibus alendis; quanto magis imponere poterit pro ſuſtentatione vitæ, quæ omnibus rebus antepo-
nenda eſt; qua deficiente omnium fortunæ laborarent. Et hoc, ut cautiores volunt, ſi ipſe populus divitiis abundet. Mihi tamen verius videtur, civibus veris competere ſingulariter pro Principe, tanquam dilecto patre, vel marito, mori velle, quam pati, ut ille qui omnium tutelam ſuſcepit, aliis nondum neceſſitate laborantibus, indigna Principi inopia laboret. Quod maximè in bonis civium locum habet, cum bonis civis, non modo bona, ſed vitam rebus omnibus chariorem, pro Principe impendere teneatur. Sanè collectæ hæ
7 de quibus hætenus egimus, quandoq; admodum generales ſunt, ut ab his nemo, ne quidem privilegiatus, ſeſe eximere poſſit; puta ſi militiæ cauſa, pro defenſione contra hoſtem, aut pro vera religione manu tenenda, petantur; tempore enim exigente, ac neceſſitate urgente omnes æque gravantur, omni velamento privilegii penitus remoto. Unuſquiſq; huiuſmodi collationi ſuccumbere ſeſe debet, ut à ſummis ſarcina, uſq; ad infimos decurrat. Igitur ab his neque Clericus, neque forenſes, nec privilegiati excuſantur. Hoc munus æqualiter veluti ordinarium, & patrimoniale agnoſcendum
Ll 3 eſt.

est. Tempore autem necessitatis, famis, belli, & similibus privilegia silent. Omnes in commune, 8
b L. i. C. de navib. non excus. si necessitas exigant, convenit utilitatibus publicis obedire *b.* Et Seneca:

*Ferre quem sortem patiuntur omnes,
 Nemo recusat.*

Quin imo utilitatis publicæ causa rerum ecclesiasticarum dominum alienatur^c. Sic Ezechiâ valvas templi Domini fregisse, & laminas auri Regi Assiriorum tradidisse sacra pagina nobis commonstrat^a. Neque in eo Rex sacrilegium commisit, cum non in privatos, sed in civium usus ista converterit. Neque ista donatio injusta dici potuit, cum ob causam pietatis, necessitatis, insignisq; utilitatis facta sit; idque cum plena causæ cognitione, auctoritate superioris, atque consensu ejus, qui rebus sacris præerat; quæ omnes, veræ, ac justæ causæ, mediâq; indubitata sunt, ob quas res sacræ alienari possunt, nec minus ut eadem justitia collectæ civilibus necessitatibus imponantur.

CAP.

CAP. XXXII.

TRIBUTA, STIPENDIUM, ACCISÆ, DECIMÆ, ET ANNONA.

1. *Differentia collectarum, & tributi.* 2. *Differentia tributi, & vectigalium.* 3. *Tributum unde dictum.* 4. *De tributo privato, & publico.* 5. *Stipendium unde dictum.* 6. *De stipendario milite, Provinciis stipendarius, vectigalibus, & tributariis.* 7. *Quomodo accisæ civitates singula utantur.* 8. *Accisiarum origo.* 9. *Quomodo accisiarum jus acquiratur.* 10. *Decimarum divisio.* 11. *Solutio decimarum observanda.* 12. *Earum fraudatores puniendi.* 13. *Quis finis decimarum.* 14. *Jus decumandi quomodo tollatur, acquiratur.* 15. *Pro conservanda annona tributa quandoq; imponuntur.* 16. *Annonæ cura Imperatori incumbit.* 17. *Etiam ut propolia exerceat.* 18. *Contra annonarum vexatores.* 19. *Annonam aggravantes plēctuntur.* 20. *Accusationes contra aggravantes, sunt favorabiles.* 21. *Monopolia generaliter prohibenda.* 22. *Unde dicta monopolia.* 23. *Quando monopolia exercere licet.*

1 **Q**uanquam in præcedentibus, vectigalium, collectarum, tributorum stipendiorumque verbis aliquando promiscuè usus sum, constat tamen eadem

eadem in quibusdam quam plurimum differre. Et primum tributa à collectis differunt, quod collectæ non habeant certam, & annuam præstationem, sed incertam idque ob necessitatem occurrentem. Tributa autem, seu contributiones, quæ fisco præstantur, in corporibus, auro, argento, ære, equis, mulis, elephantibus, pueris centenis, virginibus, navibus, ac similibus, certa singulis annis, & ordinaria exactiōe circumscripta sunt. Similiter 2
& vectigalia, & tributa distinguuntur: quia vectigalia solvuntur pro rebus civitatibus investitis, avec-tisque. Et à mercatoribus, ut plurimum propter usum, securitatemve viæ publicæ præstantur. Tributa verò ratione soli à possessoribus inferuntur. Unde tributum etiam ab intributione appellatum est ^a passivè, quasi res certæ in ærarium, vel etiam 3
^a activè, ex ærario, militibus tribuantur. Tributum quoque à tribu dictum, quod tributim congregaretur; idque meliori ordine omnia procederent, quia classes tribuum quodammodo partes erant, centuriæ partes classium; quare & tributa publica putantur, quæ quotannis Pro- 4
vinciæ, Civitates, Universitates, Collegia superiori solvere tenentur. Quod subjecti, nec non subditi præstant in quandam superioritatis recognitionem; quamvis & alia de causa solvi possit, ut inter Imp: Germa-

^a L. *ager*.
27. ff. *V. S.*

Germanicum, & Turcam convenit, ne scilicet Imperatoris agri, subditique Barbarorum invasionibus vastentur. Privata verò tributa sunt, quæ à privatis in ærarium conferuntur, ac ferè caput tangere creduntur, ut pro capite suo quisque æs dependat; licet verò onera fructuum sint^a. *Tributum*, inquit Dio, *onus fructuum esse indicat. Tributum indicere oportet*, ait Mæcenas, *omnibus simpliciter agris, qui præbent fructum possidentibus*. Rectè igitur quis dixerit, tributum pro eo quod inferitur pro agris; vectigal quod impenditur pro negotiatione mercium, propriè accipi debere.

^a L. 13. in
fin. ff. de
impens. in
rem. dot.
fact. l. 7.
ff. de publ.
& vectig.

5 Stipendium quoque ut plurimum in actionibus privatis tributo capitis annumeratur; eaque ratione inter modos ærarii augendi refertur, stipendiumque vocatur, quia per stipes, id est, modica æra colligitur, atque in ærarium publicum, ad bellum, refertur. Et hinc stipendium æs militare appellatum à stipe pendenda, & stipendiarii milites quod eam stipem pendebant. Ennius: *Pæni stipendia pendunt*. Quoad solutionem stipendiorum collectorum illud constat, Imp: terras Imperio Romano proprias, adjunctas, divisisse, Italica prædia immunitia, Provincialia, stipendiaria, & tributaria fecisse. Etenim cuncta Italia, postquam civitate donata est, stipendiaria esse desuit. Provincialium alii

2011

M m

vecti-

vectigales, alii stipendiarii erant. Vectigales qui incertum vectigal pendebant, ut decimam partem frugum; unde *Decumani* dicti sunt. Quod vectigal, quia pro ratione annorum, frugum copia aut inopia, minus aut majus est, certum esse non poterat, quamvis certum esset ut decima pars solveretur. Stipendiarii autem certum aliquid, in pecunia scilicet, vel frumento quotannis tribuere tenebantur. Qui ob inde *Tributarii* proprio vocabulo appellabantur. Atque illud certum quod pendebant, propriè ad solutionem militum pertinebat.

Pro augendo ærario publico *Accisæ* quoque variis rebus impositæ à Principe fuere, illiusque curæ servatæ. His tamen hodie civitates singulares, & communitates ob necessariam, communemve causam utuntur, non tamen vi jurisdictionis, aut imperii, sed jure conventionis, vel quasi, & pacti inter se initi; quocirca etiam accisæ, seu Gabella minor onus consecutivum contractus dicitur; de quo idem 7

L. 35. ff. de acq. hered. judicatur, quod de contractu ipso. Nec obinde de consuetudine accisæ regalia dici possunt, quia ut dixi, videmus civitates municipales, & nobiles his eodem jure in civitate, & pagis suis uti. Exiguum fuisse, quidquid hoc fuit ipsum nomen evincit. Sunt enim origine sue Excisæ idem quod fuit apud nos *het Supper-gelt* Stufferus autem idem apud 8

nos

9 nos quod assis; hinc corrupto nomine *Assisia* dicta sunt accisia, vel excisia pro idiomatis usurpandi consuetudine. Quosdam nobiles pro impetrando hoc jure ad Cæs. majestatem supplicasse, nec hoc impetrasse, nisi edocto prius consensu suorum subditorum, refert Besoldus^b, & obinde certo statuen-

^b *In the-
saur. præf.
lib. 5. n. 32.*

dum, accisias magistratibus inferioribus non com-

petere, nisi quatenus easdem conventione, consue-

tudine, concessione, privilegio, vel præscriptione

acquisitas doceant.

Decimarum quoque solutio, quanquam ordine, atque religione aliis oblationibus publicis prior,

10 ac dignior, & hic merito sibi locum vindicat. De

quibus dicendum decimas, five fructuum partem

decimam, quam aratores, agrum publicum colen-

tes, vectigalis nomine solvunt, majestatis jure sub-

jectas esse, tanquam Deo debitas^c. Pro distinctio-

^c *Num. 18.
Exod. 29.*

ne in personales, quæ ex industria personarum; in

reales, five prædiales, quæ ex fructibus, & prædiis

proveniebant. Et in primitivas, quæ ex primis fruc-

tuum proventionibus, Deo offerendæ veniebant,

11 divisas^d. Hæ decimæ, res spirituales sunt, eccle-

^d *Micha 6.
vers. 7.*

siaque redditus, ac proinde inviolabiles. Nemo à

solutione earum eximi potest, quia divina consti-

12 tutione debentur^e. Harum custodes si fraudolosè

^e *C. sua 25.
X. de de-
cimis.*

in proprios usus decimas suæ custodiæ commissas,

M m 2

contra

*a C. tria
nobis. de
decimis.*

contra datum juramentum dolosè alienent, duo
perpetrant crimina, furtum nimirum, & perju-
rium. Et propterea asperiore animadversione,
pœna coërceri hujusmodi delinquentes consueve-
re. Finis autem decimarum est, ut earum solutione 13
unusquisq; Deum sempiternum universalem mun-
di dominum agnoscat^a. Inde clerici, & ecclesia-
stici alantur. Res sacræ conserventur, augeantur.
Hæc igitur spernere, violare, impedire, sceleratis-
simum erat. Qua etiam opinione olim nixi cano-
nistæ, laicos decimas nec possidere, nec jus earum
percipiendi acquirere posse, sibi persuadebant.
Quod tamen hodie ferè antiquatum, cum in his, 14
atque aliis innumerabilibus regionibus, Principes,
civitates, nobiles, domini jurisdictionum singula-
rium, alique plebei, jus decumandi, consuetudine,
præscriptione, aliisque modis acquisitum habeant.
Sed decumandi jus, uti in superiorum magistra-
tuum persona, inter regalia refertur, sic in mino-
rum gentium magistratibus, ac dominis, jurisdic-
tionis tantum species est.

Addendum & illud, cum secundum Tacitum: 15
*Aliquando fames in vulgus, inopia questus, & penuria
alimentorum extiterit, annonæ conservandæ gratia,
tributa realia ab Imp: olim inventa fuisse; nempe
quingagesimam partem hordei, ac frumenti;
qua-*

quadragessimam vini, & vicesimam lardi, hoc est, suilium carniū, exactam^b. Hujusmodi census, & si quid aliud simile solvitur, appellari annona consuevit; licet hæc à tributis privatis nihil ferè, nisi
 16 nomine, differant. Et quanquam annonæ causa popularis sit, & secundum Sapientem: *Is maledictus à populo qui frumenta^c abscondit*. Tamen hujus curam, mandatumque activum Impp: semper sibi reser-
 varunt; ita ut grani, sive hordei pretium, neque à decurionibus, neque ab ordinibus privata civitatis imponi potuerit, in quam rem Imperatores Antoninus, & Verus, Augusti in hæc verba rescripserunt^d: *Minimè æquum est Decuriones civibus suis frumentum vilius, quam annona exigit, vendere. Item scripserunt, jus non esse ordini cujusque civitatis, pretium grani, quod invehitur statuere*. Curam annonæ ipsa necessitas ef-
 17 flagitat. Adeò, ut interdum Magistratus & Princeps cogatur, propolia exercere. Ita Thales Sapientissimus, olearum inopiam extimescens, omnes coëmit, atq; anno insequenti vendidit. Joseph sua providentia Ægyptiorum necessitati obvius fuit. Quod nisi factum fuisset, proculdubio fames continua omnes omnino absumpsisset. Quare propolia instituta fuisse quis facile conjecerit, ut casu necessitatis obviæ, granaria & horrea publica aperiantur, ac tesseræ frumentariæ civibus distribuantur.

^b L. modios C. de suscept. prepos. lib. 10.

^c Proverb. 11. v. 26.

^d L. fin. ff. ad l. Jul. de annon.

M m 3

Et

Et cum annonam adtemptare, & vexare vel maxi- 18
 mè Dardanarii solebant, (à Dardano mago sic ap-
 pellati, qui maleficis artibus annonam in granaria
 sua vertere, mensuras in admetiando solitus erat
 minuere) earum avaritiæ obvium itum est, tam
 mandatis, quam constitutionibus Principum; ne
 aut ab his coëmptas merces supprimunt, aut à locu-
 pletioribus, qui fructus suos æquis pretiis vendere
 nolunt, dum nimis uberes proventus expectant,
 annona oneretur. Quocirca & in eos, qui anno- 19
 nam aggravant, pœna variè constituta. Interdum
 negotiatione illis tantum interdicta, interdum re-
 legati, humiliores ad opus publicum dati fuere^a.
^a L. 6. ff. *de extra-
ord. crimin.* Accusationes propter publicam utilitatem ad an- 20
 nonam pertinentes, admodum favorabiles adver-
 sus ejus flagellatores sunt, ut mulieres ex rescripto
 Divi Severi, & Antonini, Famosi quoq; accusan-
 tes, sine ulla dubitatione admittantur. Et milites
 qui alioquin causas aliorum defendere non pos-
 sunt, qui pro pace excubant, vel magis ad hanc ac-
 cusationem admittendi sunt. Quin imò servi de- 21
^b L. 13. ff. *de accus.* ferentes^b audiuntur. Quocirca & monopolia re-
 gulariter in quavis ditione prohibenda sunt, cum
 commercia sint juris gentium, & publicè intersit,
 ut à quovis liberè exerceantur. Atque iniquum ut
 vendendi, emendive copia monopoliis coarctetur,
 singu-

singulorum perversa voluntate, vincendi injusta libidine, vera rerum pretia tollantur; quippe quæ, ut dixi, cum jure gentium, & libertate commercio-
 22 rum pugnare videntur^a. Monopolia dicta ἀπὸ τοῦ ^{a L. unic. C.} μόνον, καὶ πολέομαι, id est, vendo, quasi solus emat,
 23 ut solus vendere possit. Verum enim verò utilitas publica interdum deposcit, ut vel Principi, vel magistratui, vel etiam privatis quibusdam, ex certa, & urgente causa, monopolium quarundam rerum permittatur, idque maximè publicæ convenit auctoritati; præsertim si privati impensis pro annona requisita faciendis impares sint, vel etiam utilitas publica hoc exigat, cum alioquin sine monopolio conservari civitas non potuisset. Et hoc modo monopolia licita censentur, ut in variis locis lupuli, calcis, cerevisiarum, vinorum exoticorum, piperis, pannorum, aliorumve rerum exercentur; idque etiam reipub: commodo, quod hisce mediis mirum in modum ærarium publicum quandoq; sustentetur, ut in India Occidentali fieri cernimus; & maximè populo inopi, ac improvido succurratur, qui ex defectibus sæpè ad tumultus excitandos non minus levis, quam pronus, promptusq; est. Unde Tacitus: *Gnarus & irarum causas, & summa favoris annona momenta trahi.* Et de Augusto, in summa rerum discordia testatur: *Militem donis,*
 popu-

populum annona, cunctos dulcedine otii pellexisse. Ea enim vulgi natura est, ut circa panem, ac Circenses ipsorum animę requiescant, in adversis quam plurimum & adversus magistratus suos crucientur.

CAP. XXXIIII.

REGALIA MINORA.

AC PRIMUM

DE ARMANDIÆ JURE.

1. *Ad minora regalia transgressio.* 2. *Quale sit armandie jus, & cui competat.* 3. *De Armorum scholis.* 4. *De Fabricensium ordine.* 5. *Arma absque fraude facienda.* 6. *Ex armamentario duces soluto pretio arma capiebant.*

IN hunc modum enumeratis regalibus majoribus, in quibus potissimum suprema potestas, & dignitas Principis elucet; Et interjectis pro re nata juribus, summę potestati reservatis; restat minora regalia, quę potius ad fiscale jus, & proventus reipub: quam ad supremam dignitatem, & potestatem spectant, breviter huic meo proposito annectere; ut hinc facili via edisci reliqua jura superio-

superiorum potestatum possint.

- Minora igitur regalia diligentius perscrutando, ea quadrupliciter devisum imus. Aut enim sunt ex publicis, aut communibus, aut privatis, aut nullius bonis. Ex publicis bonis *jura armandiæ* sunt, indubitata inter regalia, si non majora, saltem minora collata: Quod verbum aptè refertur ad jus arma fabricandi, vel officinas illas publicas habendi, in quibus arma fabricantur. Nec non ad armamentarium, id est, locum ubi arma ad bellum destinata, in usum publicum deponuntur. Idque desertissimis verbis indicat Imp: cum ait^b: *Prospeximus armifactoriæ opus nullum privatum operari: solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armifactoris, aut qui dicuntur fabricensii, eos autem qui operantur, arma nulli vendere privato.* Ideoque tales officinæ fabricæ sacræ^c, devotissimæ scholæ^d, armorumque fabri, Fabricenses, nuncupabantur^e. Scholæ hæ numero undecim ex relatu Imperatoris Justiniani erant^f, quas ibidem Gothefredus recenset. Præerant in singulis scholis magistri officiorum^g. His suberant scholastici, sive scholares, arma ad ministerium Principis, & Imperii fabricantes, qui recipi tamen in ordinem Fabricensium non poterant, nisi prius his, quorum intererat convocatis, armorum studiosus acta conficiat, seseque doceat, non avo, non patre
- N n
- curiali

*C. unic.
Que sint
regal.*

*b Nov. 85.
c. 1.*

*c L. pen. C.
de Fabri-
cens.*

*d L. ult. C.
de locat.*

*e Tot. tit.
C. de Fa-
bricens.*

*f d. l. ult.
C. de locat.*

*g Tot. tit.
C. de ma-
gist. offic.*

curiali progenitum : nihil ordini civitatis debere :
 nulli se civi commanere obnoxium ; *atque ita de-*
mun gestis confectis (inquiunt Impp: Honor: &
 Theodos:) *vel apud Moderatorem Provinciae, vel si is*
absit, apud defensorem civitatis, ad militiam quam opta-
verit suscipiatur^b. Susceptus verò : *Stigmata, hoc est*
nota publica fabricensium brachiis, ad imitationem tyro-
*num, infligantur, ut hoc modo possint latitantes*ⁱ agnosci.
 Et quo promptius Impp: Valentinianus, Theod:
 & Arcad: adempta fraudibus facultate, commodò
 publico consulant ; his puram ferri speciem fabri-
 candi causa præstari jubent, non adærari, ne ea pe-
 cunia sibi fortè vietum, vitiatumque ferrum^l com-
 parent. Ex quibus liquet quantum sollicitudinis
 Impp: passim impenderint, ut hæc arma rectè con-
 fici, custodiri possent, dataque occasione populus
 iisdem provideri ; eoque pertinet elegantissimum
 Ciceronis elogium : *Eo tempore ex ædificiis, arma-*
mentariisque publicis arma populo, C. Mario Consuli distri-
buyente data, ut imperium populi Romani, majestasque con-
servetur. Et quoniam regalia minora ferè ad augen-
 dum fiscum inventa sunt, vectigal armis in publicis
 officinis fabricandis impositum videtur. Propriè
 armandum dictum, quod illi solvebant, qui jura
 armorum faciendorum publica auctoritate obti-
 nuerant. Vel etiam, sic res incerta se fortè habuit.
 Quod

^b L. 4. C. de
Fabricenf.

ⁱ L. 3. C.
eod.

^l L. 1. C.
eod.

Quod cum arma omnia in armamentarium ducerentur, Duces pro armis ex armamentario in bellum suscipiendis, certam pecuniæ vim, pro quantitate, ac qualitate armorum desideratorum, in ærarium publicum deferre tenerentur. Et hoc nostris moribus etiamnum obtinet. Quidquid est, armandiæ jus inter regalia à Frederico Imp: primo loco constitutum, aliis omnibus prælatum videtur, ut beneficio justorum armorum, ad certum ordinem redactorum, jura omnia, & sequentia regalia tuta, facta, tectaque esse possint.

CAP. XXXIV.

VIA PUBLICA.

1. *Quid sit via publica.* 2. *Distinctio viæ publicæ, ac viæ privatæ.* 3. *Omnis via tuta esse debet.* 4. *Lege regia viæ liberæ servandæ.* 5. *An spoliato in viæ publica, subveniendum?*

1 **E**T præsertim viæ publicæ secundo ordine regalibus adjunctæ. Via publica, quæ itidem iter publicum, via Regia, via Basilica, via Consularis, militaris, seu Prætoria dicitur, est cuius solum publicum probatur; in directum certis

*C. unic.
Quæ sint.
regal.*

N n 2

fini-

finibus latitudinis, ab eo qui jus publicandi habuit, relictum, ut ea publicè iretur, commearetur; idcirco viæ publicæ, Basilicæ, hoc est, viæ regiæ, sive regales appellatæ. Distinctæ à viis privatis^b, ac à vicinalibus^c, quæ ex viis regiis ad vicos, pagosve deducant^d. Hæ longo tempore præscribi, illæ verò à populo amitti non utendo non possunt^b, cum ad populi non subjecti regalia pertineant. Si quæ tamen potestates inferiores viam quandam communem acquisiverint, fecerintve, curare ea debent, quæ ad securitatem ejusmodi viæ spectant, quo videlicet à malis hominibus expurgentur, ne à latronibus, plagariis, & furibus infestentur. Ad Principale rescriptum etiam pertinet, ut per viam publicam sine incommodo aqua ducatur^e. Et observatum, nemini usum viæ publicæ rectè interdici. Quippe usus viæ regiæ perinde, ut & navigationis, juris gentium esse videtur, quamvis propriè, juris civilis sit, hoc est ad relativam civitatem pertineat, reipublicæ dedicatus, atque omnibus iis, qui per eandem viam iter faciendum sibi proposuerunt: quocirca nec sine Principis decreto quisquam ex via, sive loco publico trahendus est^d; nisi vectigalium solutioni sese opposuerit, hostis sit, aut alia legitima causa prohibendi, extrahendive appareat. Et cum hoc jus fructum ex via publica provenientem,

tem, à transeuntibus solvendum, sæpissimè respiciat, ab accipientis partibus in redhibitorium soluti vectigalis in fiscum relati, obligationem acti-
vam producit, ut curent ea quæ ad tutelam, & securitatem ejusdem viæ spectant^e, & à facinorosis hominibus iter tutum sit^f. Quod unicuiq; maxime curæ esse debet^g, ac præcipuè Principi, qui curam, securitatemve populi in se recepit; ac proinde publico itinere conservando, suo jure curatores instituit. Cujusmodi curatorem generum suum Agrippam Augustus esse voluit, quos Cujacius *viocuros* appellat. Atque illud vocabulum apud Varronem reperiri ait Brisssonius, cum & ad officium *Ædilium* curam viarum pertinuisse. Ceterum necessitate urgente, rebus turbatis, Princeps euntes, redeuntesque tuto conducendos curat, viasque suspectas fortalitiis, sive præfidiis minoribus provideri. Sic Philippus II. Hisp: Rex, olim Brabantis ex conventionem speciali promisit, se Provinciarum vias publicas expeditas, & liberar, citra fraudem servaturum, ita ut quisque sub legitimo vectigali, per eas ultro, citroq; commeare possit. Atque insuper promittebat, eos qui prædiorum bonorumve suorum causa, vias aliquas, pontes, aut transitus expeditos servare tenerentur, strictè compellaturum, compellendosve curaturum, ut eas vias, pontes, &

^e L. 4. C. de
privil. dom.

August.

lib. 11.

^f L. 3. C.

13. ff. de

offic. præsid.

^g L. 1. §.

quies. ff. de

offic. præf.

urb. d. l.

13. ff. de

offic. præf.

4.

transitus de die in diem rectè reficiant, atque expeditos servant. In Gallia referente Petro Gregorio Tholosano, peculiaris est Regius magistratus, qui curam viarum exercet, vocanturque, *Maistres des ports, passages, & chemins*. Neque in hac questione DD^{rum} opiniones deficiunt, existimantium damnum & latrocinium in publica via passum mercatoribus à summa potestate refarciendum esse, ut in materia salvi-conductus superius demonstratum.

^a Gail. 2.
^{obs.} 60. n. 1.

^b Idem 2.
^{obs.} 64.
n. 11.

^c L. 2. & 5.
C. de curs.
publ.

Quod & Camerę imperialis iudicato confirmatur^a. Si nempe spontè à viis publicis spoliatus non^b declinaverit (quod^c nulli licet) aut postam, aut nuncium ordinarium præcedentem deferuerit, cui etiam in mandatis est, ne per aliam viam tendat, nisi per quam cursus publicos deducere iter facientes dignoscuntur.

CAP. XXXV.

POSTARUM, ANGARIÆ, ET PRÆ- ANGARIÆ, FODRI, ATQUE AVERGARIÆ JURA.

1. *Postarum institutio à majestate est.*
2. *Ratio institutionis.*
3. *Ordo circa postas observatus.*
4. *Privatus olim*

olim postis uti non poterat. 5. Hodie sine Principali auctoritate postæ non eriguntur. 6. Animadversio in cursum publicum Romanorum. 7. De angariis, & præangariis. 8. Unde eadem dictæ. 9. Prestationes hæc rebus, non personis indicuntur, privilegiatis solum exceptis. 10. Quo loco damnum in expeditione passum, repetendum. 11. Fodrum quoque inter regalia locum obtinet. 12. Quid sit Fodrum. 13. Avergarie jus.

EX viarum publicarum jure fluit potestas instituendi cursus publicos, per quos, equos intelligo publicos, onerum portandorum gratia, per vias publicas dispositos; quos postas, quasi certis in locis positos, collatosque vulgò vocant. Postarum, sive instituendi cursus publici jus Salomoni usitatissimum, ac^a gratissimum, etiam à majestate dependet^b; cum non tantum summam utilitatem præstet iter facientibus, sed non parvum vectigal etiam fisco inferat; ac quod plurimum, ad securitatem reipub: quam maximè conducat. Sic ut à quibusdam inter majora regalia^c relatum sit. Interest quoque ex momento omnia Imperatoribus annunciari, & ab imperantibus statim iis responderi. Nec magis è re potest esse cujusvis Provinciæ sive Principatus, quam si Princeps, quid in quocunque ejus angulo geratur, probè exploratum.

^a 3. Reg. 4.

^b 1. Reg. 4.

vers. 28.

Estb. 3. v.

13. & 15.

^c Arg. l. ab-

fit. C. de

privil. dom.

August.

tum habeat. Qua de causa Gymnosophistarum non nemo Alexandrum monebat, ut in medio regni sedem sibi eligeret, quod illic facilius, & motus gliscentes compescere, & quid ubique geratur, intelligere possit. Quo & spectant illa quæ de tota repub: curanda pulchrè Cicero exsequitur. In hunc finem igitur stabula Provincialium sumptu instituta ^d. Equos fustibus, vel lignis cædi prohibitum ^e. Iphis cursoribus, magistrî postarum, sive etiam *Curiosi*, ex eo appellati, quod curam cursus publici sustineant, prepositi sunt. Sed his privatus, ut privatus tempore Romanorum uti non poterat. ⁴

^f *L. 16. C. eod.* Nam inquiunt Imp: Arcad: & Honor: *f* *Histantum modo utendi cursis publici facultas concessa est, qui legati de diversis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.* Duces quoque postquam Ducatum suum intraverant à cursu publico abstinere, expeditionemve militarem propriis jumentis exequi tenebantur ^g. Et iudicibus faciendæ evectionis copia erat denegata, excepto Præfecto, Prætorio, officiorumque Magistro ^b. Nemo itaque cuiusque dignitatis se suaque cursu publico movere poterat; *Nisi specialis*, inquit Anastasius Imp: *Ei præstita sit nostræ serenitatis, quantitatem animalium continens evectio. Exceptis proculdubio his qui pecunias publicas devehunt, cum in hac parte, sine nostra quoque speciali auctoritate tanta*

tanta conveniat animalia moveri, quanta transvehendæ pecunie summa, & ejus tuitio deposcit; quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicumque jussa nostra quolibet modo, seu tempore violaverint, seu
 § *violare concesserint*^a. Multum hæc à jure nostrarum gentium differunt, qui postarum usum privatis quoque concedunt; quanquam jus illud cursus publicos instituendi, sibi illæsum retineant. Unde cum piæ memoriæ Caroli V. tempore^b, privato-
 rum audacia, vel ignorantia per Italiam, Belgium-
 que postæ erigi inciperent, ut primum ea res ad Cæsaris cognitionem venisset, iis severius interdictum fuit. In Gallia quoque Principali auctoritate postas introduci, ac conservari Petrus Gregorius
 6 commemorat^c. Animadvertendum porrò quod cursus publici ratio apud Romanos duplex fuerit, aut enim erant hominum singulorum, aut plurium, magnam rerum quantitatem secum in itinere habentium, quorum transvectio, ut non privati juris, nec privati negotii erat, publico nomine ex Principali mandato in usum reipub: fiebat, statim ad effectum producenda. Nam cum in lato Romanorum imperio continuis bellorum motibus agitati, agentes Romani, sustinendorum exercituum variorum causa, distributorumve in varias terras, transportare quædam de loco ad locum exterum

^a *L. sua. C. cod.*

^b *Anno 1579.*

^c *Syntagm. lib. 17. c. 12. n. 7. & 8.*

O o

tene-

tenebantur, postarum exemplo adinvectum medium, quo id minori impensa, majori commodo ac celeritate, meliori ordine perageretur. Scilicet 7
Angariae, & *parangariae*, sive *praeargariae*, instituta sunt inter regalia quoque comprehensæ^d. Quarum jure cives obligabantur ilico equis, mulis, asinis, curribus, & carrucis in viis, navibus per mare, fluviosq; exercitibus, & exercituum necessitatibus aliisve occasionibus occurrentibus, reipub: causa datis in eam rem curatoribus^e, subvenire. *Angariae* ab angendo 8
dictæ, quod astringant, vel constringant subditos, ut onus portandum per viam publicam procurent. Et *Perangariae*, sive *praeargariae*, quod per aliam viam, non ordinariam per mare, per fluvios navibus milites, arma, cibaria transvehantur; vel etiam *Perangariae* appellatae, quod præter angarias aliud onerosius quidquam agere vel pati cives tenebantur, ne subita armorum translatio in magno Ducis proposito majori Reipub: dispendio atque incommodo, impediatur^f. Prestationes hæ non personales, sed patrimoniales, possessionibus patrimonii sive indicuntur^g; quæ si ad publicæ annonæ transvectionem, pontium, viarum, portuum, aquæductuum & manium, aut aliam inevitabilem necessitatem injungantur, nemo ab iisdem, quomodocunque etiam privilegiatus, excusationem meretur^h, ait enim

^d C. unic.
*Quæ sint
 Regal.*

^e L. 1. C.
*quemad.
 civil. mu-
 ner. indi-
 cunt.*

^f L. fin. vers.
*quoties sa-
 ne C. de Fa-
 bric. cens.
 a L. fin. s.
 patrimonii
 ff. de mu-
 ner. & bo-
 nor.*

^h L. nemini
 C. de SS.
 Eccles.

enim lex: Neminem ab angariis, & præangariis, vel
 plaustris, vel quolibet munere excusari præcipimus, cum
 ad felicissimam expeditionem nostri numinis omnium Pro-
 vincialium per loca, qua iter arripimus, debeant nobis so-
 lida ministeria exhiberi, licet & ad sacrosanctas Ecclesias,
 possessiones pertineant. Nam nec hujus oneris quif-
 quam præter eos, quibus principali beneficio id
 concessum est, excusationem habet, ut sunt mili-
 tes, liberalium artium Professores, & similes. Generaliter alioquin omnes tenentur, ut levius por-
 tetur, quod multorum viribus mandatum est. Ve-

c. L. 11. in
 fin. ff. de
 vacat. & ex-
 cus. muner.
 d. L. 10. §.
 1. ff. eod.

- 10 rum enim verò si tali expeditione, quorundam
 animalia succumbant, naves tempestatis injuria
 pereant, aut hostium signis victricibus cædant,
 quanquam id damnum à Principe non resarciatur,
 tamen manum mortuam adversus universitatem,
 à qua onus angarii & præangarii illis impositum est,
 11 inefficacem^e Boërii patrocínio, non expandunt.
 Porro & Fodrum inter regalia locum obtinere qui-
 dam voluerunt. Et Guntherus ait:

e lib. de Re-
 gal. c. 3.
 n. 249.

Vestigal, portus, cudenda jura monete,

Cumque molendinis, telonia, flumina, pontes,

Id quoque quod Fodrum vulgari nomine dicunt.

- 12 Fodrum autem est pabulum, fœnum scilicet, fru-
 mentum, hordeum, & aliæ res ad alendum impe-
 rantis exercitum necessariae, ac præcipuè alendis
 O o 2 equis

equis inserviens. Quod nos *voer / boeder / five boerragie* / appellamus. Et fodrum idem est, quod alibi annona militaris, & extraordinaria collatio ad foelicissimam regalis numinis expeditionem dicitur, eoque sensu regalibus à Frederico Imp: expressis, quoque annumeratur; cujus etiam in jure *f L. 27. §. 5. ff. de usuf.* ab Ulpiano^s mentio fit. Atque olim consuetudinis erat, ut quoties Reges Italiam ingredi sibi proposuissent, quoslibet ex familiaribus suis præmitterent, qui singulas civitates, five oppida peragrando, ea quæ ad fiscum regalem spectabant, quæque ab incolis fodrum dicebantur, exquirent. Huic ¹³ juri etiam onus Avergarix (Gallis *Heberger* & *Herberger*, Belgis *Herbergen* idem sonant) proximum fuisse constat, quod vulgò jus Hospitaturæ, five Hospitandi vocari solet; cum Principes, five etiam magistratus hospitia præparari, recipiendis amicis potestatibus, eorumque comitibus, civibus suis jura hospitandi præscribere soleant.

CAP.

CAP. XXXVI.

FLUMEN NAVIGABILE, MOLENDINUM, INSULA, PORTUS,
RIPATICA.

1. *Flumen navigabile publicum est.* 2. *Ibidem sine auctoritate publica Molendinum non est ponendum.* 3. *Insula in flumine nata, cujus sit.* 4. *Cura ordinum circa flumina, ripas, portusve.* 5. *Portus publicus est.* 6. *Quid portus, quid statio, & quatenus ad regalia pertineat.* 7. *Ad quem portus vectigal spectet.* 8. *Ripa quid, & cui propria.* 9. *De Præfectis aggerum apud nos, & eorum consiliariis.* 10. *Riparum publicarum apud nos maximus usus.* 11. *Quomodo ripatica ad jus regale pertineant.*

1. **E**T quoniam ad angariæ perangariæque præstationes non semper viis publicis, sed & fluminibus opus erat, rectè Imp: Fredericus, viis publicis *flumina* subnectit, & quod notandum, *navigabilia*; quandoquidem illa solum intelligimus publica esse, atque inter regalia^a referri. Unde illud Marciani: *Sed flumina penè omnia & portus publica sunt*^b. Penè, cum dicat quædam excipere videtur, nempe ea quæ navigabilia non sunt, qualia torrentia,

^a C. unic. *Que sint Regal.*
^b l. 4. ff. de rer. divis.

tia, seu non perennia habentur. Atque hinc flumen, ripas, & portus perennè ac perpetuò ambiens, publicum dicitur^a. Publicum passivè, ut quoad usum omnibus civibus in eo navigare, piscarive liceat^b, ac liberè uti; modo sine injuria alterius, nec flumen inde deterior^c fiat. Publicum activè, ut Principali auspicio, quantum possibile, suis limitibus contineatur, intra terminos suos agat, profundior quandoque reddatur, omne in fluvio impedimentum auferatur, & in solatium multifariæ molestiæ vectigalibus suis fisco in adjutorium cædat, omnisque utilitas ex decursu fluminis porveniens, ad Imp: pertineat. Quocirca quis rectè dixerit flumina non quorumlibet privatorum, per quorum terram fluunt, sed solius supremæ potestatis, vel aliorum superiorum non recognoscentium propria, & in eorum dominio esse, sive universaliter, sive particulariter considerentur. Dixi ex fluvio omne impedimentum auferendum: unde patet privatum in fluvio publico propria auctoritate molendinum constituere non posse: quia fluvius tam quoad alveum, quam aquam profluentem, non privati, sed publici juris est, in quo præter consensum publicum nihil efficaciter agitur; non magis quam si in aliena terra quisquam ædificaverit^d. Et hoc locum habet, tametsi nocivum non sit, id quod

^a L. 1. §. 3.
ff. de Flumin. & ne
quid &c.

^b §. Flumina
Instit. de
rer. divis.

^c Tot tit.
ff. de ripa
muniend.

^d L. quem-
admodum.

§. 1. & ibi

DD. ff. ad

l. Aquil.

quod fluvio publico impositum est: quoniam tali
 ædificio particula reipub: invito, vel saltem incio
 Principe occupatur, quod citra injuriam fieri non
 potest^e. Si quidquam igitur efficere privatus in
 fluvio locove publico velit, ab Imperiali culmine
 erit impetrandum, nisi ex facto injusto damnum
 3 sentire velit. Insulam in flumine publico natam,
 secta nostri temporis, explosa antiqui juris norma^f,
 hodie de regalibus esse, nec ad privatos pertinere,
 voluit; quasi & publicum sit, quod publico inna-
 4 tum esse apparet. Flumina, ripæ, portusve, adeò
 Celsis Prepotentibusque Dominis Ordinibus con-
 fœderatarum Belgiæ Provinciarum cordi sunt, ut
 quotannis ex optimatibus viri spectabiles, decore
 sapientiæ insigniti, & in ea scientia versatissimi, ad
 inspectionē examinationemve eorundem perom-
 5 nes Provincias nostras liberas committantur. Post
 Flumina par ratio portuum ab Imp: Frederico ha-
 bita fuit; sic ut tam portus, quam flumina naviga-
 bilia inter regalia locum obtineant^a. Hinc Imp:
 ordine servato, post flumina portum regalibus ad-
 dit; quasi portus fluviorum natura, quibus ambi-
 6 untur, non minus publica sint^b, Portus ex defini-
 tione Ulpiani est conclusus locus, quo importantur
 merces, & inde exportantur, eaque nihilominus
 statio est conclusa, atque munita, inde angipor-
 tum

^e L. 1. & 2.
 ff. ne quid
 in loc. publ.

^f §. 22. In-
 stit. de ter.
 divis.

^a C. unic.
 Quæ sint
 Regal.

^b Arg. l. ad
 portus C. de
 oper. publ.

^c L. 59. tum dictum^c. Statio rursus locus est, ubi naves
^{ff. V. S.}
^d L. 1. §. tuto stare possunt^d, ventis, procellis, & piratis se-
^{static. ff. de} curæ. Quo pertinet illud: *in portu navigare*, pro in-
^{Flumin.} tuto esse. Et hoc modo portus consideratus ad re-
galia pertinet, ratione scilicet vectigalis, quod ex
^e L. 17. §. navium statione Imperatoris fisco solvitur^e, qualè
^{publica. ff.} est vectigal portus. Navem tamen vi tempestatis
^{V. S.} eo, seu infortunio compulsam, aut relatham, ab hac
solutione (ut superius dixi) excipias. Nullum
^f L. Caesar. enim exinde navi portorium deberi, verius est *f*.
^{15. l. ult.}
^{§. 8. ff. de} Portuum naturalium, & artificialium quatenus
^{Public. l.} vectigalium solutionem, nullo distinctio est. Nec
^{3. C. de} portus vectigal ad eum spectat qui portum artifi-
^{nautic.} ciale exstruxit, eumque sumptu suo, atque opera
^{senor.} conservat; sed ad eum qui Principali auctoritate
præditus est. Verum enimvero cum naturalis æqui-
tas postulet, ut qui commodum percipit, etiam
onera sustineat, æquum videtur ut in refectionem
& reparationem horum portuum artificialium de
vectigali Imperatoris aliquid collocetur, ac confe-
ratur. Sequuntur *Ripatica*, à ripis sic dicta. Ripa
^g L. 3. ff. est quæ plenissimum flumen intra terminos custo-
^{de Flumin.} dit^g; vel id quod flumen, naturalem sui cursus ri-
^b L. 1. §. gore tenens, continet^b. Propria eorum quorum
^{ripa ff. eod.} prædiis hæret, adjacet, & vicina est. Ideoque arbo-
ⁱ L. riparum res. res in iis natæ eorundem suntⁱ; quamvis riparum
^{ff. de rer. divis.} usus

usus jure gentium publicus fit, sicut ipsius^l fluminis. Unde additur, sicut per ipsum flumen publicum navigare, sic & ad ripas naves appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, retia siccare, pondus quodlibet in his reponere, cuilibet liberum est.

^l §. riparum
Instit. cod.

Quibus concordat illud Ulpiani^a: *Ne cui vis fiat, quo minus pecus ad flumen, ripamve fluminis publici appelletur.* Dum tamen ab ædificiis in ripa constitutis, quæ aliorum sunt, abstineant^b, & procurent ne eorum usu navigatio deterior fiat^c. Et tenendum usum riparum publicum esse, nisi evidenter appareat, solum quibus ripæ impositæ sunt, non ad privatos, sed rempub: aut aliquam universitatem pertinere. Quibus sæpissimè ripis, ut publici juris sunt, privatis onus imponere, curribus ibidem incedere, iisque uti aliquo modo, sine prævia permissione non licet, atque interdum propositum est.

^a L. 1. §.
fin. ff. ut in
flum. publ.
navig. lic.

^b L. qui au-
tem ff. de

acq. rer.
dom.

^c Tot. tit.
ff. de rip.
muniendo

9 Quales ripæ in his provinciis ferè pro aggeribus sumuntur, maris fluviorumque impetum refrenantibus, impedientibus; pleræque à privatorum solo fossis separatae, ac planè publicæ, aggerum comitibus, sive judicibus, & præfectis (quos **Dijkgraven** vocant) ex mandata jurisdictione commissæ. Judices enim, referente Grotio^d, antiquis Batavis idem quod **Graven** sonabat. Hi præfecti curam aggerum publicorum, adjunctis sibi consiliariis

^d Tr. de au-
tiq. Batav.

P p

gerunt.

gerunt. Ab horum omnium sententiis, nisi quod rerum capitalium damnatis, appellare vix conceditur, minimè ut per appellationem inceptum opus impediatur. Hi consiliarii **Heem-raden** nuncupantur. **Heem** enim antiqua nostra lingua, **Wout** sive, campum significat; unde & urbes munitissime **Gornicheem** / **Wornicheem** / à campis amenis ibidem sitis, appellatae sunt. Hi praefecti simul cum consiliariis suis in mandatis habent, ut si grave damnum hiemalis glaciei decensu, aut maris impetu acciderit, vel periculum evidens immineat, eorum solitudine cominus resarciatur, emendetur^e; cum ripas fluminum publicorum reficere, munire^e, utilissimum sit, nec saepissimè moras ferre potest. Quocirca in gravioribus necessitatibus territorii universalis Ordinibus, periculum eminens annunciat, ut Principalis auxilii censu, iis opportunè provideatur; dum riparum apud nos magnus est usus, idque ob terræ nostræ concavitatem, quam **Hollant** vocamus. Ac proculdubio salus materialis nostri territorii ab aggerum inviolata custodia quodammodo dependet; ne riparum diminutione, ablatione, fluviorum limites cursusve mutantur, ne tota penè Hollandia, cum munitis ingentibus muris oppidis, flumen, vel mare fiat. Quod in altioribus terris, ut Aegypto, non admodum,

*e L. unie. §.
1. ff. de ripa
muniend.*

¹¹ dum, quam Batavia nostra, apprehenditur. Ripatica itidem jure Romano ad regalia pertinuisse indubitatum, dum Imperator Ripatica, & non ripas quasilibet inter regalia repetat; claro argumento, quod Principale desiderium hic occupatum non sit, in ripis acquirendis, sed in hac constitutione illud velit, ut proventus, & commoda, quę tanquam vectigal quoddam, occasione rerum in ripis positarum, vel per ripas vectarum, percipiuntur, Principis sint pro repub.; reficiendisve aggeribus, & regalibus annumerentur; eaque significatione ripatica appellantur jura riparum Principi competentia, & jus quod occasione riparum percipitur.

CAP. XXXVII.

ARGENTARIÆ.

1. *Argentaria quid.* 2. *De damnatione in metallum.*
3. *Metalla varia sunt.* 4. *Iustissima metallorum acquisitio.* 5. *De metalli comitibus, & metallariis.*
6. *De metallis in loco publico, vel privato repertis.*
7. *Differentia.* 8. *Ex metallis vectigal solvitur.*
9. *De metallis in fundo privato repertis.* 10. *De metallorum inspectoribus.* 11. *Loci consuetudo semper intuenda.*

Pp 2

INTER

INTER Publica bona Argentariæ sunt, quæ à
 juris publici interpretibus, auri, argenticque,
 five metallorum fodinæ, appellantur; non im-
 merito inter regalia ab Imp: Frederico^a relatæ. Et
 quamvis ab Imp: de Argentariis solum mentio fiat,
 rationi tamen consentaneum est, argentariæ voca-
 bulo plura mineralia, præsertim pretiosiora, reique
 publicæ inservientia contineri: nam in his quoq;
 utilitas versatur, quæ testimonio Impp: Valent. &
 Valens. In metallis spectari solet^b. Quin imo in
 legibus generaliter de metallis agitur. Et criminis
 rei non solum in auri, argenticque fodinas, sed &
 quælibet metalla damnantur, cum poena metalli
 generalis sit, & de omnibus metallis intelligatur^c.
 Quod magis elucet, dum salinarum quoque Imp:
 Fredericus meminerit. Quibus alii adhuc inven-
 tionem lapidum pretiosarum, gemmarum, mar-
 morum, aliorumque ejus generis ornamentorum
 vectigalia addere solent^d. Metalla varia, & multa
 numero sunt^e. In specie, variis juris Romani locis,
 varia metalla dignoscuntur; loquunturque leges
 non tantum de auri, argentiq; fodinis, verum etiam
 de æreis, stanneis, plumbeis, cupreis, & similibus.
 Et quidem duodecim genera metallorum repe-
 riuntur. Octo perfecta, ut aurum, argentum, æs,
 electrum, cuprum, stannum, plumbum, ferrum.

Qua-

^a C. unic.
 Que sunt
 Regal.

^b L. 1. C.
 de metall.

^c L. 8. §. 4.
 ff. de penis.

^d Arg. l. 17.
 §. fin. ff.
 V. S.

^e d. l. 8.
 §. 4. ff.
 de penis.

^f Tot. tit.
 C. de me-
 tall. &
 metallis.

Quatuor verò imperfecta, ut argentum vivum, marmor album, sal subterraneum, & minium, naturalistæ commemorant. Horum invenicendorum studium commendatissimum Athalarico regi fuit, dum ait: *Decet ut inter tanta bona, nec illa desint, quæ putantur esse præcipua. Cur enim jacebit sine cultu, quod honestum potest esse compendium? Aurum si quidem per bella querere nefas est. Per mare periculum. Per falsitates opprobrium. In sua verò natura, justitia.* In usum enim hominum per justitiam, justissima tellus id hominibus debet, quod in se reconditum habet. Metallis Comites præficiiebantur, quos alii procuratores metallorum nuncupatos fuisse putant^a. Metallarii non alii erant, quam qui metallum fodiebant. Horum quidam liberi, quidam servi erant. Liberi, qui propria voluntate, pro mercede, in metallis operabantur. Servi, qui ex voluntate dominorum suorum metallis intererant, vel in metallum, vel in opus metalli, in perpetuum damnabantur. Hi adeò puniuntur, ut libertatem cum pœna amittant, communi servitute majorem, servique pœnæ obinde fieri dicantur^b. Sed hoc genus pœnæ antiquatum est^c. Atque hæc quidem de metallis, metallorumque operatoribus. Locum quod attinet in quo metallum reperitur, in eo distinguendum. Locus enim aut publicus, aut privatus est. Si publicus,

^a L. 4. C. de metall.

^b L. 8. §. 4.

§. 8. l. 17.

l. 36. ff.

de penis.

^c Nov. 22.

§. quod au-

tem. l. ult.

C. de metall.

blicus, simpliciter constat fodinas metallicas esse publicas, hoc est, totum metalli proventum ad fiscum pertinere; proprièque metalla ibidem inventa nominantur patrimonium Principatus, fiscale, publicum, & imperii bona. In privato loco fodinæ inventæ privatis cédunt, à privatis possidentur, qui fructum inde percipere possunt, cum in eorum fundis inveniantur^d. Quocirca etiam Ulpianus^e hanc ob causam subjicit alienationem earum fodinarum prohiberi, si in pupilli fundo sint, nisi decretum magistratus interveniat; ut in alienatione omnium immobilium ad minores pertinentium de jure requiritur. Sed differentia inter fundum privatum, & fodinas in agro privato inventas, hæc est; quod ad metallum eruendum, contra communem juris normam alienum fundum ingredi, & ibidem fodere permissum sit^f, modo à fundamentis aliarum ædium abstineant^g, & absque magno proprietarii incommodo, damno, pro reipub: tamen necessitate maxima, fieri possit. Idque singulariter intuitu publicæ utilitatis in hac, metallaria materia introductum est; ut nempe metalla eruantur, & fisco ex fodinis in agro privato repertis, jure regali certa pretia solvantur^b, quæ solutio alibi canonⁱ, alibi decima^l appellatur. Eoque & illud Ulpiani applicandum^m. *Publica vectigalia intelligere debemus,*

^d L. 3. §. ult. & l. seq. ff. de reb. e. r. qui sub. tut. & curat.

^e L. magis puto. ff. eod.

^f L. cuncti. l. quosdam. C. de metallar.

^g L. 6. C. eod.

^b L. 2. &

3. C. eod.

ⁱ d. l. 2.

^l d. l. 3.

^m L. 17. §.

1. ff. V. S.

ex quibus vectigal fiscus capit : quale est vectigal portus, vel venalium rerum. Item Salinarum, & metallorum, & Picariarum. Picariæ autem sunt loca è quibus pix foditur : Nam & picem fossilem inveniri Plinius commemorat^a. Sic ut clarè constet, fisco hoc jus

^a *Lib. 16.
c. 12.*

ex fodinis deberi, ejusque intuitu fodinas in privatorum quoque venis, ubicunque locorum repertas,

9

ad regalia pertinere. Nec omittendum, quod si in alieno fundo metalla fodiantur, non solum fisco canonem, de quo supra dictum est, sed & domino fundi decimam deberi^b. Non tanquam decimam,

^b *L. cuncti.
C. de metall.*

sed quasi pro certò interesse, pro quaqua læsione.

Porro, ex fodinis privatorum quidquid præter decimam fisco dominove fundi debitam residuum,

inventoris quidem est, sed ea conditione, ut id ipsum quod residuum est, debito pretio fisco prius offeratur, qui omnibus aliis, proximioribus etiam

^c *L. 1. C. de auro.*

agnatis potior, est ac præfertur^c. Nam cum reipub:

interfit auri, argenti que materiam rudem, aliis non communicari, præsertim iis in regionibus, ubi

earundem acquisitio difficilis, atq; rara est, ut inde moneta cudi possit, fraudibusq; monetariis provi-

deri, & ferri fodinæ maximè bello, armandi eq; ju-

ri inserviant, æquissimum fuit, neminem auro, argento, ferro, aliisque metallis in repub: necessariis,

provideri, priusquam ipsa respub: plenariè hisce

quibus

quibus indiget, instructa sit; ut habita prius omnium causa, demum privatorum usibus, atque utilitatibus accommodentur. Quod reliquum est ne 10
 fraudis aliqua hisce negotiis fiat, vel privatorum negligentia metallorum fodinę corrumpantur, inspectores metallorum publici constituebantur^d. Negligentes earum possessione exuebantur, quod & juri communi consentaneum videtur^e, quo olim agrorum desertores puniebantur, & possessionibus 11
 quas reliquerant, privabantur. Et quamvis hæc, atque alia plura jure Romano abtinuerint, juris studioso tamen necessarium est diligenter prospicere, quid hujus, vel illius loci consuetudine de fodinis, quoad prædictam decimam ab inventoribus fisco, ac proprietario solvendam, receptum sit^f, an eadem consuetudo rationabilis appareat, temporisq; immemorabilis spatio introducta reperiatur. Præsertim quando consuetudo tendit contra jura imperii; cujusmodi sunt, consultationes contra fiscum de fodinis in loco publico repertis, & decima ex fodinis in privato loco inventis, aliaque regalia minora Principi reservata. Quę tamen, cum tempus immemorabile habeat vim privilegii, & concessionis Imperatorię, merito & præscriptioni immemorali eadem vis tribuetur, quam ejusmodi privilegium, ac concessionem habere dixi; quod videlicet metalli

*d Arg. l. si
ita §. 1. ff.
de usu. &
balit.*

*e L. qui un-
que. C. de
om. agro.
desert.*

*f L. vendi-
tor. §. 1. ff.
comm.
præd. l. 2.
C. de me-
tallar.*

talli fodinæ per eam præscriptionem, contra Principem etiam acquirantur, ut decimæ nomine nihil filco debeatur.

CAP. XXXVIII.

SALINARUM REDITUS.

1. *Sal aliud coctile, aliud fossile.* 2. *Salinarum reditus inter regalia recensentur.* 3. *Quando & qua de causa institutus.*

1. **S**equuntur salinarum reditus. Et in salinis distinguendum, quod sal aliud sit coctile, aliud fossile, five subterraneum. Coctile, quod ex aqua salsa hominum beneficio, atque industria, coquitur; vel etiam quod à solis calore, in coculo salinari coalescit, ac paulatim ex aqua salsa in terram, secco loco, deducitur, postmodum purificandum. Unum in his Provinciis, alterum in Gallia, aliisve pluribus regionibus usitatissimum. Fossile autem est, quod è terræ meatibus effoditur, montibusque eruitur, Polonis quotidianum; quibus illud ratione reddituum salinis impositarum magno regni commodo cedit; utque inter fodinarum regalia
2. *ibidem relatum.* Et exemplo earum (veluti proxime animadvertum) si in privato loco inveniuntur

Q q.

salinæ

a C. unic.

*Quæ sint
Regal.*

a L. 17. §.

fin. ff. V. S.

l. 1. ff. quod

quisq. uni-

vers. nom.

b L. 9. §.

fin. ff. de

public. &

vectig.

salinæ, jure civili privatorum permanent. Soluto scilicet Principi canone, salinis publico nomine imposito. Nam salinarū redditus, & non salinas privatas Imperator inter regalia ^a recenset; quod juri communi etiam congruit: scilicet salinarū redditum privatum, pro parte fisco deberi, quod in eo vectigal appellatur, & inter publica vectigalia, quæ fisco debentur, refertur ^a. Et hoc nisi salinæ in publico loco inveniantur; Nam tum licet eadem inter regalia numerentur, quatenus proventibus suis ærarium publicum maximè augment, vectigal tamen nullum solvunt; quia fiscus ab omnium vectigalium præstationibus immunis est ^b, nec sibi debitor creditorve esse potest. Reditus hic salinarum, auctore Livio, apud Romanos antè imperium etiam fuit institutum, ea ratione, quod populo per quam necessarius esset, tam respectu salis, quam commoda ex salis redditu provenientia; summopere verò, ut soluto canone quoad annonam constare possit, num populus alio fortè, vel etiam extraneo adhuc sale, indigeat. Quæ consideratio quamvis in abundanti rerum copia à multis parum ad animum revocatur, tanquam anima majestatis per omnia regalia continuo versatur. Et observandum in salinarū materia non minus quam in reliquis fodinis, consuetudinem hujus vel illius loci, attendi debere.

CAP.

CAP: XXXIX.

AGRORUM, PRÆDIORUM, ET

PALATIORUM JURA.

1. *De rebus ab Hostibus captis.* 2. *Princeps de ædificandis Palatiis solus disponit.* 3. *De jura Palatii.* 4. *Judices olim in Palatiis habitare cogeantur.* 5. *Palatia, & prætoria quomodo distinguantur.* 6. *De Palatii comitibus.* 7. *De eorum dignitate hodierna.* 8. *De Palatiis majorum, minorumque urbium.*

1 **P**ublicis bonis alii quoque agros, & prædia, tanquam regalia ingerunt, qui hostibus eripiuntur; cum spolia Ducibus, res mobiles militibus in prædam concedantur; quandoquidem per ejusmodi prædia, lucrave ex iis provenientia ærarium publicum mirum in modum adaugetur; atque inde agrorum vectigalium institutio, magno reip: Romanæ commodo, secundum Ciceronem producta creditur. Proculdubio tunc temporis introducta, cum vel ab hostibus agri caperentur, vel inculti atque deserti colonum non reperirent. Nam cum quidam impendium magnum in illorum cultura atq; insitione, sive ut nunc loquuntur melioratione, fecissent & ab iisdem discedere cogerentur, ad inven-

Q q 2

tum

^a §. adeo au-
tem. 3. In-
stit. De lo-
cat. & cond.

^b De bell.
cit. lib. 1.

tum medium fuit, quo non ad exiguum. Sed in perpetuum, vel saltem ad longissimum tempus hi agri locarentur, ea lege ut quamdiu merces sive pensio Quæstoribus publicis solveretur, retinerentur. Et lege Zenoniana lata Emphiteuseos^a contractus naturam hæ conventiones inducere, de quibus in sequentibus plura. Et agros quosdam à Romanis publicatos fuisse cum Italiam totam subegissent illa Plutarchi in vita Gracchorum evincant, ubi inquit: *Romani finitimorum agrum bello captum partim venebant, partim publicabant eumque tenuibus civibus fruendum dabant: qui tributum non magnum in ærarium referrent.* Et Appianus^b: *Agros autem bello captos, sibi que in perpetuum reservatos, eo quidem qui culti erant colonis continuo dividebant, vendebant, elocabant. Eos vero qui propter bellum inculti ac deserti erant, quorum magna erat copia, quia nondum illis vacabat in sortem mittere, auctionabantur, eis que addicebant, qui colere vellent, vectigali imposito, minutarum quidem frugum decuma, reliquorum fructuum quinta. Sed quoniam horum prædiorum Fredericus Imp: in regaliu capitulo non meminit, libens ea prætereo.*

Postremo & inter bona publica, numero regaliu Palatia in civitatibus consuetis ædificata, ædificanda, recensentur. Magis tamen ad jura majestatis, quam regalia minora, (quæ fisci sunt, & lucrum

crum pro objecto habent) pertinentia. Hæc palatiorum jura antiquitati Romanæ, juriq[ue] Romanorum Civili congrua sunt. Antiquitus enim Augustus, aliive Imp[er]p[er]i: Romani in monte Palatino (qui una cum aliis sex montibus, sive collibus, pomerio urbis Romæ inclusus fuit) sedem suam, & Palatium habuerunt. Atque hinc passim palatium pro sede Imperatoria interpretantur^a. Jus in eo consistebat, quod palatio Principis nulla coherere ædificia privata deberent^b. Et solus Princeps palatia excellæ magnitudinis, ac splendore eminentia, in modum fortalitorum, in civitatibus extruere possit; cujus juris admodum supersticiosi Ottomannici, sive Turcici Imperii Principes sunt, ut extraordinariè omnes suspendant, qui hujus legis sive perversi, sive improvidi transgressores reperiuntur. Nec in his Palatiis habitandi locum alii obtinebant, quam quos legitimus majestatis usus, & reipub[lic]e disciplina expresse delegisset: quales erant judices Provinciarum^d. De quibus Imp[er]ator Leo^e: *Nulli judicum, qui Provincias regunt in civitatibus, in quibus sacra palatia, aut prætoria sunt, licet his relictis privatorum domos ad habitandum, veluti prætoria vindicare: Sed sacratissima modis omnibus habitare palatia, seu prætoria cogantur, ut hac necessitate compellantur eorum reparationi providerẽ. Ubi autem & palatium est, &*

^a *L. unic. C. de palat. & dom. dom. nic. l. qui- cunq. C. de oper. publ. b d. l. qui- cunq.*

^d *D. l. qui- cunq. e L. ult. C. de offi. rect. Provin.*

prætorium: palatium quidem habitationi Præsidis, prætorium autem vel suscipiendis, conservandisque speciebus publicis, horreorum vice, vel aliæ necessariæ rei deputetur.

Ubi palatia, & prætoria distinguuntur; nam ut liquet palatii appellatione in constitutionibus denotantur domus magnificæ, præsidum, judicumve

a L. 3. C. de oper. publ. l. 3. C. de metallar. causa in civitatibus exstructæ^a. Prætorium autem præterquam quod conservandis speciebus inserviret^b, sæpè etiam pars villæ appellabatur, in habitationem patrisfamilias accommodata^c. Cæterum

b d. i. ult. C. de offic. reit. Pro. ab hoc palatio Imperatorio Comites sacri palatii,

c L. plenum ff. de usu. & habit. l. Comites divinæ domus, & Palatini dicti sunt, qui in palatio Imperatorio militabant, & ad aliquod

re conjuncti s. 1. & L. præditi s. 1. ff. de legat. 3. Principis ministerium procurationem sibi commissam habebant; quorum ut officia varia existerent^d, in jure sacratissima habentur. Imo Palatii

d L. 1. C. de privil. eor. qui in sac. palat. milit. Comites qui ad Rhenum in Germania sunt, ad tantam dignitatem evecti, ut non solum sint Principes, sed & inter seculares Imperii Electores primas

sedes teneant. Sede vacante, Imperii sint vicarii, una cum Electore Saxonix; atque in controversiis inter Imperatorem & alios exortis, judices sunt; ita tamen ut non in sua, sed ipsius Imperatoris Curia, ubi & Imperatoria majestas præsens exstiterit, judicium instituatur, & ibidem de causa cognoscatur. Porro quod de palatiis in civitatibus exstru-

endis

endis dicitur, de majoribus, sive matricularibus urbibus intelligendum est. Ut in Italia Roma. In Turcico Imperio Constantinopolis^e, & quæ alia capita rerum publicarum indubitanter habentur. Quamvis in Provincialibus civitatibus constet Imperatores sua palatia habuisse^f, quæ exemplo aliorum præscribi non possunt; nisi totaliter ac notoriè deserta^g fuerint.

^e *Arr. l. unicuq. C. de oper. publ. l. ult. C. de offic. reit. Prov.*
^f *L. si quæ loca C. de fund. & salt. rei dom. l. fin. C. de SS. Eccles. l. prescriptio. C. de oper. publ.*

CAP. XL.

PISCATIONUM REDITUS.

1. *De regalibus, ex bonis communibus desumptis.* 2. *De Piscatione libera.* 3. *Consuetudo, piscationis redditum regalibus adjicit.* 4. *Piscationis nova prohibitio rationalis esse debet, & legibus munita.*

^b *L. qui agros. ff. de om. agro. d. fert.*

- 1 **A**tque hæc de regalibus ex bonis publicis descendentibus. Sequuntur piscationum redditus, venationumve commoditas, quorum jura ex bonis communibus desumpta sunt. Quippè piscationum usus in fluminibus jure gentium communis per se est, ut & in mari^a. Ideoque etiam piscari in eo cui libet licet; injuriarumque actione tenetur, qui piscationem prohibere conatus fuerit^b.

^a *S. & quidem. 1. & s. flumina. 2. Instit. de rer. divis.*
^b *L. injuriarum. s. ult. ff. de injur.*

Quod

c §. 12. In-
stit. de r.
divis.

Quod itidem sic in feris bestiis, & volatilibus obtinet. Nam *feræ bestiae*, inquit^c Imp: & *volucres*, & *pisces*, & *omnia animalia*, quæ mari, cælo, ac terra nascuntur: simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.

d C. unic.
Quæ sint
Regal.

In contrarium tamen apud plerosq; populos consuetudine invaluit, ut usus quidem fluminis communis, fructus verò, id est pisces piscationesve, quæ fisco pro concessione juris piscandi debentur, ad Principem pertineant, interque regalia referantur^d; ut jam non amplius tam de jure quærendo, quàm quæsito tuendo, disceptetur. Nam cum longi temporis usu, quo quis in aliquo diverticulo fluminis publici solus piscatus est, & quasi ibidem possessionem juris piscandi acquisivit, alios prohibere potest, ne alii isto di-

e L. si quis-
quam. ff.
de divers.
temp. pre-
script.

verticulo utantur^e, quid ni Princeps præscriptione temporis immemorabilis, eum modum piscationi in fluminibus publicis statuatur, qui fisco commodus, respectu præscriptionis nulli injuriosus sit? Præsertim populo tacitè consentiente, veteri jure

f L. forma.
4. §. 6. ff.
de censib.

constituente^f *Lacus quoque piscatorios, & portus in censum dominus debet deferre*. Illud enim in hoc regali præcipuum, ut piscationes omnes publicè locentur, & ex mercatura piscium fluvialium, marinarumve proventus modici in ærarium deducantur.

Quo-

Quorum tamen numero pisces hamis in fluminibus capti non veniunt; quandoquidem jure gentium hamorum usus in quacunque civitate receptus, in aquis publicis ab omni exactione liber est.

4 Ubi autem piscationum redditus ad fiscum nondum pertinent, requiritur ut earum prohibitio in flumine publico rationalis sit, quo casu Principi permissum modum piscationi præscribere; ac simul quomodo, quibus retibus, vel quo tempore pisces denuo capi velit. Nam ad conservationem earum rerum quæ licet juris gentium sunt, sine gentium læsione, reipub: alicujus bono conducunt, Princeps leges proposito suo congruas, ferre potest; ut in halecum captura Ordinum Hollandiæ placito edictum est.

CAP. XLI.

DE VENATIONE.

1. *Venatio publici juris facta.* 2. *Quare venationes prohibita quibusdam sint.* 3. *Venationis jus, lege regiâ omnibus Brabantis reservatum.* 4. *Ratio tamen quandoq; contrariū suadet.* 5. *Aucupia apud nos publici quoq; juris sunt.*

DE venatione proximè dicere incepti. Et constat exemplo piscationum Principes quoque venationum, aucupiorumve jura sibi vindicasse;

R r

fic

^a L. 2. ff.
de Flumin.

sic ut communiter de una ad alteram valida procedat argumentatio, & venationis jus per consequentiam quandam, ad minora regalia pertineat; quod saltus, & nemora, in quibus feræ vagantur, loca publica pleraque sint, quorum locorum usurpationem Princeps privatis prohibere potest^a. Et hoc adeò invaluit moribus, & consuetudine, ut ferè nullus Principatus, nullum regnum, nulla respublica existat, quin hoc jure venandi publico gaudeat, plebe exclusa. Nobilibus namque nominatim ditioribus, aut aliis belli, pacisve virtute claris hominibus, vel jure proprio, vel actis specialibus à Principe impetratis, impetrandis, venatio limitativè libera concedatur. Interdictæ venationis rationes penè sunt; ne genera animalium innoxiarum continua venatione extirpentur. Tenuioris fortunæ homunculi impensarum ad venationem pertinentium effusione abstineant. Rustici agriculturam pro venatione non deserant, cujus reipublice interest^a. Atque etiam ut agreste genus armis arceatur, quorum usus, atque aliis extra nobilitatem, atque militiam degentibus, interdictus^b est. Et operatores diligentes pro reipub: commodo, familiæ suæ sustentaculo artes suas exerceant, ne venationis atque otii dulcedine capti, interim se, suaque capi ab inopia, dum capere student, Acteonis

^a Auth. agricultor. C. que res pignor. l. 2. C. de feriis. ^b Tot. tit. C. ut arbor. usus.

3 nis exemplo, patiantur. His tamen rationibus, observationibusq; Brabantia sibi prospexit, cum Principe eligendo, sive confirmando regalia etiam ei, & in eum transmitterentur; ac spondit Philippus II. Hisp: Rex. *Quod deinceps quicunque Equestris ordinis, nobiles, alique etiam quicunque Brabantie incolæ, impunè per omnem Brabantiam, prout tempus feret, venari poterunt quascunque magnas feras; præterquam in variis, nemoribus, silvis dictis Zomen / Zaventerlo / Grootheyst / Meerdale / Grootenhoute. Insuper addens, se nunquam edicturum, aut interdicturum, aut etiam tributum petiturum, aut constituturum, aut ullo modo fieri passurum, per quæ hæc aliquo modo labefactari, aut impediri possent. Quin imò & hoc adjectum erat: Unicuique licere fundos suos custodire, custodiendosque curare, atque eo impunè canes alere non accisis unguibus. Et si qua fera à canibus aut lædetur, aut occidetur, ea ut erit, in suo loco relinquetur. Poterit etiam unusquisque per totam Brabantiam lepores, atque vulpes venari, & similiter cuniculos extra libera urvaria: atque etiam ubicunque aucupibus avibus, ad volatile aucupium uti. Hæc*

4 in Brabantia obtinuerunt. Cæterum si necessitate suadente, tam ratione populi, ne studia sua deserant, quam ærarii, ut honestè locupletetur, quæstio intercidat, quomodo Principes ex piscium venationis, & aucupii emolumento, in fiscum quidquam

conferant, illud animadvertant, ut ærarium publicum, quantum fieri possit sine ulla civium suorum injuria adjuvent. Cujus rei causa lacus, stagna, fluvii, atque aliæ aquæ publicæ, sylvæ, montes, loca publica, pascendis jumentis non admodum utilia, applicari possunt, ut in patria mea alendis cuniculis, colles quidam arenacei (quos **Dupnen** vocamus) designati sunt; Ex quibus proventus maximi in Camera rationum singulis annis inferuntur. Habita quoque apud nos aucupii ratione, ac præsertim anatum, quibus capiendis, privilegio ab ordinibus ipsis impetrato (quod **Octroy** appellamus) loca in eum finem constituta, instruant; ac ductu anatum mansuefactorum, sæpenumero una die centena aucupum insidiis cædunt. Qualia inventa studiosa, & quæ plura ejus classis esse possunt, nostris Belgis magis, quam aliis nationibus familiaria sunt. Quo instituto facilè quisquis copiam omnis generis animalium, quolibet tempore, & quolibet elemento versantibus, tolerabili pretio, absq; ullius incommodo, idque adhuc honesto reipub: lucro sibi acquisitam habet. Quod magis amplectendum, cum singulis intersit, sufficientiam omnium rerum, ad victum civium procurari; nec non, ut tam studio publico, quam privato Respublica damno nullius, omnium lucro, piscatione, venatione, aucupio, legitimo occupetur.

CAP. XLII.

MULCTARUM POENARUMVE

COMPENDIA.

1. De regalibus ex bonis privatorum querendis. 2. Pœnarum introductarum ratio. 3. Differentia mulctarum, pœnarumve. 4. Ærarium ex pœnis mulctisve locupletatur.

1 **P**roximè examinatis regalibus ex bonis communibus desumptis, subsequuntur jura quibus fiscus ex bonis privatorum commodum capit: ut ex commissio delicto sunt; *Mulctarum pœnarumve compendia, bona quæ ut ab indignis, legibus auferuntur, bona contrahentium incestas nuptias, bona damnatorum, & proscriptorum, ac simul bona committentium crimen læsæ majestatis*^a. Ratio prima quare pœnæ mulctæve introductæ sunt, hæc est, ut tali modo perverſi homines maleficiis abstineant, & respectu transgressorum procuretur, ne delicta maneant impunita^a. Secunda verè ut per eas fiscus augeatur. Nam inquit^b Impp: Valent. Theodos. & Arcad. *Mulctarum severa compendia ærario nostro protinus esse querenda, nullus ignoret.* Mulctarum extraordinariæ, & incertæ coërcitiones sunt. Pœnarum verò cer-

^a C. unic.
Que sint
Regal.

^a L. ita vulneratus ff.
ad l. Aquil.

^b L. s. c. de
mod. mulct.
quæ à jud.
infig.

Rt 3

tissi-

c L. 244. *l. aliunde ff. §. inter mulctarum.* *ff. de V. S.* *d* L. 2. C. de mod. mulct. *e* L. curator C. eod. *f* L. unic. pr. ff. si quis jus dicent. nō obtemper. *g* L. fin. C. de offic. rect. provinc. *h* L. 5. C. de mod. mulct. que à jud.

tissimè^c. Et ob certitudinē omnibus judicibus pœnarum executio committitur; mulctarum verò non eadem natura est, nisi limitativè, nempe ut pœnam certam non excedant. Hinc procuratori Cæsaris^d, curator reipub:^e, civitatum Duumviris^f generaliter mulctarum irrogandarum potestas inhibita fuit; quanquam magistratibus municipalibus eam potestatem competiisse quidam existimarint. Non ut sanguine & carne delinquentium officiales gauderent, satiarentur, sed fructibus fisci mulctarum, pœnarumve proventus cederent; juncto mandato, ut exindè Palatia, Prætoria^gve reficiantur. In usum operis, vel cursus publici aliarumve necessitatum applicentur^h. Multis mulctarum pœnarumve compendia fructus jurisdictionis sunt, quamvis illud alienum prorsus à lege sit. Nec dubio caret, cui pœna quæ ex popularibus actionibus reo infligitur, applicari actori, an fisco debuerit, an verò inter utrumque fuerit divisa. Et vulgò convenit distinguendo, ut si actio civilis intentaretur parti agenti; sin criminalis, fisco adjudicaretur. Moribus nostris majoris vigilantix, meliorisque ordinis causa, fisco una, officiali altera, delatori tertia pars mulctarum, pœnarumve sæpissimè legibus, statutisque attributa, ne ullo modo, & adhuc cum lucro fisci, delicta maneant impunita.

CAP.

CAP. XLIII.

BONA INDIGNIS ABLATA.

1. *Quæ bona indignis auferantur.* 2. *Quis sit indignus.*
3. *Differentia indigni & incapacis.* 4. *Quibus modis quis indignus fiat.* 5. *Quomodo & quando bona indignis ablata, privatis cadant.*

Inter regalia fisci (ut dixi) etiam referuntur bona indignis ablata^o. Sunt autem ejusmodi, ut acquirantur quidem iis, quibus relicta sunt, sed acquisita auferantur, & eripiantur; ideoque ereptitia ab Ulpiano appellantur^a. Adeò verò certum est, fisco deberi bona, quæ ut indignis auferuntur, ut fiscus non tantum ipsam rem, sed etiam omnes fructus perceptos auferat¹. Indignus igitur est, qui ex testamento capere potest, attamen indè nullum emolumentum percipit, quoniam id quod relictum erat, ei auferitur, & confiscatur; ut ne quidem indigni de legatis Falcidiam, aut Trebellianicam deducant^c, nec legitimam detrahant^d. Unde & regalia appellantur^e; ab incapace differens, quod relicta indignis jure valeant, ac proindè ea acquirere ipsi possunt, & acquiunt etiam, sed ex causa eis rursus auferuntur. Incapaces verò sunt, quibus relicta

^o C. unic.
Quæ sint
Regal.

^a In fragm.
tit. 17.

^b L. 17. &
18. ff. bis

quæ ut indign.
l. 1.
C. eod. l.

17. §. 2.
ff. de usur.

^c L. 3. §. fin.
l. 6. §. 3. ff.

ad S. C.
Trebell. l.

59. ff. ad l.
Falcid.

^d I. 8. ff. de
inoffic.
testam.

relicta ab initio inutilia sunt, & pro non scriptis habentur; cujusmodi sunt peregrinorum occupationes, hoc est, eorum qui cives Romani non sunt, eoq; testamenti factionem passivam non habent^e.
^e *L. 1. C. de hered. insti.* Deportati, & in opus publicum perpetuò damnati^f.
^f *L. 17. §. 1. ff. de pœnis.* Et indigni quidam fiunt lege, aut testatoris voluntate. Lege qui mortem testatoris inultam reliquit^g,
^g *L. 10. C. de his que ut indign.* quod & fœminas concernit, minoribus tamen annis xxv. excusatis^h. Qui testatorem necaruntⁱ,
^h *L. si eas. l. minoribus.* testatorem testari prohibuerunt, coëgerunt^l. Nec
ⁱ *C. eod.* tamen coactio quælibet id operatur, sed ea quæ in
^l *L. lucius. ff. de jure fisci.* constantem virum cadit^m. Quod si maritus interficiat uxorem, vel uxor maritum, utrum indignus vel indigna reddatur defuncti hereditate, eaque ad
^m *C. si quis aliq. testat. prohib.* fiscum pertineat discrepant DD^{es}. Quod etsi negent alii, plurimi tamen Boërii, & Peregrini sententias veriores putant. Testatoris itidem voluntate indigni sunt, si testator heredem prius institutum repudiaverit, malens incapacem esse, quam
ⁿ *L. 12. ff. bis quib. ut indign.* capacemⁿ; vel si scriptis heredibus ideò hereditas ablata est, quod testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, quare impeditus ab ipsis
^o *L. 19. ff. eod.* est, ab universo judicio priore recessisse videtur^o.
 Et quamvis regulariter bona indignis ablata fisco vindicentur, tamen Fredericus Imp: casus quosdam excepit, quibus bona quæ indignis auferuntur,

runtur, non fisco, sed privatis cædant; cum discretis verbis inquit: *Nisi specialiter quibusdam personis conceduntur*^p. Idque etiam ex instituto Justiniani, dum alibi tam aliarum personarum, quam fisci memor, ea quæ antiquis legibus de iis constituta sunt, servari præcipit^a. Et hi casus speciales ex ipsis legibus partim antiquis, partim ex jure novellarum defumendi; ut nempe si testamentarius tutor, se à tutela excusaverit, privetur legato sibi relicto, ut indignus. Ipsum tamen legatum ad fiscum non transfertur, sed ipsi pupillo relinquitur^b. Relictum incapacibus pro non scripto habetur^c, nec proinde ad fiscum pertinet^d, sed vel ad substitutum^e, vel ad coheredes scriptos^f, vel his deficientibus ad proximios heredes, agnatos & cognatos^g. Et liberi aut parentes, agnati, aut cognati, vel etiam extranei heredes, in redemptione testatoris captivi negligentes si fuerint, successionem careant; nam his si heredes nihilominus scripti sint, successio tanquam indignis denegatur, nec tamen fisco debetur, sed ecclesiæ ejus civitatis, ut etiam hereditatem conferat, & expendat in redemptionem captivorum^b. Et ejusmodi casus speciales sunt plures, quos omnes hic referre mei non est instituti, sive propositi.

^p C. unic.
Que sint
Regal.

^a L. unic. §.
que autem
antiquis. C.
de caduc.
tollend.

^b L. 5. §.
amittere ff.
bis que ut
indign. l.
25. C. de
legat. l. 28.

§. 1. ff. de
excus. tutor,

^c L. 1. C.
de hered.
instit.

^d L. 3. ff.
bis que pro
non script.

^e L. 1. C.
eod.

^f L. unic. §.
3. C. de ca-
duc. tollend.

^g L. 70. ff.
de acq. vel
omit. hered.

^b Auth. si
captivi C.
de Episc. &
cler. nov.

115. c. 3.
§. si unum.

CAP. XLIV.

INCESTÆ NUPTIÆ.

1. *Quinam incestas nuptias contrahere dicantur.* 2. *Quinam inutiles.* 3. *Pœna contrahentium incestas nuptias.* 4. *Jus antiquum limitatum.* 5. *An natis ex complexu nefario alimenta debeantur.*

i C. unic.
Que sunt
Regal.

l L. fin. ff.
de rit. nupt.
l. 5. ff. de
Question.
C. lex ista.
36. q. 1.

m D. l. fin. ff.
de rit. nupt.

n Tot. tit.

C. de interd.
matr. inter
tutor. &
pupill.

a §. si adver-
sus. Instit.
de nupt.

AD bona contrahentium incestas nuptias igitur transeo, quæ itidem regalibus fisci interponunturⁱ. Incestæ nuptiæ contrahuntur jure gentium, cum ex gradu ascendendum, & descendendum quis uxorem ducit, quam propter ejus prohibitionem ducere non potest. Incestæ dictæ, quod ob sanguinis conjunctionem vel affinitatem prohibeantur^l. Reliquæ nuptiæ quibus consanguinitatis vel affinitatis impedimentum non obstat, & tamen illicitæ sunt, vulgò inutiles dicuntur. Sic jure civili inter cognatos affinesq; nuptiæ prohibitæ sunt^m. Matrimonium inter tutorem & pupillam inhibitumⁿ, nec tamen incestæ, sed inutiles tantum censentur. Incestas nuptias contrahentium pœnæ variæ sunt, & multiplices; nimirum ut qui adversus leges contrahunt, nec vir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligatur^a;

ita

ita ut exigi non possit, nec ulla actio de iis compe-
 tat, sed bona eorum fisco applicentur^b. Tanquam
 incestas nuptias contrahentes indigni sint, ut bona
 4 quædam possideant. Quod tamen ex jure Justi-
 niano limitationem recipit, quo cavetur, ut bona
 ipsorum legitimis heredibus, nempe liberis, usque
 ad tertium gradum relinquuntur; atque illis defi-
 cientibus eorum parentibus, usque ad gradum secun-
 dum; Et his non exstantibus, fratribus, sororibus,
 patruo, amitæ tribuantur; his autem omnibus de-
 ficientibus fisco inferantur^c: si nempe secundum
 quosdam copula carnalis sequuta sit; alioquin pœ-
 5 nitentiæ adhuc locus putatur. An verò liberis ex
 complexu nefario natis ex parentum bonis alimen-
 ta denegari possint, controvertitur. Jure enim ci-
 vili expeditum talibus liberis nihil donari, vel tes-
 tamento relinqui, ne alimenta quidem posse^d; d
 adeò ut etiam statutum in contrariam partem pro-
 mulgatum non valeat, eo quod fornicandi, & sic
 turpitudinis occasionem præstaret^e, quod à lege^e
 debet esse alienum, quæ sancta est atque honesta,
 sua natura prohibens contraria. His tamen non
 obstantibus juris canonici placitum de his^f liberis
 alendis, juris civilis rigori communiter præfertur:
 maximè si ex incestu nati non habeant unde vivant;
 nam licet spurii sint, filii tamen jure sanguinis sunt,
 jura

*b D. c. unic.
 Que sint
 Regal.*

*c Nov. 12.
 c. 1. & 2.*

*d Auth. ex
 complexu
 C. de incest.
 nupt.*

*e L. s. ff. de
 pact. dotal.*

*f C. cum ha-
 beret. De eo
 qui duxer.
 in matrim.
 quæ pellex.
 per adult.*

g L. jura sanguinis ff.

R. I.

b L. 4. ff. de agnosc. & alend. liber.

i Tr. de justit. Rom. lib. 2.

cap. 7. n. 4.

jura verò hæc nullo jure civili dirimi possunt^g. Et sicuti patri non licet occidere filium spurium, ita nec alimenta ei denegare, quia ea denegans necare filium videtur^b. Et tenendū si bona paterna amicis data, aut confiscata sunt, ab amicis, aut à fisco filium natum ex incestu ali debere. Si bona Principali beneficio patri restituta sunt, à patre nutriendum; si non civiliter, saltem naturaliter, habita solum ratione ne pereat, ut eruditè superioribus annis ab acuti ingenii JC^{to} Mæstertio, Academiae Leidensis juris Professore, responsumⁱ est.

CAP. XLV.

DE BONIS DAMNATORUM PROSCRIPTORUMVE, NEC NON *committentium crimen læsæ majestatis.*

1. Dammati, proscripti qui dicantur. 2. De confiscatione rerum ad proscriptos pertinentium. 3. Hodie extra crimen læsæ majestatis, & Hæreseos confiscationes quoque extenduntur. 4. Legitima tamen filiis debetur. 5. Quæ ea sit. 6. Excipitur crimen læsæ majestatis. 7. Hoc crimen sceleratissimum. 8. Quinam crimen læsæ majestatis committere dicantur. 9. Poena hujus criminis acerbissima, ac varia. 10. Ex hoc scelere pro hominum delictis etiam loca patiuntur.

Bona

Bona contrahentium incestas nuptias sequuntur bona damnatorum proscriptorumve.

Damnatos dicimus eos, qui ultimo supplicio per sententiam afficiuntur; vel qui ob crimen aliquod capitale damnati, tacito jure ipsa damnatione bona sua amittunt. Proscriptos, qui metu summi supplicii contumaces, ac latitantes sunt, pecunia in ipsorum apprehensione ac morte constituta, cum modo iudex bona eorum confiscanda expresse pronunciavit. Proscribere enim idem est, quod palam expresse, ac clavis litteris aliquid manifestare^a. Olim dimidiam tantum proscribebant, unam partem fisco, alteram liberis relinquendo. Verum jure Novellarum liberi ac parentes ad tertium usque gradum fiscum excludunt^c, qui non obstantibus collateralibus, tunc bonis & non personis succedit. Nec tamen omnia in hoc regali in confiscationem veniunt; ea si quidem que in extraneum heredem non transeunt, fisco non vindicantur, cum fiscus pro extraneo quodam herede habeatur, quatenus de aliorum bonis agitur. Unde manifestum, Feuda in confiscationem bonorum non venire, sed pro qualitate eorum ad agnatos, vel dominum reverti, cum ad extraneum heredem non transeant. Quod & Imperii Germanici constitutione confirmatur, nec non in iudicio con-

^a L. 11. §. 2.

^{3.} & ^{4.} ff. de
Instit. act.

^b L. 1. §. li-
beris ff. de
bon. damn.
l. 10. C. de
bon. præ-
script.

^c Nov. 134.
c. fin.

d Gail. 2. c.
14. n. 6. de
pace tenend.

tradictorio sic decifum; atque infuper ut fructus feudales, actori damnum paffo reftituantur. *d*.

Quorum exemplo quoque bona extra familiam alienari prohibita confiscationi exempta permanent, etiamfi fint allodialia. Item bona Emphyteutica, quæ quis ab ecclefia ex contractu Emphyteutico poffidet, cum ad extraneos non tranfeant. Idem obtinet in Emphyteufi, non ab ecclefia, fed à privato conceffa, fi eo pacto conceffio facta fit, ne ad extraneos perveniret. De bonis filiorum caftrenfibus quidem videtur, ut confiscationi fubjiciantur, cum eorum omni ex parte propria fint, &

a L. 2. l.
miles præ-
cipue s. ac-
tionem ff.
de caftrenf.

b L. 3. C. de
bon. profer.
& damn.

c §. fin. In-
ftit. de mi-
lit. testam.

d §. quod no-
bis. Inftit.
Per quas
perfs. cuiq.
acquir.

ipfe in iis bonis pro patre familias habetur. *a*: fed fpecialiter datur patriæ poteltati, contra regulas communes, ut pater in ejufmodi bonis filii fui fifco præferatur *b*. Quod idem de bonis quali caftrenfibus affirmandum *c*. Et hoc jus eo magis in adventitiis bonis locum habet, quod ea bona non funt fimpliciter, & omni ex parte filiorum, fed pater in iis ufumfructum habeat *d*. Imò in cafibus etiam quibus patri de jure non debetur ufusfructus in bonis adventitiis, verum ea pleno jure filii familias funt, confiscationi bonorum locum non effe Peregrinus alibi affirmat. Hodie eo devenum, ut multi putent præter crimina majeltatis, & hære-
3
feos à confiscatione generaliter reffum effe, inter quos

quos Julius Clarus, supradictusve Peregrinus præcipui sunt; afferentes per totum mundum, excepto casu læsæ majestatis, abolitam esse quamvis confiscationem, nisi speciali consuetudine, vel statuto aliud introductum sit. Quorum sententias merito alii improbant, indicantes in Gallia, Lotharingia, ac pluribus aliis regionibus, quin imò & in Scotia magis strictè quam jure Romano expressum est, consuetudinem juri consentaneam, ad unguem ob-

4 servari. Et tenendum quod licet bona confiscata sint, legitimam tamen filiis reservari^e, cum macula patris filiis nociva esse non debeant, nisi de crimine læsæ majestatis parentes convincantur.

^c L. 1. & l. cum ratio. ff. de bon. damnat.

Et quamvis omnia publicari primis Romanorum temporibus solebant^f, tamen pro delictorum qualitatibus id postmodum immutatum. Unde Tacitus de damnatione P. Suilii verba faciens, sic ait: *Igitur adempta bonorum parte (nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam, quæ testamento matris, aut avi acceperant) in insulas Baleares pellitur.* Sed scrupulum obortum quanta legitima filiorum esse debeat in publicatione bonorum. Dimidiam alii indistinctè. Alii, si tres pluresve liberi fuerint, vel minores, omnia deberi existimant, cum inquit Imp: *Se malle imperium hominum adjectione ampliari, quam pecuniarum copia.* Nec desunt opiniones consi-

5

len-

^f Alex. ab Alex. Genial. dier. cap. 23. in pr. lib. 3.

lentium, si bona adeò exigua sint, ut vix ad alimenta unius vel duorum sufficiant, omnia etiam unico filio relinquenda esse. Quæ sententia Christianis probari debet, cum apud eos non minus charitas, quam gratia abundet. Excipiuntur tamen, ut dixi, bona committentium crimen læsæ

a D. c. imic. Quæ sint Regal. l. fin. ff. de crim. læsæ. majest. majestatis, quæ in totum fisco addicuntur. *a.* Crimen hoc tam atrox, & enormè est, ut primum ac maximum dicatur *b*, sceleratissimum *c*, omnium *7* pessimum *d*, ac patricidio pejus, cum hic patrem proprium occidisse, ille omnium civium parentem necasse videatur; quocirca abolitione omnium criminum impetrata, hujus abolitio non censetur concessa. Et cum crimen læsæ majestatis quam plurima habeat singularia, existimavit Imp: se rectè facturum, si peculiariter, & seorsim hujus criminis meminisset, bonaque illud committentium, fisco deberi, & inter regalia referenda esse ostenderet.

e L. f. C. ad l. jul. majest. Ejus autem reus fit secundum Imp: Arcad: & Honor: *e* *8* Quisquis cum militibus, vel privatis, vel Barbaris, scelestam inierit factionem, aut factionis ipsius suscepit sacramentum, vel dederit. De nece etiam virorum illustrium, qui consiliis, & confistorio Principis intersunt, Senatum etiam (nam & ipsi pars corporis principalis sunt) vel cuilibet postremo qui Principi militat, cogitaverit, eadem enim

enim severitate voluntatem sceleris, quam effectum puniri, ac præcipuè in hoc delicto, jura voluerunt, cum alia commissa, quæ carent effectu, nomine carere credantur. Quod de crimine majestatis hic dicitur, ad quosvis, sive Imperatores, Reges, Principes, atque omnes alias superiorem non agnoscentes potestates, pertinet. In ceteros qui superioribus subsunt, non committitur, nisi id quidem desertim, directè, ac principaliter in odium ipsius Principis, vel imperii factum sit, qui tunc ex commisso delicto quasi perduellionis rei vulgò appellantur. In hoc crimen itidem incidunt cives, qui sibi assumunt quæ solius majestatis sunt; ut si quis injussu Imperatoris adversus aliquem exercitum belli gerendi causa delegerit, dilectumve habuerit^f. Jure Romano qui statuum Principis conflaverit^a. Per genium Principis non juraverit^b; vel si quis injussu Imperatoris monetam cudat, monetamve probam adulteret^c. Obsides populi absq; ejusdem, Principisve jussu dimittat^d. Ac præcipuè is demum supplicio legis Juliae afficiendus, qui interitum reipub: procurat, arma in rempub: comparat, & cum audacissimis quibusdam consilia secreta exercet. Qui hostibus signum dederit, feceritque dolo malo, quo hostes consilio juventur contra rempub: ^e. Qui manum Principi (in quo

^f L. 3. ff.
ad l. Iul.
majest.
^a L. 6. ff.
eod.
^b Sueton. in
Calig.
^c L. 1. §. 2.
C. de fals.
monet.
^d L. 1. §. 1.
ff. ad l. Iul.
majest.
^e L. 1. 3. &
4. ff. eod.

T t

con-

consistit salus reipub:) intulit, aut inferre nifus est, qualia quæ facit, perduellionis propriè reus habetur. Poena hujus criminis legibus, & consuetudine acerbissima est. Leges reum majestatis gladio feriri volunt, bonis ejus omnibus fisco addictis; ut filii innocentes, speciali adhuc Imperatoria lenitate, vitam tantum retineant. Mors ipsis solatium, vita supplicium sit. Idque si non proprio amore, saltem causa filiorum à tali facinore parentes abstinuant. Consuetudine inductum, ut alibi in frustra quatuor scindantur. Equis in partes quatuor divellantur. Et ex constitutione Caroli V. Imp: in terram prosternantur, & per plateas ad locum ultimi supplicii raptati, forcipibus lacerentur, postmodum in similes portiones quatuor dividendi. Membra eorum in spectaculum, ac terrorem portis, porticibus, aliisve locis publicis affliguntur. Quod ferè populos, hujusve criminis species, tot varia supplicii genera in hoc delicto reperiatis; quorū unum ut alterum asperitate longè exsuperat, sic severius, mitius in tam immensi criminis reos animadverti cernimus, prout frequenter committitur, vel secundum placidos, rigidosque populorum mores, ubi hæc delicta committuntur. Nec dubium quin personarum qualitate, criminumve præmeditorum atrocitate augeantur, vel minuantur. Et quod 10
reli-

reliquum, eousque etiam in hoc crimine exacerbatur, ut reorum longè, atque insignis honorum pagine mergantur. Ædificia, ac statuę licet splendidissimæ, restem sequantur, funditus diruantur. Insignia, ac nomina perduellionum ita extirpentur, ut ne memoria quidem eorundem superfit, aut superesse possit. In templa, & civitates ipsas quandoque etiam servitum, judicia acerrima ex hoc crimine lata sunt. Urbs Caria Peleponensium tota deleta est, viri ad unum interfecti, matronæ in servitutem redactæ, quod cum Persis adversus Græcos foederatos consilia belli iniisset. Exscissa, & deleta Carthago ob rebellionem & exarata est.

---Urbibus ultima

Stetere causæ cur perirent

Funditus; imprimeretque muris

Hostile aratrum exercitus insolens.

Testis apud nos *Nardenum* oppidum, testes veteres aquæ, & alia funesta Albani Ducis monumenta, majestatem læsam, prout fingebat, nimium quam supra homines, ipsasque belluas crudeliter ulciscensis.

T t 2

CAP.

CAP. XLVI.

BONA CADUCA ET VACANTIA.

1. *De bonis nullius ad fiscum deductis.* 2. *Quid sit caducum.* 3. *Quenam bona dicantur vacantia.* 4. *Quomodo bona fisco applicentur.*

Sequitur nunc pars quarta divisionis, quæ est, ut ex bonis nullius fiscus quoque commodum sentiat. Quorum numero bona caduca, five vacantia, derelicta, mari ejectorum, & ad oras litoris nostri appulso-
rum jura, ac demum etiam bona ἀδέσποτα repetuntur. Caducum dicitur, non id quod cecidit, sed quod proculdubio casurum est. Unde generaliter in jure bona caduca vocantur,

^a L. 3, in pr. omnia ea, quæ ex aliqua causa in fiscum cadent^a, postquã nullo extante herede à proprietario, morte quasi deserta fuerint, quæ tunc vacantia appellantur, ac jure regali in fiscum transferuntur^a. Quo-
^{ff. de his que in testam. delet. l. 9.}
^{ff. ad S. C. Syllan.}

^a C. unic. *Quæ sint Regal.* Hic citra indignationem fiscus locupletatur. Sunt autem bona vacantia, bona illius defuncti, qui nulum ex qualibet sanguinis linea, vel juris titulo, aut sanguinis, aut legitimi juris heredem, possessoremve habet^b, & bona relinquens, nullo extante herede, moritur^c. Per sanguinis lineam Impp.
^b L. 4. C. de bon vacant.
^c L. 1. C. eod. l. pen. C. de prepos. sacr. cubic.

signi-

significant cognationem omnem, scilicet superioris & inferioris ordinis. Item ex transverso, five à latere, id est: parentes & liberos, agnatos & cognatos. Qui ultra gradum agnationis, & cognationis decimum constituti sunt, quorundam opinione admittuntur, aliorum rursus sententia à fisco excluduntur; quod meo quidem iudicio solum à relativis populorum moribus, legibusve dependet. Præterea & legitima testamenti factione tam activa quam passiva carentes, excluduntur; bonaque quæ alioquin ipsis debita fuissent, vacantia fiunt, ac fisco inferuntur: qualia sunt bona antiquitus peregrinis relicta, de quibus latè in superioribus egi. Itidem bona eorum qui apud hostes ^d decedebant: nam de captivis observatum, ut jure Romano ^e, testari non possint, quia hostium servi facti ^f, incapaces factionis testamenti activæ efficiebantur. Hujus generis & obsides erant ^g, quia ut eo jure inter captivos recensentur, dominum rerum suarum amiserant ^b. Sed jus illud postmodum à Leone Cæsare ⁱ immutatum, ita ut nunc quoque captivi testari possint; quod ita æquius visum est, ne afflicto detur afflicto; ut proximi filii, aliiq; promptius impellantur ad captivum liberandum. Et ne inimici ei heredes fiant, quos ne aspicere quidem dignaretur. Quod tamen intelligendum, nisi in

^d *L. facere.*
l. 10. ff.
de milit.
testam.
^e *L. ejus qui*
apud hostes.
ff. de test.
f. 2. Instit.
de jure per-
son.
^g *L. obsides.*
ff. de test.
^b *L. divus*
ff. de jure
fisci.
ⁱ *Nov. 40.*

favorem hostium disposuisset, nam & tunc testamentum à captivo factum irritum est, eoq; spectat
l. 3. C. de bon. vacant. vox *incorporationis*, cuius ab Imp: in jure mentio fit^l, quod nihil aliud est, quam bona in fiscum referre. Horum bonorum denunciationem qui faciunt delatores dicuntur^m. Nec ut bona fisco acquisita sint
in Tot. tit. C. de delator. illud sufficit, ut caduca, sive etiam vacantia sint, verum actu publico intercedente, fisco debita appareant, publicè fisco adjudicentur. In causa porro deficientium, sive non apparentium amicorum consanguineorum, & discussione, & inquisitione de amicis opus est; ita quidem ut proclamatio, publica affixio cum denunciatione, *ut si qui defuncti sibi deberi hereditatem putent, appareant, seseque sistant,* fiat; ac tum demum nemine, apparente, per sententiam publicam bona vacantia fisco addicuntur. Quod legibus Romanis^a, rescriptove^b Impp: confirmatur. Et in Gallia teste Rebuffo sic observatur.
l. 9. ff. ad S. C. Syll. m. Non tamen ut simpliciter fisco cadant, sed cum onere suo transeant^c, ut debitoribus defuncti fiscus satisfaciatur^d, nec non legata & fidecommissa à defuncto relicta, quoque solvat^e, obligatione se non ultra vires hereditarias extendente, si legitimo modo, ac tempore inventarium confectum sit^f; quod de necessitate non requiri Peregrinus aliquando existimavit.

CAP.

CAP. XLVII.

BONA DERELICTA, ET THE-

SAURVS INVENTVS.

1. *Bona derelicta occupantium fiunt.* 2. *Quanam circa occupationem hanc necessaria sint.* 3. *In thesauris quædam exceptio est.* 4. *Quid verè thesaurus sit.* 5. *De thesauro in alieno loco reperto.* 6. *Quid si magicis incantationibus inventus?* 7. *An thesaurus alibi repertus ad fiscum pertinere possit.*

1 **B**onorum vacantium nomine bona derelicta quoque veniunt, hoc est, quæ primum ab aliquo possessa fuere, sed postmodum eo animo abjecta, derelicta, ut antiquus dominus ea nolit amplius habere, nec ad se pertinere velit. De quibus JC^{tus} Ulpianus rectè ait^b: *Si res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit, & occupantis statim fit: quia iisdem modis res desinunt esse nostræ, quibus acquiruntur.* Hoc est animo. Igitur ut occupentur tria requiruntur, primo animus derelinquendi, derelicta nullius sint, & dum in nullius domino sunt, occupandi animo arrepta, occupanti pleno dominio cédant^a. Et hoc nisi specialiter quidam casus de bonis derelictis, privatis acquirendis, excepti sint, ut de

^a *L. nemo l. si quis merces ff. pro derelict.*
^b *L. 3. ff. rer. divis. §. fere igitur Instit. e. d. l. quæcunq. ff. de acq. rer. dom.*

b C. unic.

*Quæ sint
Rega^l.*

*c L. 15. ff.
ad exhib.*

*d L. 31. §. 1.
ff. de acq.
rer. dom.*

*e §. 39. In-
stit. de rer.
divis.*

*f D. §. 39.
Instit.*

*g L. 3. §.
10. ff. de
jure fisci.*

de dimidio thesauri in loco Cæsaris, vel religioso non data opera inventi, Imp: Fredericus edixit *b*.

Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, 4
cujus non extat mēoria, ut jam dominum non

habeat. Quod si à quoquam qui vivit, reconditus sit, thesaurus non est, licet improprie quoque the-

saurus appelletur *c*. Ac proinde JC^{us} Scevola rectè respondet; *Si non Thesauri fuerint, sed pecunia fortè*

deperdita; vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat non ablata, nihilominus ejus eam esse, cujus fuerat. Et si ablata

fuerit, ejus rei non minus, quam aliarū rerum furtum fit *d*. Thesaurum tamen quem quis in loco suo invene-

rit, Divus Hadrianus naturalem æquitatem sequi- 5
tus ei concessit, qui eum invenit *e*. Quod & sacra-

rum litterarum auctoritate confirmatur, dum ait Christus: *Homo qui invenit thesaurum vendit omnia*

quæ habet, & emit agrum illum. In totum ergo inven-

tori debetur, si in suo solo invenerit; pro parte di-

midia, si in alieno; unde rectè Imp: *In Cæsaris loco inventus, dimidium Cæsaris, dimidium inventoris esse sta-*

tuitur *f*. Ut & si in loco religioso publico, in usum totius populi ordinato inveniatur; ex constitutione Divorum fratrum judicio communi dividundo in-

ventor subjicitur *g*. Nec tamen invitis & ignoran-

tibus soli dominis in alieno scrutari licet; nam & tunc si quidquam inveniretur, pleno jure soli do-
minis

6 minis in alieno scrutari licet; nam & tunc si quid-
 quam inveniretur, pleno jure soli domino acquire-
 retur. Minimè verò lucri quidquam expectet,
 qui sceleratis, & puniendis sacrificiis, precibus dia-
 bolicis, nec non incantationibus magicis, aut alia
 qualibet arte legibus odiosa, homine Christiano
 indigna spiritus sive bonos sive malos conjurando,
 7 thesaurum aperuit, cum fisco vindicetur. ^b Porro ^{b L. unic. C. de thesaur.}
 quamvis à Thyphonioⁱ JC^{to}, *Thesaurus donum for-* ^{i L. 63. §. 1. ff. de acq. rer. dom.}
tuna, seu rectius ab Imp: Leone ^l *beneficium Dei di-* ^{l L. unic. C. de thesaur}
 catur. Et in hanc rem cum Atticus Imperatori
 Nervæ scripsisset: *Thesaurum domi meæ Imp: reperi,*
quid de eo faciendum jubes? Nerva rescripsit; *utere*
ius quæ invenisti. Cum Atticus non acquiesceret, se-
 sequæ magnitudine inventi thesauri superari rescri-
 beret, etiam hoc addidit; *Abutere igitur invento,*
quod tuum est; In quibusdam tamen civitatibus re-
 ceptum, ut thesaurus ubicunque inventus, pro rei-
 pub: utilitate (exemplo bonorum vacantium, de
 quibus Princeps ad salutem & utilitatem publicam
 suo jure disponit, quo exercendo nemini injuriam
 facit^a) in totum fisco acquiratur. Sic Angliæ Rex
 Richardus II. nobilem insequutus, quod thesau-
 rum inventum tradere nolisset. Gothorum Reges
 thesauros repertos sibi reservarunt. In Hispania
 lege Regia constitutum, ut quinta tantum pars in-

V v.

ven-

ventori relinquatur, reliqua in fiscum conferantur. Procurator Regius in Gallia pro integro Regi thesauro adjudicandi concludit. Et denique Camera Rationalis Hollandiæ jus illud inviolatum in hunc usque diem sustinuit, præstato laboratoribus inventoribus, libellum supplicem offerentibus, ratione paupertatis (nam plerumque à pauperibus laborando casualiter inveniri solent) fœlicitatis suæ justa remuneratione; ut non^b ita diu de thesauro Hagæ Comitis invento adhuc accidit.

b Anno
1636.

CAP. XLVIII.

BONA NAUFRAGA.

1. *Bona naufraga Principes quidam sibi retinent.*
2. *Quomodo his penes nos provisum.*

Derelictorum bonorum numero etiam sunt bona mari, aut vi fluminis ejecta, & ad oras littoris, ripeve appulsa; de quibus Principes Siciliæ, Galliæ, Angliæque sibi persuasum habent, ut quæcunque ad oras suas deveniunt, jure regali ad superiorem potestatem pertineant, qui littoribus imperant. Sed hoc à vera ratione, omniq; humanitate prorsus alienum, multis haud immerito vide-

videtur. Iniquissimum enim & absurdissimum est, ex re omnino calamitosa, & luctuosa emolumentum capere, & quem nostris opibus sublevare debuissimus, ei reliquias, quas ad littus, vel ripam ejectionis, bona fide restitui oportebat, diripere. Quare si in ea re, non verò errore, sed scientia peccetur, scelus est, quod falsa erroris specie præ-

2 tenditur. In his regionibus, ne domini rebus suis, bonisve in hoc casu miserabili amissis relictisve fraudentur, publicæ curæ bona ejectionis, appulsave mandantur. Quæstor alique subministri rerum mari ejectionis, & ad oras nostri littoris appulsarum, ex Edicto^a constituti sunt, providentes ne bona naufraga mari excerpta auferantur, ab aliis occupentur; ut cistæ clausæ, onera colligata non referantur. Nemo ad maris littus accedat, properetve. Serventur bona inventa mercatoribus, & dominis; aut fisco si nemo intra annum ea vindicanda appareat, & dominium probet. Probando enim sua recipit, intra annum bona ipsa; Post annum, nummos ex venditione eorundem procusos, solutis, deductisve prius impensis, pro conservatione, retentione, & venditione rerum deperditarum effusis. Quod si bona eadem tanto tempore servando servari non possint, à Quæstore prædicto subhæstantur, venduntur; ac pretium ab

^a 10. Decemb. 1447
& simill.

alienatione ejusmodi proventum, in ærarium publicum deducitur, nullogue apparente, fisco retinetur.

CAP. XLIX.

ERRATA, REPERTA.

1. *Bona errantia reperta, restituuntur.* 2. *Quomodo his rebus apud nos edictum.*

AD classem derelictorum bonorum, rerum erratarum, repertarumve compendia quoq; pertinent. De quibus Ulpianus ait^a: *Qui alienum quid jacens lucri faciendo causa sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoret; nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus sit ignoret.* Erat quondam Stagiritarum lex. *Quod non deposuisti, ne tollas*^b. Et *Biblii*, inquit Ælianus^c, *si in via inciderint in aliquid, nihil tollunt, quod non deposuerunt.* Contrarium qui fecerit non inventum, sed furtum esse arbitrantur. Judæorum moribus qui alienum quid reperisset, vel aberrans pecus cæpisset, præconis voce palam facere, & custodire id tenebatur, donec à domino repeteretur^d. Alii tales res ad Episcopum ferendas voluerunt^e, ut ille vendat, & redactum pretium

^a L. falsus creditor. §. qui alieni.
4. ff. de furtis.

^b Ælian. lib. 3. var. histor. c. 46.

^c Lib. 4. cap. 1.

^d Deuter. c. 22.

^e Bald. in l. 1. ff. de rer. divis.

pau-

2 pauperibus distribuat. Sed scrupulum eorum mores nostri nunquam admiserunt. Itaque si pecus aberraverit, vel alia res mobilis ita exciderit, ut à proprietario defecerit, & non inveniatur, protinus desinet ab illo possideri corporaliter, licet à nullo alio possideatur^b; quamvis dominium ejus non statim amittat. Inventos autem, sive is qui alienum pecus in agro suo deprehenderit, retinere horas diurnas, nocturnasve continuas, non plures quam viginti quatuor, sine fraude doloque, suo jure licet^c; reservatis verò domino in factum actionibus propriis^d, ad id quod interest; ideoque magistratui, sive custodiæ publicæ id quod deperditum inanimatum, erratum animatum repertum est, tradere tenetur, nisi deterrime suspicioni, quod furandi animo rem retinuerit, subiectus esse velit. Tradita verò re, magistratus eam retinet, donec damnum (si fortè illatum fuerit) resarciatur à proprietario, probaveritq; eam rem quam prætendit, suam esse, vel ex causa judicati, eadem res ipsius esse appareat. Damni dati, expensarumve, nec non juris pro retentione publica, in hac actione ratio habetur; dominusque territorii hoc quod debetur, à proprietario recuperat. Quod nisi ex instanti solutum fuerit, retinendi pecoris, sive rei deperditæ jus acquirit, ut tanquam ex pignore sibi obligato

^b L. 3. §. 13.
ff. de acq.
possess.

^c Arg. l. 25.
ff. ad l. jul.
de adulter.

^d L. falsus
creditor §.
alienum ff.
de furtis.

per distractionem inde redigat, quod deberi sibi, aliisve tam jure quam facto, puta impensis necessariis in rei conservationem factis, putaverit, probaveritque; habita insuper varietatis, locorum, personarum, & temporum ratione, quæ inducere varietatem actuum, & pœnarum solet. Nullo apparente qui rem suam vindicet, ex certo tempore, (quod pro cujusque territorii consuetudine aliud quadraginta, aliud majorum minorumve dierum est) tribus edictis publicis, super eam rem ritè promulgatis, vendi solet; deductoque impensarum ære, quod reliquum est, publicè custoditur ut tunc demum censeatur, in nullius bonis esse, quod tanto tempore, tantisque actibus intervenientibus non agnoscitur. Emergente postmodum domino, res venditas Prætor præstare non tenetur, quamvis restitutioni residui pretii ex ea re proventi, obstrictus

*a L. 20. in
pr. ff. de
hered. petit.*

fit *a*. Apparitor si greges quasdam pratis, viisve publicis immiserit, occasionemve dederit quo immitterentur, & procuratorum venalis conniventia,

*b L. 1. C. de
fund. & sal-
tib. rei do-
min. lib. 11.*

ut id deinceps tentetur admiserit, fisco ad pœnam, parti ex rescripto Imp: Valent: Theodos: & Arcad: tenentur ad *b* interesse.

CAP.

CAP. L.

DESERTA ET INCULTA.

1. *Bona vacantia ad Principem pertinent. Princeps eorum culturam procurat.*
2. *Privilegiis concessis loca paludosa hominum usibus accommodantur.*
3. *De agro novo.*
4. *Immunitates pro colendo agro deserto conceduntur.*
5. *Hic locupletandi aerarii publici modus antiquissimus.*

1 **A**lia adhuc species bonorum derelictorum, bona deserta, & inculta sunt. Quæ si ab aliqua universitate nondum sint occupata, instar vacantium, ad dominum vel Principem territorii, Principatus nomine pertinere, non obscure à multis, & præsertim Peregrino JC^{to} eximio, docetur. Quorum inquisitioni in lato Romanorum imperio olim constituebantur inquisitores diligentes, qui ea inventa dominio adjungerent Imperatorum, ut sic steriles desertique agri inventi colonis colendi pro partibus committerentur: ab initio quidem gratis, aut secundum agrorum qualitates solutis decimis, postea verò soluta pensione. Quippe omnes naturæ opes, quibus communis hominum vita sustentatur, telluris diligentissimo cultu continetur. Et cum Principum opes, & po-
ten-

tentia reipub: à fortunis subditorum dependeat, horum verò ex prædiis, fundis, aliisve fructibus ex iisdem provenientiis, iustissimè summa potestas hanc curam suscipit, ut quæ alioquin neglecta forent, imperantis beneficio, summa diligentia, maximo reipub: commodo, nullius iactura, omnium solatio, subditorum laborantium duplici lucro, & operarum, & annonæ eruantur; huc illuc in varias regiones transferantur. Quo etiam pertinet, 2
ut concessis privilegiis loca paludosa, uliginosa, & quasi Neptuno extorta ad culturam redigantur, & his locis aquis publicis provideatur, quibus merces & fruges ad civitates proximas commodè deriventur. Agri ita primo ligone eradicati novalis, & 3
novalia propriè dicebantur, eo quod novam faciem induebant; quamvis & magis improprie ager
^{a L. 30. §. 1.} novalis appelletur, quæ anno cessavit ^{ff. de V. S.} ^a, nostra lingua *hæck gelegen heeft*. Idque ut postmodum
majori proventu fructus producerentur. Magno 4
semper studio Impp: hæc loca deserta fructifera efficere conaverunt, immunitatibus, privilegiis ad ea colenda subditos suos adhortando. Sic Ælianus Pertinax Imp: teste Herodiano, quidquid inculti soli vacabat, occupantibus adjudicavit, decemque annorum immunitatem, ac perpetuam libertatem agricolis subjectis concessit. Sic jure Romano præ-

prædia deferta, sub certa immunitate puta triennii, eorum cultoribus addicebantur ^a, dummodo pignoribus vel fidejussoribus cavebant, se damno publico eosdem agros minimè deserturos ^b. Hoc pacto agri colendi certa pensione, vel cum parte dabantur, ut steriles ad fecunditatem reducerentur ^c.
 5 Hic locupletandi ærarium modus nec veteres fugit, cum ait Joseph populis fame ^d suppressis: *Accipite semina, & serite agros, ut fruges habere possitis. Quintam partem Regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis in sementem, & in cibum familiis, & liberis vestris. Quæ cum ita sint, & deferta loca ad Fiscum domini in cuius territorio inventa fuerint, pertinere pro communi bono, statuendum est.*

^a L. 1. C. omni. agr. desert.

^b L. 6. C. eod.

^c L. 1. 3. C.

6. C. de om.

agr. desert.

^d Genes. 47.

vers. 24.

CAP. LI.

BONA ADESPOTA.

1. Bona quedam omnibus aequè proxima. 2. Quedam hominum possessioni subiecta. 3. Reperta ex littore bona, per summam potestatem præcedenti lege rectè fisco addicuntur. 4. Omnis terra inhabitata, vel nondum possessa, occupanti cedit. 4. Civis tamen summum in ea jus Principi suo acquirit. 6. Et pro reipub: bono tradere tenetur. 7. Privatis potius terra prius incognita, postmodum reperta, linquitur colenda.

X x

SED

SED de bonis adespotis repertis, hoc est dominum non habentibus, quæque nullius territorio subjecta sunt respondendum, quædam ita universaliter nullius, & ex eo quod nullius sunt, pro omnium libertate, atque usu inviolabili omnibus communia esse, ut in totum alicujus esse non possint, sed tantum ex possessione præcedenti, pro parte homogenia. Sic aqua pluvialis cœlo delabens, tanquam donum Dei ei competit, qui pro ea recipienda in libero aëra manus liberas expandit, vasa exponit. Sic immensum mare, mandato Dei ex diversis aquis sub cœlo in unum locum congregatum tanquam via divina mercaturæ, mercantiumve usibus, hominum omnium necessitatibus medendis accommodata, eorum juri particulariter cædit, qui locum in eo navigando, piscando, aliisve actibus carinis, retibusve suis possident, quasi quoad usum & possessionem loci statim induat naturam ejus à quo naturaliter ista loca possidentur. Sic Aër, Ventus, Sidera, similiaque cœli beneficia, folius Dei, nullius alterius dominio subjecta, tantum eorum propria sunt, quorum capitibus circumvolant, à quibus hauriuntur, quorumve usibus apta creatave in salutem totius generis humani probantur; ita tamen ut iis utendo non minuantur, non deteriora, minusve conspicua fiant; nec ex particula-

culari unius pluriumve sub una eademq; potestate
degentium usu, quisquam sibi eadem elementa
certave Dei omnipotentis signa cœlestia propria,
exclusis omnibus aliis, eodem jure uti volentibus,
præsumat, nisi divinæ majestatis vindictam in se,
suosque perversę opinionis coöperaneos redundare
velit; tanquam invidia ducti omnia soli possidere
desiderent, quæ omnium necessitatibus à mundo
condito inseparabiliter appropriata sunt, ac de sæ-
culo in sæculum usque ad finem mundi, ab homi-
num subjectione, libera permanebunt, à quibus
illud discrepat quod populus aliquis præscriptione
ab hominum memoria, sive imperio quendam ma-
ris finum suum fecerit, ut Veneti mari Hadriatico
dominantur, Genuensibus mare Ligusticum ser-
vit. Quædam rursus ita nullius sunt, ut occupan-
tibus, quatenus occupant in totum concedantur.
Nam cum Deus hominem ad imaginem suam condidisset,
benedixit illi Deus, dixitque crescite, & multiplicamini.
Ac mox: Replete terram, & subjicite eam, & domi-
namini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis
animantibus, quæ moventur supra terram. Hæc sunt
igitur quibus Deus subjectionem indixit, firmans
libertatem continuam earum rerum quę præceden-
ti divina repetitione non continentur. De animan-
tibus quæ nullius sunt, capientium fieri, omnium

a Genes. 1.
vers. 28.

quoque Jurisconsultorum consensu evincitur. Verum reipub: lege postmodum à Principe lata, modus his rebus subjiciendi quandoque præscribitur, ut exinde magis respub: quam privatus commodam sentiat; quemadmodum de gemmis, & lapidibus pretiosis, littoribus appulsis, inquit Poëta:

*Quidquid conspicuum, pulchrumque ex aequore toto
Res Fisci est ubicunque natat.*

Quod & apud varios populos maritimos hoc nostro tempore sic observatur, secundum ea quæ à me proximè prolata sunt. De insula in mari nata, quæ nullius erat, quoque constat, occupatis eam fieri. Et similitudine insulæ, omnis terra inhabitata, & quæ nullius dominio subiecta probatur, occupantium juri cædit; nimirum si appareat eandem orbis partem ad alterius populi territorium, sive domini, sive possessionis jure, non pertinere, idque præsertim si quis ibidem signa sua, & statuas fixerit, arma arboribus insculpenda, ac suspendenda curaverit, ea nimirum intentione apparenti, ut acquisitam ejus loci possessionem, continuo, & in perpetuum sibi retinere voluerit; qualia nobis jura in Spitsbergiam, Groenlandiamque sunt. Inquit enim Deus hominibus, *Replete terram, & subjicite eam.* Ubi tamen observandum, quod licet, quoad dominium & proprietatem terra inventa inventori, atque

atque occupanti competat, quoad jurisdictionem nihilominus eam Principi acquiri; cum privatus ut privatus nullum in ea exercendi imperii jus habeat, nec ritè exercere possit, quippe subditus majestatis ejus, cui se suaque in totum subjecit. Quin imò si reipub: interfit, exemplo rerum vacantium, derelictarumve, publicari ejusmodi terra novissimè inventa, vi ac jure summæ potestatis citra injuriam poterit, refutis scilicet impèsis in navigatione ad eandem expressè factis; nec non habita ratione foelicissimæ fortunæ, præter, aut propter expectationem oblata. Et hoc fieri posse in civem civilis ratio dictat, quæ publica commoda, privatorum lucris præferre solet. Et bono civi convenit, ut talem ablationem æquo animo ferat, fortunam suam libens lubensque Patriæ charissimæ offerat; nisi excentricus salutis reipub: videri velit. Suadent tamen prudentiores maximam partem loci eum in modum reperti, occupative culturæ singulorum civium destinari, ac præcipuè inventori, si velit addicendam esse: quandoquidem major pars hominum in reipub: ex agricolis constat, & agrorum cultura, si ad solius lucri finem instituatur, Principe viro, ac majestate indigna est. Quare Tacitus de Tiberio antequam in nequitias delaberetur, eum laudibus afficiens, ita scribit: *Pauci per Italiam Ce-*

saris agri. Ratio in promptu est: quoniam si Princeps oppidis, civitatibus, lacubus, fluviis, exercitiis, omnium denique obedientia, ac veneratione perfruitur, æquitati consentaneum videtur, ut subditos cæteris rebus uti frui permittat; præterquam quod omnibus iis regalibus ac vectigalibus semetipsum exuit, quibus fruiturus fuisset, nisi sua ea bona fuissent. Tum etiam, quod ea non tam exactè per ministros, quam dominos ipsos temporibus, modisve oportunis, procurantur.

CAP. LII.

REGALIUM CONCLUSIO.

1. *Regalia stricti juris sint.* 2. *Regalia quedam intransmissibilia sunt.* 3. *Quedam communicantur.* 4. *De regalibus contractu communicatis.* 5. *Modi quibus regalia amittantur.* 6. *Cautio pro minoribus regalibus conservandis, in hisce Provinciis interposita.* 7. *Regalibus memoratis pro cuiusque reipub: necessitate, & alia adjici possunt.* 8. *Repetitio quorundam prærogativarum quæ ad dignitatem majestatis pertinere videntur.*

Regalium memoratorum de una specie ad alteram extensio nulla est; ac generales eorum allegationes effectui carent, nisi specialis rerum nomina-

minatio, five expressio accesserit; quocirca etiam hæc regalia stricti juris esse dicuntur. Nec in his mutatio, five alienatio præsumenda, sed probanda; 2 præsertim in iis quæ majora vocantur; quia ea ferè omnia intransmissibilia sunt, si non particulariter, saltem universaliter. Nam leges dare, magistratum creare, pœnas infligere, præmia bene merentibus, & similia indistinctè elargiri, majestati inseparabiliter, ut anima corpori, inhærent. Unde Baldus ait: *Si Imperator jura superiora, vel merè regalia à sceptro, vel corona divellat, homicida propria dignitatis habetur.* Et sicut territoria in detrimentum rerum publicarum alienari non possunt, sed aliis quidem committi, simili modo nec juribus istis Princeps populum liberum jure suo privare potest, dicto interpretum egregio: *Ditiones, & Regiones facilius à Principe, quam regalia avelli.* Non quod aliis committi eorum executio non possit, sed quod non conveniat summę potestati, ea sic aliis inferioribus privativè communicare, ut se iisdem exuat. 3 Cæterum particulariter, quandoque aliis consuetudine, concessione, privilegio & præscriptione conceduntur; ut in rebus minoris momenti, vi jurisdictionis concessæ leges quasdam locales, five municipales condere, in territorio singulari magistratus inferiores creare, confirmare, pluraque alia majestatem non minuentia

entia facere possint, salvo tamen jure majestatis: Nam si quidquam controversi evenerit, cognitio litis ortæ ad Principem, sive judices à Principe extra ordinem eum in finem constituendos, si velit, pertinet, ac Princeps juxta nixus ratione, pro imperii salute, de plano in iis statuit, quidquid populo salutiferum, subditis prosperum, sibi non nocivum, territorio necessarium esse videbitur. Ea insuper regalium natura est, ut summa potestas semper penes concedentem permaneat; ita etiam ut per concedentis voluntatem exercitium juris concessi omnino non impediatur. Nisi per modum contractus 4
regalia impetrata, eorumve pars in alium translata sit; nam si vel ob benemerita, vel per contractum, & pactiones concessa, vel præscriptio etiam alijs acquisita fuerint, tunc irrevocabilia sunt. Et cum privativè quandoque regalia concedantur, §
modi eorum rursus amittendorum ferè sunt, revocatio facta ab eo, qui ex mera gratia eadem concessit. Præscriptio ab alio completa, adversus eum, qui prius regalia habebat^a. Telonia, si nempe in feudum data, vel cum feudo concessa sint regalia. Delictum, & sævitia nimia in subditos. Venditio, vel alienatio facta in alios, sine consensu ejus, à quo regalia obtinuerat; ut enim in translatione feudi requiritur domini consensus, sic quoque in regalium alie-

*a C. super
quibusdam
§. præterea.
de verb.*

*sign. l. 3. §.
ductus aque
ff. de aq.
quotid. &
estiv.*

alienatione. Proscriptio idque adeò verum, ut procedat etiam quando ob solam contumaciam, quis in bannum est condemnatus. Et civitas propter crimen aliquod solo æquata & aratrum passa, regalibus privatur. Ratio est, quod pro omnino

mortua, & quæ in rerum natura non sit, habeatur ^{b, b} L. 21. ff. quib. mod. usuffr. amitt.

& sublato principali, ipsum etiam accessorium, cuiusmodi indubitanter regalia, aliaque jura sunt, sublatum & extinctum esse putetur ^c. Sed limitatur hoc jus ut non procedat, si qua urbs vi hostium everfa sit, tunc ei nihilominus regalia facta tecta remanent, quamvis regalium exercitium civibus impediatur. Similiter & aliis modis res interire potest, si nempe chasmate, incendio ^d, terre motu,

6 & inundatione perierit ^e. Minora autem regalia quod attinet, in quorum communicatione fisci præcipuè æs, non tantum periculi, quam in majoribus versatur, simili modo, quam præcedentia acquiruntur, amittuntur. Sed cum horum conservationi maximè reipub: interfit, atque alienatione jurium principalium respub: diris temporibus non minimum incommodum sentiat, in his Provinciis edicto olim ^a provisum fuit: *Ut nemo de proprietate aliquorum jurium dominicorum Principis litiget, non interpellato Procuratori Generali pro accusatione & defensione, neque cum parte transigat, cum ullo Principis præjudicio;*

^d §. fin. Inst. de usuf. l. 15. ff. locat. ^e L. 30. §. 3. ff. de acq. possess.

^a 2. decemb. 1511.

Y y

dicio;

dicio; sine simili interventu Advocati, & Procuratores his non interveniant, sed omninò denuncient, sub poena arbitraria. Atque hæc regalia illa quorum à Frederico Imp: mentio fit, & quæ insuper iisdem accingi possunt. Reliqua fisci jura, & privilegia ex jure civili Romanorum peti possunt; quamvis non negem quædam regalia quæ olim non fuerunt, nec apud alios sunt, usu consuetudine, lege postmodum lata ex relativi populi plena potestate, in territorio proprio introduci posse; qualia apud nos sunt jura Trapezitica, aggerum, fossarumve majorum extructiones. Apud Venetos montes pietatis, aliaq; similia jura sunt, de quibus ut extra propositum meum, & ne nimis longum hoc institutum foret, reticebo. Illud addam, quod summę potestati quædam adhuc jura annexa, & reservata sunt, quæ dignitatem, reverentiam, auctoritatem, ac potestatem solius majestatis extra regalia repetita concernunt. Quorum numero habentur: Augustum vocari, Cydarim gerere rectam, in sella regia sedere, aurea missilia spargere in vulgus, sacramentum dare legionibus, gestamen purpuræ, jus banni, venia expeditionum sacrarum, asyla ut instituantur, aperiantur, statuae in publicum erigantur, novi operis faciendi potestas, absque alterutrius interventu concedatur, feriæ ex rebus prosperè gestis,

gestis, indicantur, privati absque Principali permissione collegia aliasve congregationes ordinarias non instituant. Quæ omnia, & quæ hujus ordinis plura sunt, passim in jure Justiniano, tanquam vera majestatis Symbola, ac certa sidera majestati inseparabiliter divinitus circumdata, adhaerentia, atque elucentia eo conducunt, ut exinde continuò ac dilucidè intelligatur, quantum supremæ potestati reverentiæ, atque obedientiæ tribuendum sit, sine qua maritus nec uxor, pater nec filius, dominus nec servus, magistratus nec subditi, superantes nec subjecti, non inquam majestas, neque id quod majestati subditum, non mundus, nec qui in eo sunt, subsistere possunt.

Y y 2

CAP.

*Mabado sea
el 5.mo Sacram.^{to}*

CAP. LIII.

LIBERTATIS PARECBA-
SIS SECUNDA.

1. *Enumeratio earum quæ hac parecbasi continentur.*
2. *Summa potestas in se, suaque omnia liberè absolvit.*
3. *Abdicatione juris sui.* 4. *Modo se sine alterius incommodo submittat.* 5. *Abdicationis causa impulsiva.*
6. *Quomodo populi uniantur.* 7. *Jura sua alteri tradant, & ab alterius dominio sese eximant.* 8. *De collatione juris in alium.* 9. *De migratione.* 10. *Hominum peccata subjectionum cause sunt.* 11. *Bello intestino vel extraneo maxima regna pereunt.*

IN hunc modum enumeratis regalibus, & juri-
bus imperio reservatis, restat ut ad parecbasin
libertatis alteram nos conferamus. Abdicationem
nimirum juris sui, ejusque in alterum colla-
tionem. Migrationem ultroneam in terras subjec-
tas. Delictum, & hinc ortum belli jus. Successio-
nem. Jura patrimonialia. Legem fundamentalem.
Occupationem pro derelicto habitorem, ac titu-
lum præscriptum, quæque plura hujus classis esse
possunt.

Quoad

2 Quoad potestatem, nec non eos qui reipub:
præsunt, notum est illud Taciti: *Cunctas nationes,
& urbes, populus, aut primores, aut singuli regunt.* Pari
scilicet omnes potestate, ac libertate in se suosque,
ut vi potestatis, Imperii, Regni, utilitatis publicæ
causa, Italis *Ragione di stato*, jure suo conservando,
abdicando, in extraneum populum, aut Principem
conferendo omnia agant, quæ pro civium tutela,
& cura prospera, pro temporum calamitate neces-
3 saria, ac salutifera videbuntur. Summum citra
subjectionem hujus generis abdicatio juris sui est,
ut suo jure populus desistat: ac spontanea tradi-
tione alium cognoscat superiorem, eique sese in
totum submittat. Nam ut inquit Ulpianus ^a: *Si se*
subjiciant aliqui jurisdictioni, & consentiant: inter con-
sentientes cujusvis judicis, qui tribunali præst, vel aliam
4 *jurisdictionem habet, est jurisdictio.* Modo sese sine al-
terius præjudicio submittere possint; quoniam in
præjudicium alterius quod geritur, altero non in-
terveniente, nullum est; Atque obedientia, & sub-
missio extraneo præstita respectu Principis in præ-
judicium populi liberi, respectu populi in præjudi-
cium Principis sui, nihil operatur ^b, nullius mo-
menti est. Et velut Vasallus in præjudicium Domi-
ni sui prorogare non potest jurisdictionem ratione
duntaxat certæ litis, & causa ^c; sic nec Princeps po-

^a L. i. ff. de
judiciis.

^b C. de re. De
jurejurando.
c. perveni-
entes, c. cū
contingat.
cod.

^c C. i. vers.
balito De
prob. feud.
alienat.

Y. y 3

test.

test regna, & ditiones ipsius curę commissas pro libitu & arbitrio oppignorare, alienare, permutare: quia Imperiali solertię incumbit, ita reipub: curam gerere, & subditorum commoda investigare, ut regni utilitas incorrupta persistat, & singulorum status jurgiter servetur illęsus; non ut abdicatione juris quod populo universo competit, respub: minuatur. Nec detrimenti quidquam, ex alterius injuria capiat. Quod de non alienando citra populi consensum Imperio dicitur, id intelligendum, si populi plenarię Regi, vel Principi subjecti non sint; vel apertius loquendo non subjecti, sed subditi vocentur. Nam si bello victi fuerint, dummodo in captivitate, vel servitute sunt, pro suo arbitrio Imperator agit ^d: quia jure belli quod acquiritur, acquirentis ^e est, cum libera potestate, ut de iis secundum voluntatem victor disponat ^f. Rectę igitur, si abdicatione juris proprii facienda sit in libero populo, communi civium voto fiet, nisi aliter convenit; quandoquidem accidere potest ut abdicationis jus in Principem expressę collatum, vel aliis ex commisso mandatum sit. Abdicationis causę ple- 5
ręque ex abdicantium discordiis, & justitia ejus proveniunt, in quem ejusmodi potestas confertur. Sic in admirationem ingenii prudentięq; Salomonis, Reges vicinarum gentium amicitiam ab eo, foedus-

d Arg. l. 11.
ff. de evic-
tion.

e §. item ea.
17. Instit.
de rer. divis.
f L. 12. C.
mandat.

foedusque petiere, parati imperata facere; Sic Syri imperium crevit, & auctum est, Romanorum fasces extensæ, cum plures existimarent melius tutiusve se sub eorum potestate victuros, quã in propria & antiqua sed afflicta libertate. Et multos populos Arniseus^d recenset, qui sese alteri spontè obtulerunt & submiserunt; quam subjectionem spontaneam
6 omnium iustissimam censer Connanusⁱ. Alio rursus modo potestates non iisdem, sed aliis incommodis laborantes, ac magis libertati suæ consulentes, non quidem eam amittunt, retinentve libertatem, sed mixto quasi genere communicant, si conjunctis potestatibus (quod plerumque inter minores potestates, defendendi sui causa, contra majorem impetum accidit) liberè conveniant, ut non amplius diversi populi, sed indistinctè *συνμαχοι*, unus populus, unius legis, unius salutis fiant, idem velle, atq; idem nolle communè habeant, in unius coeuntes imperium. Quod pacti genus veteribus usitatissimum fuit, cum non admodum firmati legibus, instructi civibus, opibus, armis, Civitates, Ditiones, Respublicæ, Regna, Populi essent^a. Ab Aristotele *συνμαχίαν* appellatum, quasi iisdem defensionum offensionumque pactis inter se uniti, alter pro alterius defensione, conservatione, separatim conjunctim, se suoque offerre paratus sit.

Et

^d Lib. I. de
Repub. cap.
3. sect. 6.
n. 15. & 16.
& sect. 7.
circa fin.
ⁱ Lib. I.
comm. cap.
1. n. 6.

^a Hesech. c.
37. vers.
16. & seq.

Et hæc ex paribus auxilii causa inventa societas tanto potentior, quanto pluribus & fortioribus
b Iofue c. 9. constat *b.* munimentis, æqualibus illis, & ideò du-
v. 1. & 2. raturis. Hæc unio etiam accidit cum fine non ad-
modum libero, sed dubio duello finiendam supe-
rioritatis quæstionem summæ potestates mutuo pa-
ciscuntur. Vincentibus dominationis munere, victis non subditorum, sed subditorum condi-
tione præpositis. Sic cum regnante Tullio Hostilio arma inter Romanos Albanosque moverentur, tri-
geminis Horatiis Romanorum, & trigeminis Cu-
riatis Albanorum res hoc pacto commissa, ut civi-
tas pro qua pugnaretur, quæ vicisset, alteri impera-
ret. Vicerunt Horatii, Albani igitur ab eo tempore sub imperio Romano fuere, & Romanis uniti; sublata personali, realique Albanorum majestate, partibus vincentium obediendo tantum consistentibus. Alii potentiam alterius populi timentes, 7
non sese dedunt, sed liberè sese alteri tradunt, ut tanquam subditi ab eorum potentia protegi, defendique possint, licet potestatem hanc superiorem
a Iofue c. 9. suspectam habeant^a; præstat enim amicitie umbra regi, & à Deo misericordie gratiam sperare, quam continuo hostium inexorabilem formidare ferociam; Licet ex subjicientium superbia aliquando parum discriminis inter liberè tradentes sese, & vi
armo-

armorum subjectas intercedat, hoc tamen jure hos
uti posse visum, ut si juris sui permanserint, prævia
ac sæpius iterata monitione, post probatam sævi-
tiam, ilico Populus protegens protectorum infor-
tunio non subveniat, ad libertatem indefensi pro-
clamantes, vel semet ipsos in libertate sua defen-
dant, vel populum alium ad defensionem civitatis
sue assumant. Et sic Princeps indefinenter à sub-
ditis, vel etiam populo subdito, & omnimodam
subjectionem non passo, interpellatus, ut ipsorum
calamitati prospiciat, eosdem à sæva tyrannide li-
beret, adversus aliorum iniquitates protegat ac de-
fendat, si per impotentiam, malitiam, negligen-
tiam, vel absentiam populo afflicto itidem libero
non subveniat, eo ipso tanquam derelicto, deflec-
tendi potestatem tribuere videtur, eamque liberam,
ut quoque modo velit, quoque modo possit, hic
populus libertatem propriam tueatur, licite alterius
Principis protectionem amplectatur. Quamvis
etenim per submissionem alterius defensionem sese
commiserit, non tamen hoc convenisse apparet, ut
aliorum libidini cadat, verum alterius justitiæ ac
protectioni committeretur; quæ cum conjunctim
separatim deficiunt, factum iniquum nullus sibi
proponat, si ab his foedissimis invasoribus oppressi
indefensique decesserint. Alii rursus populi liberi,
Z z just-

justitiam alterius populi admirantes, tranquillitatis justæ alterius potentia rivos desiderantes, propriam libertatem deperditam iri gliscente licentia, intuentes

(*Libertas enim Populi, quem regna coërcent
Libertate perit*)

intestinis dissentionibus, exterarum gentium bellis fatigati, vel etiam soli paterni inopia laborantes, sese liberrimè absque ulla conventionem alterius potestati subjiciunt. Unde Cicero pro lege Manilia: *Nunc imperij splendor illis gentibus lucet. Nunc intelligunt non sine causa majores suos tum cum hac temperantia magistratus habebamus, servire populo Romano, quam imperare aliis maluisse.* Alii denique migratione ultro nea leges accepturi, non daturi, terras exterorum petunt^b. Laudi existimantes pacificè sub justo Davidis, aut Salomonis imperio degere. Unde Poëta:

Laus maxima nobis

Tam placido parere viro.

Nulla inter migrantes, & recipientes interposita lege, nisi tacita, quæ ipsorum salutem inservire possit. Certi de imperantium constanti justitia, & aversione à tyrannide; ita ut sub umbraculo ejus velint habitare cætus gentium plurimarum, & patrocini-

^a *Hesecb. c. 31. vers. 6.* nium ejus unanimi^a voto amplectantur. Et velut ¹⁰
Deus justos convocat, ut clypeus fidelium fit, thronum

num populi sui firmissimum, ac perpetuum reddat, justitia gentem suam elevet, victoria, regnorum acquisitione, imperii sui limites, fusis fugatisque hostibus extendat; Sic miseros, ignominiosos, ac superbia tumentes Pharaones excidio afficit, dum per superbiam, odium, atque invidiam Principes populosq; peccato obnoxios ex commisso delicto deplorandis eventibus exponit, ut in magno populo deterrimis vitiis ut plurimum abundante,

maximè observatum. In quam rem ^b Ezechiel:

^b Daniel, 4.

C. 31. vers.

27. & 28.

Verbum Dei me appropinquavit, dicens annuncia Pharaoni Regi Ægypti, & populo ejus: Cui similis factus es in magnitudine tua. Ecce Assur, quasi Cedrus in Lybano pulcherramis, & frondibus, nemorosus, excelsus altitudine. Aquæ nutrierent illum, abyssus exaltavit eum, flumina manebant in circuitu radicum ejus, & rivos suos misit ad universa ligna regionis. Propterea elevata est magnitudo ejus, & cum extendisset umbram suam, in ramis ejus fecerunt nidos, omnia volatilia cœli. Quoniam speciosum feci enim, & sublimatus est in altitudine, & elevatum est cor ejus in altitudine sua: tradidi eum in manus fortissimorum gentium, faciam ei juxta impietatem ejus, & ejeci eum. Sic enim semper in tyrannorum exemplis observatum, nempe illorum exitus calamitosos fuisse, & propter crudelitatem perniciosos eventus, & commutationes in republica exitiales accidisse, quin

Z z 2

imò

c. 2. Reg.
c. 17.

imò similibus de causis Romanos Reges exactos, historicorum libri nobis commonstrant. Delictum igitur ejus generis est, ut bellum trahat^e, sive populus adversus Deum, sive exterum quendam peccaverit. Adversus Deum committentes Israëlitas variorum variis temporibus bellis petitos fuisse sacrarum paginarum narrationes evincunt, dum secundis rebus immemores cœlestium beneficiorum, idola colentes, destituti divino auxilio, à Rege Mesopotaniæ subderentur; in libertatem restituti, rursus corrupti longæ pacis malo, ab Eglo Rege Moabitarum, deinde etiam per Regem Chananeorum, Jabin nomine, subjicerentur. Hujus argumenti exempla si quis plura cognoscere velit, perfectius ex ipso fonte capiet. Adversus exterum verò si quis commiserit pro delictorum magnitudine belli ansam in se trahere adeò cunctis innotescit.

Ut pueri sciant, & qui nondum ære levantur.

Quin imò in honorem Dei, pro defensione, ac propagatione legis divinæ bellum quandoque suscipitur. Pro extero læso facit, quod iniquitas partis adversæ justa bella ingerit gerenda, imò & necessaria. In cujus iniquitatis vindictam potestatem populi, *non solum legibus armatam, sed & armis decoratam esse oportet, ut utrumque belli, & pacis tempus rectè possit gubernari, & populus liber, non solum per legitimos*
trami-

tramites calumniantium iniquitates expellat, sed etiam in hostibus, praelius victor existat, & fiat tam victis hostibus, quam juris religiosissimus triumphator magnificus. Pro lege Dei facit id quod Israëlitis à Rege Sefac obvenit. Verba textus^a sunt: Cum roboratum fuisset regnum^a Roboam, & confortatum, dereliquit legem domini, & omnis Israël cum eo. Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sefac Rex Aegypti in Jerusalem, quia peccaverant domino, cumque mille ducentis curribus, & sexaginta milibus equitum, & cepit civitates munitissimas in Juda, & venit usque ad Jerusalem; Semejz autem Propheta ingressus est ad Roboam, & Principes Jude, dixitque eis. Hec dicit dominus; Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac. Consternatique Principes Israël, & Rex, dixerunt; Justus est dominus. Sic quoque ob neglectum Dei cultum bellum olim populis illatum fuit^b. Populi in omnem ventum dispersi, donec continuis precibus, peccatorumve poenitentia, abstinentia, vel in statum pristinum Dei omnipotentis misericordia restituerentur, vel totum regnum, vel ditio peccans alterius populi potestate subjiceretur; indubitato quatuor summorum imperiorum eventum, de quibus secundum legem propositam dicendum, quod liberi post cladem summam non fuerint; nimirum quia alterius potestati subjecti. Et hæc clades (seposito peccato) plerumq; ex duabus

^a 2. Paral.
12.

^b 2. Paral.
13.

caulis mediis provenit, quæ exitium vulgò omnibus regnis, & imperiis inferunt, intestinæ scilicet discordiæ, & vis externa. Hoc est, cum vel populus inter se disseptatur, vel vi externa premitur. Quoad primum, illud multis modis evenit; inter Principes imperii ob superbiam, ob invidiam, ob odium non nunquam ex re nihil contractum. Quandoq; & hi qui vulgò præsumunt, ignavia torpent, potestatem suam augere injustè student, nec tam publicæ utilitati, quam privatis commodis prospiciunt; unde vel in politia, vel religione oritur mutatio quedam, vel in forma regiminis clam, dolo malo, eam sibi acquirere auctoritatem alii laborant, quæ legibus in eam rem latis, minimè convenire probatur. Inter minores quoq; novitatis studium crudelem sæpè belli occasionem præbuit, dum res novas cupiunt. Ita nimirum præsentia fastidio, insueta desiderio sunt. Vetera aspernamur studia, studemus novis similitate mutua, & dissensione ipsi nobis inferimus bellum, atque intus nos prius lethaliter vulneramus, quam ab hoste trucidamur foris. Externa vi labefactantur, qui peregrinarum gentium vires patiuntur, dum vel bello opprimuntur, vel nova domicilia, novas sedes alterius populi dominantis querere coguntur, ut cum Vandali Africam, Gothi Italicam invasisent. Ita Romanum à Gallis, Longo-

gobardis, & tandem Germanis, ereptum est imperium. Omnium tamen pessimum si utroque malo interno scilicet, & externo simul quis laboret, afficiatur; quia ex mali tanti concurrentia, certum exitium, certa subjectio, per confusiones expectanda, quæ vix impediri, aut tolli possunt, nisi divina majestas his miseriis succurrat, horum calamitatibus sese interponat; vix à magnis imperiis excluduntur, nisi divinitus conserventur, cum Dei opus sit violentiam omnem atque injustitiam vindicare, atque inter gentes præclaras distribuere virtutes; quibus imperium atq; imperio justî confirmantur.

CAP. LIV.

DE SUCCESSIONE, LEGIS OB-
SERVANTIA, AC LEGE
FUNDAMENTALI.

1. *Successione imperia transferuntur.* 2. *Modi successionum varij.* 3. *Lex firmamentum popularis libertatis est.* 4. *Diffusa libertate ad legem confugiendum.* 5. *Non simpliciter Principes in repub: suscipiuntur.* 6. *De lege imperiorum fundamentali.* 7. *Imperii lex justa,*

Q

et antiqua est. 8. Quibus casibus Romani hac lege fuerint usi. 9. Modus creandi Principes. 10. Leges regiae ferè omnibus populis communes factae. 11. Aliæ puræ, aliæ conditionales sunt. 12. Consuetudine hodierna omnis respub: legibus constat. 13. Conditiones imperii tacite, ac communes. 14. Leges, regiae majestati impressæ præsumuntur. 15. Capitulationum formulæ vulgares. 16. Capitulationes aliæ novæ, aliæ patrimoniales. 17. De lege regia juramento confirmanda. 18. Tyranni, sprete juramenti pœnas metuant. 19. Lex regia majestate indigna non est. 20. Principis interest ut eam servet. 21. Lex regia boni Principis imago. 22. Lege regi majestate dignum, atque utile. 23. Optima cautio Brabantis præstita.

Successione quoque imperia de persona in personam transferuntur, quamvis revera eadem maneat, generaliter superstes in persona defuncti vivere intelligatur: unde dicitur Principalem dignitatem morti obnoxiam non esse. Successio hæc vel sola legis auctoritate ipso jure, non attenda ullius hominus voluntate, sive dispositione ad heredem proximum devolvitur; atque ita extra casum testamenti, imperiorum, regnorum, ducatum, ditionumve per Deum, sive Gratia Dei, acquisitio est. Et sic filios patribus in regno succedere

mo-

moribus populorum receptum, ac fermè virilis
sexus, natuque maximos; cæteros verò quoad de-
functo proximiores sunt, successore in omne tem-
pus per legem designato, neq; relicto in cuiusquam
arbitrio, ut nempe defuncto aliquo Rege alius
quispiam in ejus locum substituatur. Ne patri qui-
dem Regi potestate permiffa ex filiorum numero
heredem Principatus designandi. In quo publicæ
tranquillitati, consulitur, qua in rebus humanis ni-
hil est salutarius. Idque adeò verum, ut licet in
imperiiis successivis secundo genitus primogenito,
doctior, fortior, & amore omnium magis receptus
sit, primogenitum tamen tanquam Principis cha-
ractere à Deo notatum, recipiant, talem qualem
divinæ majestati aut in ira, aut in amore suo, Regem
populo eligere placuerit. Regna etiam testamento
à testatore factò in extraneum, hoc est, qui ex fami-
lia Principis testatoris non est, conferuntur; qui ta-
men succedendo, legibus & privilegiis prædeces-
soris sui, publicam utilitatem concernentibus, te-
tetur; maximè si populus liber sit, leges suas, suaq;
privilegia titulo oneroso acquisiverit; alioquin
enim ipsi de his disponendis, quoquo modo velit,
quoquo modo possit, citra conventionem contra-
riam studium liberum est, quemadmodum in po-
pulo subjecto evenire cernimus. Alius rursus suc-

A a a

ce-

cedendi stylus est, ut quidem legitimus succedat, sed tamen populi causa, jura, leges imperii, privilegiaque omnia fidei juramento confirmare teneatur, manibus eorum, qui nisi imperium ad Principem successionē delaberetur, Reipublicę habenas, ut populus pro populi sustinuisset. Fundamentum igitur popularis libertatis in libero populo tam in electione, quam successionē à lege dependet, & legis opus est; ut graves de successionē rixę, & exitiales contentiones evitentur; nam leges quibus circumscripta est successio, nemini mutare licet sine populi voluntate, à quo eadem ex pacto cum Principe inito indubitatē dependent. Quocirca etiam in æs incisę, in tabulasque relatę; & quę scriptę, rostrisque insculptę non sunt, moribus populorum relativorum, institutisque singularum provinciarum ad amissim conservantur. Secundò & in populari regimine leges necessarię, quia sine legibus, confuso imperantium & parentium methodo, nulla respublica subsisteret; quin imò ne quidem reipub: nomen mereretur; quandoquidem nec penes imperantes nec parentes, reipublicę, sed privatorum, imperantium, aut imperantibus sese opponentium cura tunc gereretur; Idque non ex vera ac justa ratione, verum pro solo commodo eorum quibus sese adjungerent, ac ruina fratrum suorum, quos

quos ex animi turbati furore inimicos tunc appellar-
rent. Tertio etiam lex illud operatur, ut ejus bene-
ficio intra terminos justitię æquitatisque Principes
contineantur; unde & ipsa capitulatio pars funda-
mentalís legis est, & vinculum ad uniendum for-
tissimum, ac saluberrimum. Quam ideò concinnè
J^Ctus Papinianus. *Communem reipub: sponsonem; mu-
nis ac inventum Dei, Demosthenes; Omnium divina-
rum atque humanorum, Reginam, Principem & Ducem,*
Philosophus summæ Stoicæ sapientiæ, Chrisippus
appellat: Hinc & qui legem præesse desiderat, videtur
summam potestatem Deo & legibus commendare; qui verò
humano arbitrio cuncta committit, imperio belluam adjun-
gere creditur, quia desiderium & cupiditas ut in quovis ho-
mine maximè abundat, belluæ similis est, atque iracundia
seu confusione corruptæ naturæ omnia, atque adeò Guber-
natores populorum depravat, etiamsi sint alioquin Viri
boni. Quod nusquam oportunius nisi per legem à
Deo progenitam, atque hominibus traditam im-
peditur, cum lex sit meus sine cupiditate, sine per-
turbatione, atque affectu. Quæ & obindè anima
civitatis, vita & auctoritas Principis appellatur,
cujus vegetabili influxu vivit, ac Gubernatur ma-
gnum mundi corpus. Et sic legis auctor Deus, ac
defensor, ipsi lex est, omnia ab initio legibus egit,
implevit, utque etiamnum persequitur. Quibus

a Proverb.
19. v. 16.

& ipse obedire debuerit, ac voluit Christus saluator noster, Filius Dei vivi. Lex denique igni similis est, legis observantem purificat, negligentem consumit, & qui sese legibus opponendo major lege videri desiderat, legi injuriam facit. Quocirca, *qui legem custodit*, inquit *Salomon, Custodit animam suam. Qui legem observat, gratus & beatus Deo infans existit. Imò qui declinat aures suas ne audiat leges, oratio ejus erit execrabilis.* Quid ni ergo leges omnes, ac præsertim imperii omnibus sacræ, & sanctæ habendæ sunt, cum in iis salus totius reipub: versetur, ac tanquam in centro suo per leges respub: requiescat. Quod cum ex multis, maximè tamen ex eo apparet, quod populi liberi, diffusa eorum libertate in licentiam, ad legem, tanquam ad sacram anchoram confugiant, ubi gliscente procerum protervia, exuta per molliem veterum virtute, oblito majorum sanguine pro libertate effuso, concordia & amore per superbiam, invidiam atque odium exulante, respublica non plurium rixas, & Tyrannidem, sed unius justum imperium desiderat, quo omnes istæ commotiones, ac scrupulosæ seditiones componantur; Nec illud quidem simplici imperii traditione, sed ut in rebus momenti maximi fieri solet, solenniter legibus quibusdam, jramento ab utraque parte firmatis, tanquam si de con-

conjugio Principis cum repub: ageretur. Et sic scriptis legibus non solis arbitriis regi Rempub: Aristoteles volebat, ut harum beneficio omnia terminarentur, paucissima hominum imbecillitatibus committerentur. Dignitas hæc licet penes Brabantos olim hereditaria fuerit, hoc tamen in se continebat, ut si Ducatus ejus heres, conditiones à populo postulas præstandas susciperet, eo modo præ aliis prærogativa uteretur, sin minus pro legitimo

6 Principe non agnosceretur. Leges hæc ut plurimum fundamentales dictæ, quod imperii deferendi, suscipiendi conservandiq; basis & fundamentum sint, quo sublato & imperium corruat necesse est, ut sublata anima corpus motu proprio ac vitali destituitur. Leges hæc unicum & adamantinum vinculum sunt, quo libertas populi personalis in Principe repræsentatur. Atque à fine suo definiuntur, pactio sive conventio populi cum Principe de repub: legaliter gubernanda, conservanda, defendenda inita; Quæ cum ex conventionem suam jus faciat, strictè etiam observari convenit. Institutionis ejus origo ex humanæ imbecillitatis incontinentia provenit. Potestatis enim ferè ea natura, ut se intra suos limites vix absque legum vinculo, ac præsidio contineat. Sic ut sæpius etiam legibus licet acriter obstantibus, nec modum, nec terminum servare

per immensa sua desideria potestates queant. Huic
 licentiæ igitur ut mederetur legis tutela inter Prin-
 cipem & populum, mediante Jehova, interposita;
 hujus ut beneficio subditi alacritate obsequiosa
 obediant, imperatori majestate placida profitean-
 tur, quod subditos suos liberos esse non nolint.
 Nec injustæ, nec veteribus moribus absonæ, verum
 consentaneæ leges imperii sunt, cum inquit Xeno-
 phon: *Summa quævis potestas in repub: est certis legibus
 coercenda, & vinculis, non autem quidvis liberè pro ani-
 mi arbitratu agere permittenda.* Legem hanc usitatissi-

^a L. 1. ff.

de Constit.

Princip. l.

digna vox.

C. de legi-

bus l. 2. ff.

de mort.

inferend.

^b L. 2. §. 36.

ff. de orig.

jur.

mam fuisse leges Romanæ commonstrant^a. Et Ta-
 citus alibi refert: *Apud Germanos priscos, nec Regibus
 infinita, aut libera potestas fuit.* Gajus verò J^Ctus ait^b:
Publius Papirius in primis leges regias in unum contulit.
 Unde quæstio, quibus temporibus capitulationes,
 five leges regiæ introductæ fuerint? Et generaliter,
 ac verisimilè exortæ videntur à Deo ipso, cum pas-
 tores in lupos conversos animadverteret. Cum
 licentia atq; injustitia dominantium populis dam-
 nosa, & suspecta esse inciperet. Cum agnoscerent
 populi humanam voluntatem, ut plurimum domi-
 nandi avidam, privata commoda publicis utilita-
 tibus præponere. Specialiter, & separatim ex sacris
 nobis innotescit, communem prius legem duarum
 tabularum, & Duci & populo à Deo latam fuisse^c,
 quam-

^c Exod. 20.

quamvis magis populi, quam Ducis causa; quia Moyses tanquam vir religiosissimus, Deiq; servus observantissimus, ea non admodum, quam populus Israëliticus indigebat. Inter alias etiam leges Levitis interdicebatur, ne terras aliquas dominio possiderent, communitatesve ulla hereditarias cum populo exercerent^a. Foedera cum Hethitis, Girgositis, Amoritis, Cananitis, Phereitis, Hevitis, & Jebusitis Israëlitæ non pangerent^b. Superstitia exterorum destruerent^c, pluraque alia sparsim ex sacris paginis, numero abundanti, ac præsertim à Deuteronomio haurienda, inter Deum & gentem, quasi Principem & populum conventa^d, cum populus Israëliticus tanquam primogenitus Dei filius^e, nullum superiorem regem, nec potestatem, nisi Deum solum agnosceret. Specialiter & conjunctim tamen postmodum lex Regia à Samuele Propheta, primo Israelitarum Regi Saul, præscripta fuit^f, postquam salubri oratione ab infana voluntate detorquere plebem: dominationem regiam, & superba dominantium imperia exponere, libertatem extollere, servitium detestari, postremo Divinam eis iram denunciare voluisset; si quidem homines mente corrupti Deum Regem habentes, Regem sibi alium ex hominibus exemplo aliarum gentium flagitabant. Et Zenophon de

^a Numer. 18. v. 20.

^b Deut. 7. vers. 2.

^c Deut. 12. vers. 1. & seqq.

^d Deut. 29.

^e Exod. 4. vers. 22.

^f 1. Samuel. 10. v. 26.

de Regis & populi Persarum obligatione perhibens, inquit: *Pedia refert, Rex ait, subditos suos adversus extraneos hostes tueantur: inter ipsos autem subditos leges patrias & conservet ipse, & ab aliis conservari curet: subditi verò, ut talem à se delectum, aut probatum pro summo magistratu retineant, ac honorent: atque ei laboranti, aut à subditis neglecto, vel extraneis impedito, auxilium, & obsequium, quale jussi erant, præstent.* Cancellis suis, limitibusque adstrictum imperium Augusti fuisse, ex juramento à se præstito apparet. Ita salvam, ait, ac hospitalem rempublicam sistere in sua sede liceat, atque ejus rei fructum percipere, quam peto, ut optimi status auctor dicar, & moriens ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta Reipub: quæ jecero. Unde non infimæ fortis DD^{res} Augustum legis regię auctorem habent. Similiter & Trajanus juramento caput suum, suamve domum (si scienter fefellisset) Deorum iræ consecravit. Et 8 quoniam Romanæ observationes in omnibus, ac præ omnibus hoc in negotio elucent, altius ea repetere hic libet, lubetque. Primis enim Romanorum cunabilis, exactis Regibus, populo in libertate constituto, Decemviris datum jus in civitate summum, uti leges & corrigerent si opus esset, & interpretarentur; neque provocatio ab eis, veluti à reliquis magistratibus, fieret^a. Deinde quia in omni nego-

^a L. 2. §. 4.
ff. de orig.
jur.

negotio plebs difficilè convenire cæpit, & populus multò difficilius in tanta hominum turba, necessitas ipsa curam reipub: ad Senatum deduxit. Consules duo à populo constituti, penes quos uti summum jus esset, rogatum est; Qui tamen ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, legè populi lata factum est, ut ab eis provocatio esset, neve possint in caput civis Romani animadvertere injussu populi ^b. Solum relictum est illis, ut coërcere possint, ut in vincula publica duci juberentur. Populo deindè aucto, cum crebra orirentur bella, & quedam acriora finitimis inferrentur, placuit adhuc Dictatores, majoris potestatis magistratum, constitui, à quibus nec provocandi jus fuit, & quibus etiam capitis animadversio data est. Potestas hæc eum in modum gradatim assensa, & summo suo imperio libertati merito suspecta, temporis curriculo rursus coarctata; nempè ut nemini fas esset, Dictaturam ultra sextum mensum retinere, idque ne majestas populi realis tyrannidis periculo exponeretur. Et quanta cura circa libertatis retinendæ modum populus Romanus ex proposita Decemvirorum successione, seducta à Repub: exercitu egerit, exemplo Appii Claudii demonstratur; indignantis vetustissimam juris observantiam in persona filix suæ defecturam, ejusdem filix nece (arrepto

*b Cicer. lib.
3. de leg.*

cultro de taberna Ianionis) castitatem ejus vitæ præferendam ratus libertatem vindicavit, cum protinus recens à cede, madente adhuc virginis cruore ad commilitores confugeret, qui universi de Algi-do (ubi tunc belli gerendi legiones erant) relictis Ducibus pristinis, signa in Aventinum transtulerunt, omnisque plebs urbana, mox eodem se contulit, Populique consensu partim in carcere necati. Ita rursus respub: suum statum recepit,

Et Romam nomina Regum

Monstravit non posse pati.

Sed cum omnia in hoc universo mutationibus suis obnoxia sint. Non hujus, non illius dominationes longæ. Unius potestas cito ad alterum devoluta; Plurium arma in usum cessa. Cuncta discordiis civilibus iterum fessa litis finem desiderabant. Et in populo Romano observatum intercedentibus sæculis lege regia denique Principi & in Principem populum omnem suam potestatem contulisse^a.

^a L. 1. ff.
de constit.
Princip.

Modus creandi, investiendi, atque inaugurandi 9
Principes, varius semper fuit. Sic tamen communis, & necessarius, ut majoribus populi convocatis ei, & in eum imperium transferatur. Ex sacris itidē nobis innotescit^b: *Circumeuntes Judam congregarunt Levitas de cunctis urbibus Juda, & Principes familiarum Israel; Veneruntque in Jerusalem. Inijt ergo omnis mul-*
titu-

^b Paral. 23.

titudo pactum in domo Dei cum Rege Joa. Et de inauguratione Regis ait Samuel toti populo: Videtisne quem elegit Jehova, non esse ei similem in toto populo. Clamavit omnis populus, Vivat Rex. Locutus autem est populo Samuel legem regni, & rescripsit in libro, & reposuit coram domino: & dimisit Samuel omnem populum, & singulos in domum suam^c. Ritus electionum confirmationumve imperiorum hic recensere antiquos, hodiernos, dum brevitati, & superflua hujus meae repetitionis omittere studeo, nimis longum, atque extra propositum foret; præcipuè cum in his solemnitatibus faciliè tot diversos mores, tantas ceremonias, quot populos varios, quantas temporum varietates reperiatis. Ad rhombum igitur, ut revertar, leges regiarum, sive populi capitulationes, nunc omnibus ferè nationibus Christianis, Barbarisve propriè communes, relativæ, aliis puræ, aliis conditionales sunt. Hi enim majorem, illi minorem potestatem, pro populi cujusque placito, natura, & cum Principe convento, potestatibus supereminentibus obtulerunt¹¹. Undè pura dicitur, qua Princeps simpliciter, indistinctè populi potestatem omnem in se recipit; hic Rex populi, Populus regis designati, electi, populus sit. Conditionalis, qua certo modo populo devinctus est, cujus ea natura, ut dum obligationi conditionali satisfiat, in puram, quam

^c Samuel.
10. v. 24.

diu conditioni satisfat, resolvatur, quamvis effectu differant. Nam dum purè juratur, is cui purè juratum est, jus habet agendi ad implementum, etiam ad cogendum; & ni pactum adimplere velit, suo jure utendi: Sic Nero cum legem datam, acceptam negligeret, & omnia pro libitu ageret, à Senatu hostis judicatus fuit. Aliter verè libertatem cogendi, suoque jure utendi non habet, nisi & ipse condiciones promissas impleverit à sua parte. Et cum capitulationum formulæ variæ sint, sequitur, ex formularum prædictarum varietate, varium quoque jus oriri, de quo proximè plura dicam. De Principe ac populo multorum opinio est, Imperatorem imperio, Regem regno, Pontificem consilio, Episcopum capitulo, Actorem universitate, Vassallum Domino, atq; adeò quemlibet eo cui obstrictus est juramento, minorem esse, à qua sententia eruditissimè nuper recessit rei Comitatus Cognitor Theod: Grafwinckelius^a. Mihi verò ejusmodi disputationes noxiæ magis, quam utiles esse videntur; cum ob comparationes has maximè odiosas, tum quod parum intersit quis major minor, maritus vel conjux in ejusmodi comparationibus haberi debeat, cum uterque intra limites imperii, atque obedientiæ, vel saltem justitiæ, secundum leges præscriptas, se continere debeat; ac quod magis est,

^a *Trade jure
majest.*

est, ex pacto cum populo, & Principe inito apparere possit, quis ex contractu superior, quis inferior sit. 12 Quod ad consuetudinem attinet, Pontifici Romano certa præscribitur capitulatio, Imperatori Germanico aurea bulla pro lege imperii est. Et Regibus Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, Poloniæ, Sueciæ, Bohemiæ sua Parlamentaria, aliæq; Imperii jura sunt. Atque illud in omnibus fermè, non solum nationibus, & gentium universitatibus; verum etiam in aliis minoris circuli collegiis, communionibus; societatibus, familiis, & corporibus constanter æquè ac efficaciter observatur. De populo Arragoniæ legem accepturo, præter ea quæ majori numero hic adduci possent, investituræ ceremoniis hæc verba solennia recitantur. *Nos qui tantum valemus quantum vos, & possumus plus quam vos, Regem vos eligimus his conditionibus &c. Inter nos & vos imperat unus qui potest plus quam vos, summum scilicet Arragoniæ justitiæ imperium.*

13 Capitulationes communiter, generaliter omnibus nationibus propriæ, cum ipsis Populis, Rebus publicis, Regibusq; natæ videntur, ac deinde etiam jure gentium ab omnibus tacitè, expressè comprobata. Hæ sunt, ut Rex bonus, ac justus Princeps futurus sit, curam suscipiat ne quid detrimenti capiat Respublica. Sine Populi consensu de rebus imperii

ab omni alienatione abſtineat. Promittat ſe libertatem populi deſenſurum, non ſuppreſſurum. Bellum offenſivum, ſine popularium conſenſu non geſſurum, nec extra neceſſitatis aleam citra eorundem voluntatem liberam, quidquid expoſtulaturum. Unde Seneca :

*Conſulere patriæ, parcere afflictis, Fera
Cede abſtinere, tempus atque ira dare.
Orbi quietem, ſæculo pacem ſuo,
Hæc ſumma virtus eſt; petitur hæc Cælum via.*

Et hæ leges ſalutis publicæ cauſa naturaliter ma- 14
jeſtati impreſſa præſumuntur. Cum Rex cui ma-
jeſtas tributa regni conſervandi, non minuendi,
<sup>a Arg. l. 7.
in pr. ff. de
donat.</sup> defendendi, non opprimendi cauſa à Deo^a conſtitu-
tus ſit. Auguſtus ab *augendo* vocatus. Adeò ut veriſi-
milè non ſit, populum in Principem ejuſmodi li-
centiam effrenem contuliſſe, quæ animo & facto
<sup>b Arg. l. 4.
C. de de-
fenſ. civit.
l. 1. ff. de
offic. pro-
conf. l. 7.
s. 3. ff. pro
empt.</sup> ejuſdem populi adverſatur^b. In Hiſpania quidem
abſoluto imperio Rex gaudet, non tamen officia,
& beneficia in extraneum conferre poteſt, nec onera
nova extraordinaria exigere, niſi Principes, civita-
tes, & populus Hiſpaniæ conſentiant. Quod ſi ſe-
cus fiat privilegiis ſuis, jureque ſuo ſe defendunt.
Atque hinc illæ lachrymæ.

Capitulationum formulæ variæ ſunt, non ex jure 15
ſed ex facto, hoc eſt, relativis populorum regum ve
pactio-

pactionibus petendæ, ex quibus deinde jus oritur. Vulgò tamen sunt ut Princeps religionem conservet, defendat. Jus omnibus æqualiter, atque indistinctè administret. Paci consulat. Jura Privilegia, dignitates regni, minorumve Principum, civium, non minuat, conservet, conservari faciat. Procerum conventum admittat. Nullum foedus absque Procerum consensu pangat. Militem extraneum non admittat. Cives non evocentur, aut evocari patiantur. Si quam actionem ipse Princeps contra privatum habeat, actionibus legitimis, non factis experiatur. Vim nullam adhibeat iis, qui se legitimæ examinationi sistunt, submituntve. Neminem indicta causa proscribat. Bona vacantia ad bonum publicum referat. Acquisitam, recuperatamve armis ditionem, vel Provinciam imperio jungat, libertati restituat. Petitione successionis, electionisve in potestate sua, interpellat neminem. Et plura alia quæ secundum populi liberi, liberè Principem eligere, aut confirmare desiderantis voluntatem inter populum, Principemve paciscuntur: ex ipsis Imperiorum, Regnorum, Ducatum, Provinciarum archivis relativis haurienda. Cæterum tamen capitulationes hæ, vel novæ, vel patrimoniales reip: sunt. Novæ, si quando populus in plena libertate constitutus, libertate retenta, redempta,
aut

aut vindicata; remoto veterum legum vitio, & abusu, novas leges Principi præscribit, vel easdem Princeps populo effert, ut humanius & in minoribus instructionibus fieri consuevit. Nam tunc salvo populi jure, imperaturo liberum agendi stylum concedis, eo magis executioni mandandum, quod ipse Princeps ejus inventor sit, animum honestum urgendo, ut ea offerat liberaliter, quæ alioquin vix extorqueri potuissent. Patrimoniales, si eædem sine ullo augmento, aut diminutione, ut à majoribus delatæ, acceptæ, in Principem succedentem oblata fide, præstitoque juramento solenni, conferantur. De quibus Gunterus:

Regnum

Legibus antiquis, & prisco more regatur.

Et Xenophon: *inter ipsos autem subditos leges patrias, & conservet ipse, & ab aliis servari curet.* Subditi autem auxilium & obsequium qualè consueverunt præstare prædefunctis exhibeant, in quam rem Joda ait^a: *Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est dominus super filios David.* Undè & patrimonialia jura vocantur, tam publica, quam privata, quæ à præcedentibus Principibus data, aut temporibus eorum introducta, observataq; fuerunt; atque etiamnum eum in modum per posteros observantur. Nec 17 pactis legibusve solus, licet validissimis populo libero

^a 2. Paral.

23. vers. 4.

libero satisfieri capitulatione consuevit. Sed testimonium sempiternum in auxilium legis adhibetur. Divinæ majestatis præsentia desideratur. Juramentum ex cordis profunditate ad Deum vivum, ac justum in salutem populi depromitur, ut appposito jurejurando, cautior ac diligentior in hoc tam excelso opere Principis animus fiat. *A duobus enim tunc sibi cavet*, inquit Sophocles, *& ne ledat amicos, & ne peccet in Deos.* Maximè autem hoc juramentum obligatorium est, cum quod secundum eximium D. Grafwinckelium ^a, hoc juramentum adeò ad substantiam ipsius contractus faciat, ut absque hoc nihil cæptum, ne dum absolutè actum, transactumve dici possit, tum etiam quod Deum ultorem habeat, ac vindicem, adversus quem nulla exceptio competit. Formula juramenti hæc ferè est, ut juret Princeps per Deum, se easdem leges observaturum, se eo modo adjuvari & justificari in die extremi & horribilis judicii velle, quali modo populum suum, id est, Dei gregem pascuit, & justificavit ^b. Subsistant hic Tyranni, & facti sui, & justissimi judicii, super omnes eminentis, atque omniscientis judicis memores ^c sint, quandoquidem omne regnum superiori regno subjectum est. Ut rectè Hospitalis :

Aspicit omnipotens Cælo Deus, & sedet ultor

Ccc

Tan-

*a Tr. de jure
majest. cap.
12.*

*b L. 14. C.
de judic.
nov. 8. c. 7.
c Daniel. 2.
vers. 47.
Sirach. 5.
vers. 3.*

*Tantum scelerum. Nostra est injuria dixit,
Et dolor hic meus est. Vindictam hanc ipse recepi.*

*Sicut faciunt, inquit Deus^d, electis meis, sic faciam, &
reddam in sinu eorum. Et Apostolus Paulus^e: Quod
si alios alii mordetis, & devoratis, videte ne vicissim alii
ab aliis consumamini. Juramentum inquam præstant,
alligati sunt verbis oris, & cordis sui. Deum sper-
nunt, jura gentium violant. Deum omnipotentem
vindicem injusticiarum suarum habent, suppressio-
nis executorem, eos non dimittens impunitos, qui
nomen, & pacta cum ipso inita vanè usurpaverit.
Ubivis & ubique præsens est, nec persona, nec ver-
bum muscitatum, nihil actum, quod divinæ omni-
scientiæ latere possit. Aurem enim fecit, auditus
qualitatem hominibus dedit. David exclamat:
Nunquid ipsi minimum latere potest f? Repetenda
& hic illa Bodini sunt g: Certe quidem perjurium
atheismo detestabilius est: Quia non tanta est eorum
qui Deos omnes aversantur impietas, quanta eorum qui
& esse Deos, & rebus humanis prospicere confitentur,
juris tamen jurandi simulatione numen irridere non dubi-
tant, ista verò impietas cum animi abjecti turpitudine sem-
per conjuncta est: quoniam is qui sciens perjurium admit-
tit, hostem quidem metuere, Deum verò despicatui habere
se declarat. Princeps igitur si juraverit populo per
sempiternum Deum in confirmationem pacti sui, se*

^d 4. Esd. 15.
^{v.} 20. 21.

56. & seqq.

^e Epist. ad
Galat. c. 5.

vers. 15.

^f Psalm.

94. vers. 9.

^g Bodin. de
repub. lib.

5. cap. 6.

num. 593.

in fin.

se civibus bonum, & justum dominum, nutritorem justitiæ, libertatis publicæ privatæque defensorem futurum. Se fideliter, & per alios omnia nobilium, oppidorum, vicorum omniumque subditorum tam ecclesiasticorum, quam laicorum, totius reipub: privilegia, & immunitates à prædecessoribus suis concessis, reliquasq; omnes consuetudines, observationes, & usus, & jura, quæ nunc tenent, & habent, tam in generali, quam particulari observaturum. Et quod deinceps omnia, & singula facturum sit, quæ justus dominus, ac Princeps de jure facere tenetur; profecto putem mortaliter peccare eum, qui spreta verborum prærogativa, neglecta jurisjurandi religione, homines verbis, ut pueros talis, globulisve decipiendos putaverit. Undè etiam ex justa Dei vindicta evenire solet, ut populus ex violata lege, privilegiis omnibus, & prærogativis proscriptis, suo jure in libertatem proclamet, arma adversus oppressorem, atque Tyrannum dirigat, nihil omittat, quæ pro defensione aris & focis, ac simul pro totius reipub: tranquillitate pertinere videntur. In quam rem egregiè idem D. Græfwinkelius^a:

Exigitur ut præstitum hoc juramentum excipiat a D. tr. de realis præstatio, qua ea omnia & singula ex amissum perficiat, quæ fuerint promissa. Secus si fiat, hoc agitur, ut habeat perjurus vindicem Deum à sua parte; ab altera,

jur. majest. cap. 12.

id est, à parte regni, ut sit, agatque soluta, & per hoc perjurium nullis adstricta vinculis, Regni ac subditorum religio. Et paulò post: Ubi præstatur jusjurandum pro jure regni, quæritur confestim subjectis duplex jus; Primum leges fundamentales regni sartas tectas conservari debere: posterius, id ni fiat, quod & è vestigio liberum sibi fiat ad implementum jurejurando sancitum, contendendi, atque annitendi, vel per ejusmodi vias, atque media, quæ naturalis sui defendendi ratio, & à se vim atque injuriam procul habendi cura, vel nullis legum formulis id sancientibus juxta per se dicat esse, ac legitima.

Nec est quod quisquam existimet leges funda- 19
mentales, sive capitulationes majestate indignas, aut contrarias esse, vel quidquam majestati imperantium officere, cum potestatis, majestatis, imperii, libertatis, dignitatis, auctoritatisve verba, non vitii, sed virtutis nomina sint, quæ ipsa virtute, id est bonis legibus non minuuntur, sed confirmantur, augentur; quandoquidem virtus virtuti non officit, sed adjumento est. Non ab hominibus in hominum contemplationem privatam prodita, sed ad bonum à Deo data, Principum pectoribus, ut Dei vicariorum, insita. Quocirca & leges optimæ pro reipub: salute facientes, non tanquam populi, sed Dei leges considerandæ; & Principes quasi Dei eam ob causam hic in terris inter populos versentur,

tur, ipsis quoque legibus imperio, ipso majoribus, muniti. Quod innuunt Impp: Theod: & Valent: his verbis: *Et revera majus imperio est, submittere legibus Principatum.* Majus, quia constantes & immutabiles per se, cum imperia variis mutationibus quandoq; abundant, & regere non posse impetum omnibus hominibus, atque adeò etiam Principibus, ut mortalibus creaturis, familiare sit. Freno igitur malis sunt, bonis auxilio, cum ne bonis quidem lex sit, idque ut per eas imperia, atque in imperio Principes per Deum conserventur, quippè adversus Satanam Principes servare imperia non possunt, sine singulari beneficio Dei, & subsidio magnarum virtutum, quod præcipuè in eo consistit, ut quæ honestè, ac sacrosanctè, invocato Dei omnipotentis nomine promissa sunt, ad amissim ferventur, non quidem coactè, sed liberè, nimirum quia bonæ sunt leges, atque indubitanter salutis imperantium obedientium conducunt, pro quibus inventæ, ob quam rem à Deo nobis datæ probantur. Naturalis etiam, & perpetua regula est, *justitia, equitati parendum.* Hinc si quis ob justitiam, aut ob id quod lex pronunciata aut renovata est obediat, parum, aut nihil differt, actu intercedente solummodo distinguitur, omnes enim sub lege, & secundum Ciceronem *legis servi sumus.* Nulla inter

scriptum, & non scriptum jus, quoad obligationem, differentia; tantò magis observanda, quantò à majori, hoc est Deo, non chartis, sed cordibus nostris lex insculpta sit. Observanda, ne Principis vitio populus corrumpatur, evertatur; ne denique Princeps maximo sui suorumq; periculo, peccato commisso ad pejus dilabatur. Quin imò inquit Satyricus:

Fœdus hoc aliquid, quandoque audebis amictu.

Nemo repente fuit turpissimus.

Eradenda pravæ cupidinis sunt elementa. Gladium qui sumit, hoc est, qui sine mandato, contra expressum populi consensum, contra justitiam æquitatemve publicam, extra ordinem commissi imperii, sese rebus illicitis, atque adeò legibus regiis contrariis ingerit, is gladio peribit, vindictæ extraordinariæ pœnas metuet, vel saltem per injustitiam suam, reprehensioni justissimorum civium subjiçietur. Sic quondam admonitus Ferdinandus I. Hisp. cum libertatem privilegiaq; Catalaunica imminuere conaretur: *Vostre Majesté scayt, qu'elle nous à promis avec serment, & s'est obligé de nous conserver nos privileges, sans contrevenir d'aucun d'iceux. Le mesme promirent les defunçts Roys, & l'accomplirent. Voyant que vostre Majesté ne les veut point imiter &c. Nous sommes evermeillez, & nous affligeons, & pour vostre*

vostre Majesté, & pour nous. Pour vostre Majesté, à
 cause qu'il faict injustice, & pour nous, de ce que vous
 nous faictes injures, & quæ ibi plura sequuntur. Ac
 fanè miserandum non minus quam deplorandum
 est, ex alterius calamitate lucrum quærere, loco
 justitiæ, æquitatisque multorum cordibus insculp-
 tum illud Hispanorum *Plus Ultra*, reperiri; undè
 evenire solet ut Princeps populi & populus Princi-
 21 pis ruinam mutuo trahant. Rectè Buchananus
 de jure regni apud Scotos inquit: *Regem populi causa
 creatum; Neque bono rege quidquam præstantius, divini-
 tus nobis dari, neque malo pestilentius posse. Et quia tanta
 non est bonorum copia, ut semper probi suppetant, quos eli-
 gamus: nec tanta nascendi fælicitas, ut sors illa semper bo-
 nos offerat: si non quales optaremus, at quales quos con-
 sensus approbavit, vel casus obtulit, pro regibus habemus.*
*Ea autem quæ est in eligendis novis, vel in oblatiis fortè
 nascendi approbandis alea in causa est, uti leges cupere de-
 beamus, quæ regibus imperii modum faciunt: quæ leges
 nihil aliud esse debent, quam boni Principis imago. Lau-
 dabile est, & omnibus Principibus imitandum
 consilium, quo Mæcenæ Augustum apud Dionem
 instituit, ubi refert: In summa consilium tibi do, ne
 quandò abutaris potentia ejus, si non omnia simul facias
 quæ possis; sed quantò magis omnia quæ statueris potes
 perficere, tantò magis cura, ut optima quæq; tibi proponas.*

Ex-

Exemplo Caroli V. Imperatoris, cum Philippum II. Ordinibus Belgię offerret, ubi non solum accuratè, & ad amussim observari præcipit, quę promitterentur, ipsique Imperatori promissa fuerant, sed prædictis Ordinibus communicandum curat; ut si quid in legibus fundamentalibus leniri, mutarive velint, animadvertere ipsi possent, & quę deprehenderentur observari non posse, reformarentur.

*Latius regnes avidum domando
Spiritus, quam si Libyam remotis
Gadibus jungas, & uterque Penes
Serviat uni.*

In quam rem piè Impp: Theod: & ^a Arcad: Digna 22
^a L. 4. C. *Vox est majestate regnantis legibus se alligatum Principem
de legibus. profiteri.* Si dignum sit, longè ab indignatione abhorret; quoniam digni, & indigni continua inter se pugna est. Dignum majestate dum proficitur, Deum agnoscit, à quo omnis bona lex est, & cujus imperio se liberè æquè ac dignè submittit. Majestate imperantis dicit, ut eam à majestate regno suo ejecta distinguat. Alligatum inquit profiteri;
^b Proverb. *quia legem qui recusat, ut ait Sapiens ^b, Deo execrabilis
28. v. 9. est.* Insequuntur Impp: Adeò de auctoritate juris nostra pendet auctoritas. Rectè & divinè, jura si tollas & leges, de libertate, Imperatore, Rege, omni magistratu, potestate legitima, familiis, patribus, dominis

nis maritis, actum est, in tragœdiam omnis scœna mutabitur. Tandiu ab isto periculo aberit Princeps, quamdiu ferrè frena sciet, quæ si quando abru- perit, vel aliquo casu discussa reponi sibi passus non erit, unitas & magni imperii contextus in partes multas dissiliet; idemque dissentientibus domi- nandi finis erit, qui parendi primum fuerat. Nec immeritò majestas legibus ornata, lumini capsulæ adamantinæ incluso assimulatur, quod æquè, si non magis, ac si extra eandem posita, lumen spargit suum; atque hoc modo conservatur, ne ventis hinc indè expositum, extinguatur, aut diffluat. Maje- statis etiam splendor circumstante, ac non obstante capitulationis fabrica, lucidus apparet, munitus ta- men hac ipsa, ne per adulationes, follesque adu- lantium mendaces, nihil quam *Plus Ultra* spiran- tes, abripiatur, & summam denique patiatur ec- clypsin. Itaque majestas legibus ornatur, non mi- nuitur & in conservationem imperii perquam uti- lis, ac necessaria, utramq; paginam facit, qua se im- perantes, obedientes contentes gerunt. Quin imò quibusdam & illud adjicitur, ut tactis sacrosanctis evangeliis, addito insuper corporali sacramento, juret Princeps recipiendus, omnia jura, privilegia, indulta, promissa, omnia, omnes imperii leges, articulos, confirmationes, & ratificationes firmiter

D d d

&

& inviolabiliter se servaturum, ne in perpetuum infringantur, per se, vel per alios minuantur, procuraturum. Violata si fuerint, absque mora restitutum, & ni ea faciat, populum absolutè liberum fore. Principi nullum omnino obsequium præstare, neque in ulla re qua opus sit, quamve ab ipsis perere, aut requirere posset, parere, donec quod ita commissum fuerit, correxerit, restituerit, ab eoque plenè destiterit, renunciaverit, officiaque omnia præter legum tenorem oblata, pro continuo destituta, vana, irrita habeant. Et ut insuper quidquid deinceps contra prædicta attentari poterit, irritum sit, neque pro validò unquam haberi possit; Quod se facturum quondam Philippus II. Rex, Provinciis Belgicæ nostræ liberis spondit.

CAP. LV.

DE TERRA NULLIUS, DERELICTA,
ET PRÆSCRIPTIONE
LIBERTATIS.

1. Terra nunquam occupata occupanti conceditur. 2. Itidem terra derelicta. 3. Quid pro derelicto habendum.
4. De jure, quo terra derelicta præsumitur. 5. Contra liber-

libertatem non præscribitur. 6. Libertas longævi temporis consuetudine, loco præscriptionis, confirmatur. 7. Præscriptio titulo non indiget.

Examinatis legibus fundamentalibus, ad alium acquirendi, sive augendi imperii modum transeo: nempe occupationem terræ ejus, quæ nullius est. Et hæc vel occupata unquam fuit, vel non fuit. Si occupata nunquam fuerit, pleno jure ei cædit, qui prius eam occupaverit, & in possessione sua retinuerit: Cum res omnis naturaliter ejus sit, qui ei insistit. Unde^a *dominium rerum ex naturali possessione, sive pedum positione capisse Nerva filius ait, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cælo cupiuntur: Nam hæc protinus eorum sunt qui primi possessionem eorum apprehenderint. Quod præcipue de terris inhabitatis intelligendum, cum Deus Opt. Max. in mundi creatione terram hominibus subiectam fecerit, atque eam possideri voluerit^b, ut colatur, humanisve necessitatibus universaliter ac particulariter inserviat. Talia igitur loca vacua occupantibus conceduntur, æquissima naturæ lege, qua ut dixi rerum sine domino jacentium domini fiunt, qui primi eas possident; Et ut rectè summus juris publica^c antistes Grotius ait, hoc justissimæ liberæ reipub: initium est, quippè quam populus origine sua liber*

^a L. 1. §. 1.
ff. de acq.
vel amitt.
possess.
^b Genes. 1.
vers. 28.

^c tr. de Antiq. reipub.
Batav. c. 2.

Ddd 2

in

in libero solo constituit.

De terris antea possessis, sed postmodum relictis, sequitur occupatione pro derelicto habitatum, libertatis aream propè, vel procul extendi; Nec disputationi subjectum, si eadem terra prescriptione, sive usucapione longi temporis possessa fuerit nec ne, cum derelictarum rerum ea natura sit, ut si pro derelicto à domino habitæ, ab alio occupatæ fuerint, occupator statim earum dominium acquirat; Nam hic ut dereliquit, statim ejus dominus esse desinit ^d. Pro derelicto habentur, quæ dominus ea mente reliquit, ut in numero rerum suarum ea amplius esse nolet ^e. Nullius facta, pleno jure cujuslibet possidentis dominio cadunt, notissima juris regula; ut quotiescunque occupatio nulli adfert injuriam, nullius conditionem publicam, vel privatam lædit, toties jure naturæ possessionem justam, & ex possessione justum dominium, admitti; quod tam ad res soli, quam mobiles, tam ad ditiones, quam res alias corporales spectat; quippè quæ iisdem modis desinunt esse nostræ, quibus acquiruntur ^a. Sic Hunnis Italiam vastantibus, Veneti ut eorum Tyrannidem vitarent, in lacunas maris Adriatici secesserunt, ibique urbem foelicissimis auspiciis condiderunt, eo loci, qui ab Imp: Orientali propter Barbarorum metum derelictus fuerat, & neque

^d §. *quarantione*, 47.

Instit. de rer. divis.

^e §. *feræ bestiae* 12. *Instit. eod.*

^a *L. 1. ff. de derelict. nihil tam naturale ff. de Reg. jur.*

neque ab Occidentali Imperatore unquam fuit occupatus, nec à Barbaris illis oppressus, Ergo, inquit Pacius ^b, libera civitas est, non privilegio, aut præscriptione, sed quia edificata est in mari nullius jurisdictione tunc temporis subiecto. Libera inquam est, quia summa æquitate, sine cujusquam indignatione iusta, occupata probatur. Nam majori jure hæc occupatio procedit, si prior dominus, rem occupari certus, eadem occupationi sese non opposuerit, aut populo armis suppresso, populus suppressens, terram amissam vindicare permiserit. Tunc enim licet incertum sit, an ditionem istam reliquerit dominus, derelicta tamen præsumetur; quæ præsumptio legitimo tempore vallata, tantum operatur, ut terra neglecta, præscriptionis jure rectè acquiratur: Quam postmodum repetere, quasi rem longè, & quieto dominio possessam, Historici vaniloquiam vocant. Et Cicero inquit: *quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis, aut etiam seculis antè possessum, qui habuit, amittat?* Et Imp: Pius ^c: *Parum justè preteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas à debitore tuo, ut gravior ei esses, petendas non putas.* Et hoc jus ne te nomina civilia usucapionis, aut præscriptionis fallant, non ex jure civili, sed ex jure naturali procedit, quo quisque suum potest abdicare; & ex

^b tr. de dom. maris Hadriat.
^c D. Graf-
 Winck. tr.
 de libert.
 Venet. 5. 62.

^c L. cum
 quidam §.
 divus ff. de
 usur.

D d d 3

nat

naturali præsumptione, ut idem ait Juris publici antistes, *qua voluisse quis creditur, quod sufficienter significavit*. Quo censu etiam rectè accipi potest, quod Ulpianus ait, *Juris gentium esse acceptilationem*. Et hoc quoad res quæ nullius sunt, vel non amplius per veteres dominos possidentur. Cæterum & hic in questionem venit, num libertas populi præscribi possit. Et generaliter respondendum non contra, sed pro libertate præscribi; nimirum quia inpræscriptibilis libertas est, & quoad extra commercium, eam per rerum naturam præscribi non posse, cum ea demum præscribantur, quæ in commercio sunt^a, quorum nomine libertas non venit, quæ

^a *Arg. l. 3. §. divus ff. de sepulcr. num.* cunctis, & ubique sacrosancta est. *Quare nec in æternum, secundum Præsidem^b Everhardum, omnimoda*

^b *Consil. 3. n. 17. & seqq.* *libertas præscribitur, ob favorem libertatis contra servitutem, & in odium servitutis contra libertatem*. Et veluti mortalibus adversus Deum immortalem quidquam moliri non conceditur, sic nec contra libertatem præscribi; non magis, quam si tyrannus jura naturalia per se immutabilia, mutare velit, quod indubitanter per se impossibilè est; ita etiam ut

^c *L. ult. C. de præscr. 30. ann. l. ult. C. ubi caus. stat. agat.* cum plurima antiquitus præscriptioni subjecta essent, liberi tamen hominis libertas spatio 30. annorum non præscriberetur. Quod si pro libertate agendum, intrepidè affirmandum, in favorem libertatis

con-

contra dominum antiquum præscribi posse; ac pro
republica: immemoriali possessione, puta centenaria,
quæ omni exceptione major est. Nec non testimo-
niis eandem confirmari, quibus per testis canitie
venerabiles affirmatur; nec se vidisse, nec homines
qui viderint, vidisse, audivisse, sed in contrarium
à majoribus semper intellexisse, quod populus, cu-
jus libertas controvertitur, liber, nullius alterius
populi potestati subjectus semper fuerit. Et hinc
qui absque dolo diu in libertate moratus est; ac
permanfit, liber esse præsumitur; nisi certò servus,
esse probetur. ^d. Et hoc, si præscriptio non ut mo-

*d L. inter-
est. §. fin.
l. igitur.
§. potest. ff.
de lib. caus.*

odus acquirendi dominii, sed tanquam exceptio
spectetur, qua uti possunt laceffiti ad repellendos
eos, à quibus impetuntur: quia per hanc longissi-
mam possessionem consequuti sunt jus, ut non te-
neantur titulum acquisitionis probare. Nec talis
præscriptio modus acquirendi imperii esse potest,
cum juris civilis sit, atque obinde inter externos po-
pulos liberos, Reges, Principes, non obtineat.

7 Porro præscriptio hæc, ut ita dicam, non requirit
titulum, sed vim tituli habet, & parit præsumptio-
nem juris & de jure, contra quam probatio non ad-
mittitur, oppositio omnis invalida est; quoniam
æquipollet veritati, & pro veritate habetur, ut se-
met rerum dominia certa sint. Opus igitur non erit
pos-

a Tr. de li-
bert. Ve-
net. §. 62.

possessoribus præsumptionem, nec titulum allegare, tempore ipso sic satis munitis, ut noster Grafwinckelius prudenter admodum alibi admonuit, ubi inquit ^a: *Receptum est illud apud omnes ferè DD^{res} immemorabilem præscriptionem non requirere titulum, ut-
potè cujus tanta sit efficacia, ut non modo vim tituli habeat, Verum per se quoque vel sola reputetur pro titulo; quibus & hoc accedit, quod commune atque adeò receptissimo scribentum suffragio, immemoralis ejusmodi præscriptio parere dicatur præsumptionem juris, & de jure, qualis præsumptio quandoquidem similiter per se sola veritati non equipollet modo, Verum etiam pro veritate habetur, præsumptionem in contrarium non admittit. Quare constanter concludendum quòd longissimo tempore fides præsumatur, favor, & veneratio antiquitatis suppleat omnem probationis defectum, & inveterata possessio loco pacti, loco causæ, loco conventionis, loco privilegii, loco veritatis, loco tituli, loco juris plenissimi non immeritò habeatur. Sic ut tantò tempore præcedenti in libertate populus versatus, liber indubitatè, nulliusve alterius populi potestati subiectus, jure possessionis longinquæ, in futurum æstimandus sit.*

CAP.

CAP. LVI.

DE FOEDERIBVS.

1. *Introductio.* 2. *Majestates fide conjunguntur.*
3. *Fides nobis à Deo data.* 4. *Fide omnia subsistunt.*
5. *Fidem Romani semper coluerunt.* 6. *Fide ad tantam imperij molem pervenere.* 7. *Gravè fidem fallere.*
8. *Quatenus tyrannis, seditiosis & servis fides servetur.*
9. *In contractibus majestas, vim metumve pati non intelligitur.* 10. *Fœdus à fide dictum.* 11. *Fœderis contractus bonæ fidei.* 12. *Fœdus non nisi jure majestatis contrahitur.* 13. *Fœderis definitio.* 14. *Fœdus à pace, & Treuga differt.* 15. *In eum qui mandatum pangendo fœdere excedit, animadvertitur.* 16. *Fœderis objecta Personæ.* 17. *Res.* 18. *Actiones.*
19. *Origo fœderum.* 20. *Fœderum necessitas.* 21. *Cum quibus pangendum fœdus.*

1 **H**actenus de libertate, Regalibus, ac libertatis parecbasi dixisse sufficiat. Nunc quoniam externæ etiam potestates maxime ad conservationem libertatis conducunt, ex præscripto legis nostræ, ac quidem secundum ejusdem legis ordinem ad modum defendendæ, conservandæque

E e e civi-

civitatis, contra externam injuriam, quoquo modo ab hostium fraude, doloque eadem tuta esse possit, devenitur. Foedera scilicet, & adjectas foederi leges.

Potestates omnes universales disjunctas esse, natura potestatum summarum, Principum regimina omnia commonstrant. Ea tamen conjungi cum publicè interfit, inveniendum medium fuit, quo illud quod disjunctum per se erat, sine cujusquam populi incommodo, atque injuria, pro utriusque pluriumve populorum salute, conjungeretur. Fides huic negotio sese inter populos obtulit, asylum suum in medio gentium posuit, ut secundum Senecam, *per sanctissimum humani pectoris bonum fidem, quæ nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo præmio corrumpitur* conservationem totius, generis humani locaret in tuto. Et proculdubio, si tanta fides moraretur in terris, quanta ejus merces expectatur in coelis, facile quoad publicas res, quoad privatas palmam tranquillitatis singuli, collegia, universitates, civitates, respublicæ, regna maxima, quin imò mundus, & quidquid coelo concluditur, referrent. Benè Boëtius:

*O Fælix hominum genus,
Si vestros animos amor
Quo Cælum regitur, regat!*

Divi-

3 Divina potentia actus suos explicare indè cum in-
ceperit, ac Deus à fide sua, & fidei datæ constantia
potissimum se spectandum præbeat, non potest non
perfecta hæc eadem esse. Præbuit sanè in Paradiso
fidem stipulatus, atque arboris vitæ intactum ro-
bur, in fidei datæ servatæque pignus exstitit; cujus
quidem fidei pretium futurum esset ipsa æternitas.
Quoquo modo etiam continuavit post lapsum, &
acceptam datamque fidem, confirmavit. Ut ergo
est ipsa fide nihil antiquius, tanquam ab ipso Deo
sacrofanctè habitum implementum, atque exerci-
tium fidei datæ, ita & è facili elucet supremum quid
esse in ipsa fide, & ejus exercitio. Quin imò ex
sententia Ciceronis, *Nemo est qui non hanc affectatio-*
nem animi probet, atque laudet, qua non modo utili-
tas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam con-
4 servatur fides. Hæc illa est, quasi mundi sal, qua
sublata quidquid est in hoc universo corruat necesse
est. Hæc inter hostes armatos inducias facit, dedi-
tarum civitatum jura conservat, sine qua aut civi-
tas, aut mundus, universa denique hominum vita
ac societas, nec ipsa quidem pax tranquillitate sua,
constare potest; Et idcirco non minus inter hostes,
quam cives, in bello quam pace, hosti contra quem
bellum geritur, servanda. Cum fides fidem obli-
get, atque eam fallere penes J^Ctos gravè habetur^a.

^a L. 1. ff.
de constit.
pecun.

Ecc 2

Quid

*b L. 1. in pr.
ff. de pact.*

Quid enim, inquit Ulpianus^b, tam congruum fidei humanae, quam ea quae inter eos placuerunt, servare. Hostes licet sint, homines tamen esse non desinunt, & cum homines sint, promissi juris jure naturali, gentium, & civili capaces habentur; quocirca & ea omnia ex bona fide praestanda sunt, quibus se invicem hostes obligarunt. In quem finem Silius Italicus;

Optimus ille

*Militiae, cui postremum, primumque tueri
Inter bella fidem.*

Et tantum fidei à Romanis impensum fuit, ut §
eam in Capitolio vicinam Jovi esse voluerint; qua
semel data; nullam rem inter mortales majorem,
aut sanctiorem veteres existimarunt, nihil firmitus
fuit. *Fide nisi stet Respub:* inquit Bodinus, *opibus non*
stabit. Sic Aul: Gellius per fidem datam servatam- 6
que res populi Romani ad tantam amplitudinem
pervenisse compertum habet; cum non dubitarent
exteri Reges, agnita Romanorum fide, populum
Romanum tutorem minoribus filiis in regno succe-
dentibus, testamento dare. Quod exemplo Ptole-
mei Regis Aegypti comprobatur est. Remotè etiam 7
penes Romanos omnes distinctiones captiosè fuere;
quibus inter fidem privatè, vel publicè praestitam
dissertabatur; ita ut qui fidem fefellissent, usque
adeò intestabiles, invisique fuerint, ut arrepto vitæ
radio,

radio, necem sibi consciverint. Estque præclarum fidei exemplum M. Attilii Reguli facinus, qui extrema à Pœnis pati, quam fidem rumpere maluit.

- 8 Nec minus explosa quorundam opinio, existimantium tyrannis nullum omnino fidem servandam esse. Pactiones cum piratis initas non esse obligatorias, seditiosorumve cum supremis potestatibus conventiones, quoad seditiosos, nullo modo validas esse, multorum est opinio. Quid enim si iuramentum intercesserit? Non cui juraveris spectandum divus Hieronymus monet, sed per quem. Eos verum quidem sit eandem juris communio- nem non habere, quam inter hostes in bello solenni plenariè introduxit jus gentium; Attamen homines esse, unusquisque meminerit, hoc est, imagines Dei, humanitatè nobis similes, & cum homines sint, nihil ab ipsis alienum cogitari posse, atque hoc ipsum, quod inter homines convenit, jure naturali observari debere; Eleganti ac sæpius repetendo JC^{ti} responso: *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt, servare.* Nam & servis fidem servari veterum pietati placuit, credito Lacedemonios iram divinam expertos quod Tanarenenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus nobis auctor, fidem servis da- / *Lib. II.* tam in fano Palicorum, nunquam à quoquam do-

E e e 3

mino

mino fuisse violatam. Nec omnia quæ licita sunt, honesta probantur, quin imò si summa potestas quidquam piratis, seditiosisve promiserit, quamvis stricta juris ratione fidem non servare possit, melius tamen fecisse, si servareri, existimarem. Nec recipienda eorum sententia, qui quod per vim 9 metumve hostium actum esset, ratum esse non debere autumant, *Cum viro forti*, ut inquit Cicero, *vis adhibere nequeat*; Multo minus populo universo in libertatis majestate constituto, cui libertas citra subjectionem plenariam nullo unquam tempore, ne quidem momento abesse potest. Et cum magnanimitati Reipub: metus nec vis respondeant, merito illud ejusdem auctoris notatu dignum: *Nulla res tanti existat, ut possit majorem vim adhibere metus, quam fides*. Quocirca & omnia quæ aguntur, quoad agentes, quoad illud quod agitur, libera præsumuntur; nec quid explicari in illa pote, quod non sit ex actu libero voluntatis, potestatis circa res liberas, eoque jure supremo, ac independente.

Hinc ergo ad introductam divinitus fidem pro- 10 pagandam, stabiliendam, conservandam, foederum usus; à fide foedus appellatum, quod in omnibus contractibus, ac maximè quidem in foederibus, adesse fides debeat. Et cum foederis conven- 11 tio bonæ fidei sit, sequitur interpretationem ejus æqui

æqui boniq; patrociniò tutam esse, remota omni severitatis, strictive juris altercatione, quæ extra verba contractui inserta, nullam admittere æquitatis rationem^a, & ad non cognita vel non dicta, minimè se extendere consuevit^d, licet hoc forsitan contractui inesse tacitè videri posset. Præcipuè etiam fœderis conventio bonæ fidei est, quia inter Principes, hoc est potestates summas, contrahitur; quorum contractus omnes bonæ fidei sunt, cum nulli magis bona fides conveniat, quam huic cui omnes fidunt, quam his qui fidei servandæ causa^d omnibus præponuntur. Fœdera autem conventiones supremarum potestatum esse ex iis patet, quod qui nullam potestatem publicam universalem habent, sive propriam, sive mandatam, contrahere publicè non possint. Horum numero subditi omnes, & subjecti sunt. Quid enim validè contrahant hi, qui exemplo minorum propria imbecillitate laborantes, per alios regi necesse habent? Unde Scævola^b: *Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando, quemquam alteri cavere posse*, affirmat. Quæcunque etiam gerimus, nisi ex nostra persona obligationis initium sumant, inanem actum nostrum efficimus; Et ideò stipulari, emere, vendere, contrahere, ut alter suo nomine rectè agat posse quemquam, Ictus Paulus negat^c. Principibus igitur, sum-

^a L. 2. §. 5. in fin ff. de aq. & aq. plur. ar. cend. l. 63. §. 1. ff. de rit. nupt. ^d Arg. l. 3. §. 1. ff. de act. empt. l. 99. in pr. ff. de verb. obl.

^b L. quo tutela. §. neq. de ff. de reg. jur.

^c L. quæcunque. ff. de obl. & act.

summisve potestatibus in salutem, ac pro salute reipub: electis, reipub: nomine liberis, ea qualitate nullius alterius potestati subjectis, foederum pactio, & tutela incumbit: Nam nisi potestates summæ sint, qui contrahunt, vel earum nomine per alios contrahatur, foedus nullum ipso jure existit, neque id quod contractum, foederis titulo dignum est; cum ejus placitum non privati, sed publici juris sit, ab ea sola potestate dependentis, quæ summam reipub: curam in se recepit. Et hinc publica conventio quoque dicitur, quoties inter se belli duces bono publico de pace, vel bello pacif-
d L. 5. ff. de pact. cuntur^d; Et foedus, quoties diversi Principes exteri, ¹³
aut populi liberi, sive summi imperii jura obtinentes, salva cujusque majestatis libertate, pacto publico indefinitè, vel ad certum tempus, sese mutuo solenniter obligant ad amicitiam colendam, fidem præstandam, auxilia mutua habenda, hostes communes habendos, ac de pluribus aliis ex relativis populorum foederibus petenda, inter se conveniunt. Et foedus à pace, treuga, sive induciis dis- ¹⁴
tinguitur; Quod pax sit, hostium inter se certis conditionibus de bello in totum tollendo legitimè facta transactio. Treuga, sive induciæ, sint conventio hostium mutua, ne certò quodam tempore continuò, sese invicem armis obsint. Si à parti- ¹⁵
cula-

cularibus ea in re, citra majestatis jussionem specialem quidquam pactum fuerit, & in malam rem quidam egerint, conjuratio propriè dicitur, consilium sceleratissimorum appellatur; admodum jure odiosum, ut etiam post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit, convicto mortuo memoria ejus damnetur, ædes ipsius diruantur, ejusque bona
 16 successoribus suis abripiantur *. Nunc ad fœderis *L. fin. in
pr. C. ad l.
jul. majest.*
 objecta transeo, personas nempe, res, & actiones. Circa personas in fœderibus versatur libertas, hoc est, requiritur, ut ij cum quo fœdus pangitur liberi sint, juris sui retinendi, conservandi potestatem habeant. Sic Romani promiserunt liberam fore Carthaginem, personas solummodo intelligentes. Sic Rex Hispaniæ liberos nos populos, sociosve nostros liberos agnovit, & fœdus nobiscum iniisse, ut cum liberarum nationum, ac civitatum ordinibus profitteretur, talesque eos à se haberi, & nihil à se in ipsos juris obtendi. Quod ipso etiam actu confirmatum: Nam si liberi non fuisset, nullo jure nobiscum fœdus iniri potuisset, nihil ex eo fœdere validum extitisset. Quocirca evenit, ut dum fœderis unicum fundamentum libertas est, & hac ipsa pacta omnia contineantur, conficiantur, fœdus fœderisve conventa omnia nullius momenti sint, nisi prius posita, confirmatave libertate personali. Quæ tamen
 F ff per-

personalis libertas, & fœdus ab hinc vel in totum, vel pro parte personalè dictum, per se tandem ulterius sese non extendit, quam ad personas cujus nomine, quorum intuitu hoc, vel illud personaliter alter alteri dare, facere, agere, promisit. Atque idcirco personale dictum, quod specialiter ex contractu personas obliget ad dandum, faciendum, agendum quod inter eos convenit, non ut hoc ad actus promissos, per alios faciendos, sese extendat; cum iidem ad res, non ad personas propriè pertineant. Res sunt, quæ in fœdus præter libertatem deducuntur. Et omnia quæ cum libero populo aguntur, eive promittuntur, sui natura realia sunt; quare rei appellatione multa contineri non immerito

17

a Ictus Ulpianus *a* affirmat. Hæres, vel publicæ sunt, vel privatæ. Privatæ, non ut privatæ, sed ut ad ipsum corpus reipub: referantur. Publicæ, quæ totum reipub: corpus concernunt; respectu proprio, respectu aliorum. Aliorum respectu, puta cum alios etiam liberos populos sub fœdere comprehendunt. Respectu proprio, si causa libertatis propriæ ita cum aliis contrahant, ut per eos libertas ipsorum defendatur, protegatur: nam eo casu, licet fœdus solius libertatis tuendæ causa contrahatur; nec non ut defensio hæc tanquam res promissa præstetur, sequitur nihilominus hoc fœdus reale esse, licet personæ,

per-

a L. 5. in
pr. ff. de
verb. sign.

personarumve libertas interveniant. Sic & jura, & ea quæ jure exiguntur, res nuncupantur, incorporales scilicet, de quibus JCtus: *Qui habet actionem ad rem, ipsam rem habere videtur*, ubi totum illud quod actionibus exigi potest, rem appellat. Quo numero cum & libertatis tuendæ promissum pertineat, nempè ut ad hoc faciendum promissor interpelletur, dubio caret, quin rei nomine libertas hæc quoque contineatur. Nec ob id quod fœderibus personæ interveniunt, statim fœdus personale sensendum, quia auctoribus Pedio, & Ulpiano^b: *Plerumque persona pacto inferitur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur, cum quo pactum factum sit.* Quocirca si pacto persona nulla sit adjecta, non dubium quin reale sit. Si verò personæ mentio interveniat; non utiq; sequitur esse personale, verum mens contrahentium inspicienda est, an persona adjecta sit, ut pactum restringatur, an verò ut demonstretur, cum quo pactum factum est. Atque in dubiò pactum præsumitur reale, non personale, nisi contrarium^c probetur, vel evidenter appareat. Proinde etiam si demonstretur, fœdus generaliter conservandæ libertatis causa initum, nec de tempore confiter, vel etiam adjectum fœderi reperiat, ut perpetuum sit, factumve in bonum regni, ut ajunt, proculdubiò sui natura reale idem fœdus erit; ni-

^b *L. juris-
gentium §.
pactum ff.
de pactis.*

^c *Arg. l. si
necessarias.
§. de ven-
dendo ff. de
pign. act.
et l. 9. ff.
de probat.*

mirum quia rem, hoc est, conservationem totius reipub: complectitur, cujus subjectum ut permanens semper est, morte hujus, vel illius non extinguitur, cum non personis, sed reipublicæ inhereat. Reipub: inquam, cujus causa factum foedus est, cujus intuitu reale à republ: vocatur. Admodum quoque, ut licet alii Principes temporis curriculo adsint, *quam foederum* tabulis inserti probantur, (cum foedere contrahendo non persona, aut res inspecta fuerit, sed ditio ipsa) non desint opiniones existimantium, manente eodem corpore, eadem salute publica, foedus idem obtinere; cum eodem populo, eodemque rege, vel ejus successore, dum circa novi Principis inaugurationem ab utraque parte jura, privilegia omnia, conventiones omnes vulgò confirmantur. Et hoc nisi secundum eximium Grotium, regni invasor existat. Nam foedus quod cum justis, & legitimis Principibus initum fuerit, aliis non prodesse, qui nullo jure imperium tanquam suum occuparunt, illa T. Quinti Flaminii apud T. Livium, cum Nabidem Lacædæmoniorum tyrannum foedera cum antiquis Lacædæmoniorum Regibus pacta allegantem, confutaret, evincunt. *Amicitia & societas, aiebat, nulli nobis tecum, sed cum Pelope Rege Lacædæmoniorum iusta, ac legitima facta est, cujus jus tyranni quoque qui postea per vim*
tenuerunt.

tenuerunt Lacedemoniorum imperium (quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex aliis occupaverant) usurparunt, sicut tu quoque hoc Macedonico bello fecisti. Nam quid minus convenire, quam nos qui pro libertate Græciæ adversus tyrannos gereremus bellum, cum tyranno instituire amicitiam. Verum enim verò mutata reipub: forma, veluti Democratia in Monarchiam, ac vice versa, fœdera licet realia, suo jure per se continuata non videntur; quoniam res eadem non est, etsi idem populus sit, quandoquidem secundum Ulpianum; mutata reipub: forma, substantia rei quoque perimitur^a; Nimirum, quia forma dat esse rei, qua sublata ne rem quidem eandem exstare, indubitati juris est; præsertim cum jus quæsitum in regiminis specie sit, quo sublato, & ipsum jus tolli necesse est. Et sic in jure, cum non consistat eadem rei species, res eadem non existere dicitur^b. Qui igitur fœdus iniit cum Democratia, fœdus sibi nullum cum Monarchia præsumat; Et cum diversæ sunt administrationum species, diversæ quoq; fœderum causæ pro hac vel illa Monarchia, Democratia, Aristocratia esse possunt. Nec ad rem pertinet, ut fœdus reale sit, quandoquidem re extincta, scilicet Monarchia, aut Aristocratia, fœdus quoque quod pro objecto regimine Monarchicum vel Aristocraticum habebat, ipso jure peremptum existimari debeat. Hoc

a L. 9. §. 3.
ff. ad exhib.

b per l. 76.
ff. de judic.

Fff 3.

Tar-

Tarquinii Superbi à Romanis expulsi, & principatu, ac regio imperio in rempublicam popularem mutato, eventu comprobatur. Negabant enim Sabini fœdera cum Tarquinio inita obtinere, Romanisve prodesse. Quam sententiam Hernici amplectebantur, dum inquit Dion. Halicarnasseus: *Reversi legati, responsum quod ab Hernicis acceperant, renunciarunt; eos scilicet negare, unquam sibi ullum intercessisse cum P. R. fœdus. Quod autem cum Tarquinio ictum sit, finitum esse, imperio ei adempto, eoque mortuo in exilio.* Cæterum tamen si nulla mutatio circa regiminis formam acciderit, alia quævis mutatio accidentalis fœderi reali nihil officit; sed ut contractum reale fœdus est, personas præsentis, & futuras æqua lance fœderi, & adjectis fœderi legibus adstringit, ut ea præstent quæ deberi, ea persequantur quæ præstari sibi convento fœdere, æquo jure videbuntur. Quales persecutiones in jure vulgò (tan- 18 quam juris civilis media, ac remedia) actionum nomine insigniuntur; quæ actiones jure publico, plurimū quandoq; à jure privato discrepante, nihil aliud quam exercitia fœderis sunt, quibus unusquisque agit, cum eo qui se ex contractu, vel maleficio obligavit, adversarium ei dare, agere, facere, vel non facere quidquam oportere intendit; quæ omnia ex natura, & conditionibus fœderum initorum de-

determinantur, ex jure gentium, non verò ex jure civili Romanorum, quatenus talè est, interpretantur, ut profundius ea ad paragraphum ultimum hujus legis à me recensentur.

19 Origo fœderis ex historiis sacris profanisq; magis, quam ex Digestis, aut Codice cognita, antiquissima non minus, quam nobilissima est. Nam ut primum populi à Deo constituti sunt, & Reges per Deum regnarent, fœderum usus introductus. Quin imò Deus ipse cum Abrahamo de semine multiplicando, terraque exterorum inhabitanda, fœdus promissorium pepigit^a, dum inquit textus : *In illo die pepigit dominus fœdus cum Abram dicens, semini tuo dabo terram hanc à Fluvio Ægypti, usque ad Fluvium magnum^c Euphratem.* Sic & Deum cum populo suo sæpius fœdus iniisse passim in sacris testimonio Prophetarum conspicuum est; nec non antiquum fœdus renovatum fuisse, dum ait Jeremias^b : *Ecce dies veniet inquit dominus : & feriam domui Israhel, & domui Juda fœdus novum. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Hujus usus quam frequens, ac quam necessarius inter gentes factus fuerit, vix ignorant qui in saltibus Indorum educati sunt; cum vix fieri possit, ut quis absque fœdere in hoc ferreo sæculo subsistat, cum penè respub: nulla existat, quæ

^a Genes. 12.

vers. 7. &

13. vers.

15. c. 26.

vers. 3.

^c Genes. 15.

vers. 18.

^b Cap. 31.

vers. 31.

quæ in armis non sit, fœdere careat, aut carere possit. Undè etiam J^C^{tus} Proculus tanquam raro accidens, civitatis non fœderatæ, in hac nostra lege *Non dubito* mentionem nullam facit. Necessitas 20 autem in eo consistit, quod quia non omnè fert omnia tellus; alterius ope indigeat, unius populi copia alterius inopiæ succurratur^a; quæ civitas sese sola defendere nequeat, sacrosancta fœderum fide, auxilio fœderatorum conservetur, ac junctis viribus fortior evadat, juxta illud:

^a 2. Chron. 2.

Conjunctos fasces frangere nemo potest.

Ea etenim veri fœderis natura est, ut diversa membra ita conjungat, & in unum corpus quasi coalescat (salva tamen in suos imperandi, vetandi majestate) ut unum pro alterius conservatione, caput pro membrorum illæsa tutela, & vice versa, membra pro capitis defensione, indistinctè, liberè, ac libenter auxilium, operam, & laborem impendant; sicut duo, vel diversa corpora uno spiritu conjuncta videantur. Et hinc fœdus ut ferrumen, & vinculum potestatum supremarum, ad avertendam imperii mutationem, diminutionem, everfionemque pro utilitate utriusq; mutua, plurium necessitate, damni aversione, & in hostes retaliationè initur. Hujus beneficio dispersi miserabiliter populi minores convocantur, collocantur, atque insepa-

separabili nexu ita conjunguntur, ut contra omnem externam machinationem subsistere, contra omnes intestinas conjurationes, seditiones, commotiones per foederatos junctis viribus pericula propulsuri, formidabiles esse possint. Concordia constantes, discordia perituri, & subdito dissipationis opprobrio alterius superioris potentie superbientis cessuri. Ita enim quandoq; in rebus humanis comparatum, ut pingui pinguiore, magni majores, fortes fortiores evadere desiderent. Sic Brennus à Romanorum Legatis interpellatus, quo jure Hetruriae quandam urbem obsideret, respondit; *Jure naturali hoc faciendum, quo is qui minus fortis est potentiori cedere jubetur.* Aristides oratione ad Rhodios habita, inquit: *Lex est naturae à potentioribus planè clarior facta, ut majoribus minores pareant.* Nec ebullire terræ filii erubescunt, *Hanc legem ut à majoribus accipimus, ita in perpetuum posteris relicturi sumus.* Quorum venenosus morsibus cum foederum antidoto mederi possit, sequitur foederum usum pro conservatione rerum publicarum per quam necessarium, ac salutiferum existere.

21 Non tamen indistinctè cum omnibus pangendum foedus est, verum hi maximè in societatem assumendi qui potentia, auctoritate, dignitate nobis pares sunt, ne in superiore arundinem ^{b 2. Reg. 18. vers. 21. & seqq.} quæras &

G g g

in-

invenias corpori tuo peracuris apicibus, & lateribus suis perforando; Ne in inferiore parieti caduco infistas, fidasque, aut gentem eligas, cum qua cadere possis. Probitas etiam gentis fœderandę illeſa examinetur, ne levitate, inconstantia, & malo in fœderatos animo quisquam decipiatur, ne exterorum morum contagione, cives religiosi contaminentur; ^{b Satyr. 3.} ut de Græcorum perfidia, atque adulatione ^b alibi Juvenalis gravissimè conqueritur, quod viris bonis, civibus Romanis amplius in urbe locus non sit. Cum impiis etiam dubia sunt, ac periculosa fœdera; & fœdus fidelium ob fidem tantum firmum est; Quocirca cum infidelibus contrahenda fœdera non sunt ^a. Contracta tamen, quoad honestas conditiones contractui adjectas, ad unguem observanda. ^{a Exod. 23. v. 32. & 33. cap. 34. v. 12. & seqq.} A parte enim fidelium nihil magis quam fidem datam servare oportet, maximè dum à parte infidelium, fœderum leges sanctè custodiuntur, observantur. Ulterius quoque populi eligendi ex præscripto Livii: *Quorum auxilium nobis multum prodesse, hostibus nostris obesse possit.* Et quorum similitudo politiæ, religionis, & morum, atque idem interesse animorum, conjunctionem inseparabilem producat, ne alioquin aliorum peccatorum, & poenarum particeps quisquam evadat; ne ex dispari nexu confœderationis tabulæ in discordiam pro-

prorumpant, discordia bellum producat, aut quod pejus est, ad Leoninam societatem passivam fœdere inferiores dilabantur.

CAP. LVII.

DE FOEDERUM DIVERSO JURE,

AC NATURA.

1. *Fœdera legibus constant.* 2. *Pro fœderum interpretatione regulariter gentium juri locus est.* 3. *Superior fœdere de quibusdam rebus inferioris sui cognoscit.* 4. *Ubi quis deliquit, ibidem justè puniri potest.* 5. *Quatenus jus superioris in fœdere, supra inferiores sese extendat.* 6. *De fœderis Principe, ejusque jure in inferiores.* 7. *Ubi Princeps fœderis non est, omnia ex conventionem terminantur.*

¹ **H**uic tamen vitio ut quantum possibile maturius provideretur, fœdera iniri non simpliciter, sed ipsis legibus constat, ut earum beneficio respub: jure tuta esse possit, quamobrem etiam JCtus Papinianus legem *communis reipub: spon-* sionem appellat, ad quam omnes vitam instituere debent, ut inquit Orator Demosthenes. Quo illud accidit, ut quodcunq; pangendo fœdere convenit,

Ggg 2

jure

jure particulari eo modo quo conventum est, determinetur, cum nihil magis generi humano, ac præsertim summis potestatibus, imperium à Deo obtinentibus, proprium esse debeat, quam foederis conventi fidem servare. Nimirum, quia & eorum potestas à fide dependet, cujus se servos Principes liberè profitentur, eam violare nefas ducunt, ejus violatorem in propria externave persona non ferentes, non patientes. Atque hoc quoad foedere inter se populi clarè, apertisque verbis paciscuntur. In reliquis verò, constituto foedere pro ejus natura, non est nisi gentium juri locus. Par enim in parem imperium non exercet. Nemini licitum in alium plus juris exercere, quam in ipsum translatum est. Nec suspicione perversa caret, qui se judicem causæ propriæ ingerit. Et cum diversæ gentes sint, & ab his gentibus usu exigente introductum, ut pro humanis necessitatibus quædam communi gentium judicio reservarentur, nec minus observentur, quæ inter gentes constituuntur, vel etiam tacitè introducuntur, æquum omninò est, ut quod inter gentes omnes ratione naturali convenit, peræquè apud omnes custodiatur, ac præsertim per eos ad quos ea res pertinere videbitur. ^a Nam de quibus cagus scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod de legibus moribus, & consuetudine inductum est: Hoc est, in iis

^a L. de quibus 32. ff. de legib.

re-

rebus quæ jure particulari determinatæ non sunt, pro natura fœderum jura gentium implorari debere, ut apud omnes populos fieri consuevit. Quorum consuetudini in causa juris controversi cum fœderatis, si quisquam se opponere ausu temerario tentaverit, juris gentium violator non immeritò existimandus est. Quocirca licet pro natura fœderum sic regulariter eveniat, ut præter id quod conventum est, jura non extendantur, accidit nihilominus aliquando pro natura inæqualis fœderis, ut juris civilis exercitium in causis cognoscendis, finiendisque in civitatibus, & oppidis confœderatorum inferiorum interdum etiam intercedat ejus gentis, cujus res in fœdere superior est. Sic Romani exules, qui & hostes Romanorum judicabantur, non poterant in civitates fœderatas inæquali fœdere Romanis junctas, securè commigrare. Banniti, ex civitate fœdere superiori, banni etiam ex civitate fœdere inferiori intelligebantur. Nam ibi permanere si paterentur, majestas populi superioris non modo non conservaretur, sed sperneretur. Pro-fugi, & fugitivi si non traderentur, auctoritas, & dignitas superioris violata, criminis rei contra fidem & obsequium majestati superioris debitum salvi, conservati, defensi forent; quod pacto fœderis inæqualis planè non convenit, quin imò contra-

G g g 3

rium

rium est, quo expressum, ut populus fœdere inferior, alterius populi superioris nempe ex fœdere, majestatem comiter, id est, reverenter conservet; quod fœdus idem operatur, ac si expressa lege municipali caveretur, ne bannitus ejus qui fœdere superior est, in civitatem fœdere minorem, commigrare possit; nec enim spernere quis judicia superioris, eodemq; momento majestatem ejus in eodem subiecto comiter, observari velle præsumendum. Præterea & hoc jure superior in fœdere adversus inferiorem utitur, ut & in damnatos ex civitatibus fœderatis animadvertat, juxta Proculi verba: *Et in eos damnatos animadvertimus*. Nec silentio prætereundum, illud desideratum, ut primum apud fœderatos ex delicto penes fœderatos commissio, cives fœderati fuerint damnati, tunc enim animadversioni demum locus erat, & plecti à Romano populo delinquentes poterant. *Nam alioquin*, inquit Budæus ad l. nostram, *non licebat Romanis magistratibus in illos populos ita jus dicere*; cum unusquisque delinquens magistratum proprium retinuisse credatur. Et magistratus proprius qui se causæ delatæ non immiscet, innocentiam accusati probatam habere videatur. Attamen si civis populi fœderati in aliena Provincia, puta amicam civitatem, vel etiam externam quandam, non sociam, deliquerit,

patro-

patrocinio ejus quod dicitur, *socium in socii subditos* *jus dicere non posse*, tutus minimè erit; cum eum in hac nostra lege maneat certissima juris regula. *Et fiunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis.* Fiunt cum ait *Justus*, reos antea non fuisse eos, sed delicto factos, designat. Delicto scilicet in repub: Romana commisso. *Fiunt apud nos*, cum inquit, pro populi Romani magnitudine, & excelsa majestate, qua reges ipsos tanquam instrumenta servitutis habebat, respondit; quasi nullum delictum in imperio Romano perpetratum, nulla personarum qualitas existat, quæ à reatu quenquam excuset. Ubi enim delictum perpetratum, ibidem & delicti poena infligenda. Ubi unusquisque nocuit, eodem quoque loco conveniatur^b. Imò nec ipsa Legationis dignitas penes Romanos ab accusatione immunis fuit, nec reatu exclusa^a. In ceteris indistinctè sanctas servare mentes omnibus convenit, qui de se sanctitatem præsumunt, profitentur. Inviolabilem fidem præstare, qui fide sese defendere conantur. Ac jura divina, naturalia, gentium inconcussa exercere, qui juris divini, naturalis, gentium auspicio ab omni machinatione molesta, lite damnosa, condemnatione odiosa, vel etiam executione alioquin intolerabili, illæsi esse desiderant; de quibus plura circa finem § hujus operis suo ordine dicentur. Perfectissimi hujus

^b L. 1. C. ubi de crimin. agi. oport.

^b L. 1. C. ubi Senat. & clariss. l. 12. C. de dignit.

hujus fœderis quo alter alteri superior, exempla in Babylonico, Persico, Græco, & Romano imperio sunt; Quandoquidem in iisdem Nabuchodonosor, Darius, Alexander, populus Romanus multis aliis populis, regibusve liberis, subjectisve præerant. Horum omnium juris civilis quoque exercitium in fœderatos fœdere inferiores, latissimum fuit, idque præcipuè cum de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, ageretur. Cum alea majestatis superioris, sive etiam comiter ejus majestatem conservandi quæstio versaretur; aut de magistratibus summorum imperiorum obedientis, tributis præstandis, vectigalibus exsolvendis, præter pacta conventa, quidquam in dubium traheretur; aut superiores ilicò armis, militibus, pecunia adjuvandi, pro majestate conservanda, essent. Et hoc clarius etiam ex Persici potestate^a, ubi Darius Dux fœderis, & ex Symmachia Græcorum redditur; ubi ex fœdere Agamemnon Rex regnum appellatur; manentibus nihilominus regibus juris sui, dominisq; subditorum suorum, & ad illam modo expeditionem sub Agamemnone militantibus, & ad comiter superioris majestatem conservandam obnoxiiis. Nam hic de rebus communibus tanquam electus Princeps fœderis; etiam sociis æquali fœdere sibi junctis imperabat; quasi tantę majestati privatas
uti-

^a Daniel.

II. v. 22.

utilitates negligere, res communes supra ceteros curare deceret; nec pati, ut quisquam à suo fœdere divelleretur, nedum libertate sua privaretur. Exercendo imperium suum in fœderatos, non ut eos subiectos vellet, sed pecuniam, milites, naves à fœderatis exigendo eos salvos faceret. Sic & qui Roma in Græciam transibant, ad ordinandum statum liberarum civitatum transmitti dicebantur. Cæterum tamen si fœderis Princeps nullus reperiatur, (quod accidere solet, cum omnes pari fœdere, æquali dignitate, auctoritate, inter se conveniunt) nihil validum est, nisi ex præcedenti fœderatorum particularium consensu agatur. Si delegatos suos æquo fœdere juncti ad negotia communia gerenda in generali consilio temporaneo, sive perpetuo offerant, potestatem omnem aut à principalibus suis, aut à fœdere inter fœderatos pacto, obtinent; non qua delegati, verum quatenus vicem liberorum populorum inter se gerunt. A principalibus, si quidquam specialiter in mandatis, citra alterius populi lētionem, acceperint. Pacto fœdere, si inter fœderatos convenerit, ut pro salute publica in causis, fœderum legibus additis, jus quoddam generali nomine in repub: singulari libera exerceatur. Quod tamen citra principalium adhuc consensum specialem, executioni mandari non potest; multo

H h h

mi-

minus, ut sine prævio populorum liberorum placito, citra conventionem publicam, in rebus arduis, infame vitium, damnum irreparabile, annexum habentibus, quidquam rectè agatur; præsertim in territorio populi liberi, qui supra se neminem, nisi majestatem divinam agnoscit, non eos qui ad officia gerenda vocati profiliunt, quoniam eorum auctoritas ut ab aliis dependet, ut mediatè pro aliis intercedunt, majestate præditi per se non sunt, verum jurisdictioni alterius, nempe principum suorum subjecti, penes quos solos inseparabiliter residet illud incommunicabile Imperium absolute summum, nulli subjectum, soli Deo obnoxium. Quod cum ita sit, absurdo absurdius videretur, ut eo modo subjecti, in alieno imperio, extra territorium proprium, majestate per se præditi præsumerentur.

CAP. LVIII.

DE FOEDERE ÆQUALI.

1. *Fœdus aliud æquale, aliud inæquale.* 2. *Qui fœderati dicantur.* 3. *Quid sit æquale fœdus.* 4. *Quatenus illud sese extendat.* 5. *Æquale fœdus perfectissimum.*

His præmissis facile intelligendum, fœdus unum cum sit natura, ut non est nisi una fides vera, &

& sincera, ita exercitio fœdera solummodo discerni; quę modo æqua sive æqualia, modo inæqualia sunt, idque ex præscripto legis nostrę, ubi ait JCtus. *Sive is fœderatus est, sive æquo fœdere in amicitiam venit, sive fœdere comprehensum est, ut hic populus alterius populi majestatem comiter conservaret.* Quę verba omnia, ut accuratè ad animum revocemus, nosci primum, oportet, quid illud sit fœderatum esse; ac propriè fœdere æquali, vel etiam inæquali in populi Romani amicitiam venisse.

- 2 Fœderati itaque populo Romano erant, cum quibus populus Romanus amicitiam, societatem, vel fœdus inierat^a; undè & hi socii Romanorum nuncupabantur, licet æquali, licet inæquali fœdere Romanis juncti essent. Æquale rursus fœdus dicitur, cum pares bello, æquo fœdere in pacem & amicitiam veniunt. Cum una salus, una lex ambobus, pluribusve est; ait enim Virgilius:

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas

Invictas gentes, æterna in fœdera mittam.

Æquum sive æquale dictum, quod veram utraq; ex parte æqualitatem habeat. Et sic fœderatus alter alteri superior non est, si scilicet, quemadmodum testatur Livius, *pares bello, æquo fœdere, in pacem atque amicitiam veniunt.* Et repeti, reddique ex hoc fœdere per conventionem res amissę possunt. Ete-

H h h 2

nim

^a L. 19. §.
3. ff. de
capt. &
postlim.
revers.

nim, inquit Proculus, *quid inter nos, atque eos postlimi-*
nio opus est, cum & illi apud nos & libertatem suam, &
dominium rerum suarum aequè apud se retineant, & eadem
nobis apud eos contingant. Sic ut secundum } Cum in-
 ter populos æquali fœdere junctos, æqua mensura
 omnia metiantur, atque Imperatoris testimonio,
omnia una eademque lance trutinentur. Expectans una
 respub: tantum ab altera fœderata in bello com-
 merciove, quantum ipsis pacto placuerit. In
 bello inquit Joram Regi Josaphat^a: *Sicut ego sum,*
 sic tu es, *sicut populus meus, sic populus tuus, sicut equi*
 mei, *sic equi tui.* In commerciis paritas constat,
 quando inter plures convenit, ne vectigal ullum
 solvatur. Hic ille non plus minusve alteri solvat.
 Pari jure mercatores civitatis utriusque utantur;
 quasi quovis modo, quos potentia, rerum affluen-
 tia, auxiliis ferendi facultas, quæq; his similia sunt,
 fide æqua, vera, constante, nihil juris tribuente
 pari in parem, conjunxit, reciprocè inter se conspi-
 rent. In hunc modum Lacedemoniis, & Archivis
 placitum fuit, fœdera & societatem inter se esse in
 annos quinquaginta, *æquo & pari jure disceptare pa-*
trio more. Salva tamen Lacedemoniorum, Archi-
 vorumque majestate. Nam licet fœdere æquali,
 sive etiam inæquali quandoque nationes inter se
 vinciri, colligari, ac si una esset natio videantur,
 hoc

^a 2. Reg. 3.

vers. 7.

1. Reg. 22.

vers. 5.

2. Paral.

18. vers. 3.

hoc ulterius sese non extendit, quam ut mutuo auxilio, mutua in hostes retaliationē, mutuis pro re nata præstationibus, invicem succurrant; idque pro amborum, sive utriusque utilitate, quæ in hoc contractu iusti propè mater, & æqui est. Neutrquam verò id fuisse propositum, ut inter se fœdere miscantur, qua fœdus; quia sicut fœdus ex consensu præstando, non nisi plurium summo imperio utentium pacto fieri potest, sic nec conservari, nisi eadem potestates summæ, distinctæ, separata permaneant. Quisque liber, juris proprii, dominus subditorum suorum, solus in repub: sua imperans, à Deo secundus, post eum primus antè omnes Deos ac homines post pactum quoque fœdus existat. Undè illud quod magistratus Romanus adeūdo liberos populos, æquo fœdere Romanis junctos, fasces suos lictores de ponerent. De quibus ^a Sueton: *In Calig. cap. 3.* *Domus forisque civilis libera & fœderata oppida sine lictoribus adibat.* Lictores enim pro magistratibus fasces, secure sive gerebant, fasces & secure pro imperio Romano habebantur. Et Polybius ^b, dum ^b *Lib. 6. Histor.* quæstio ageretur, num in civitate æquali conventionē fœderata, exilii causa civibus Romanis commigrare secure liceret, ait: *Est autem fugientibus securitas, ut in Neapolitanorum, & Prænestinorum adhuc, & Tiburenorum, civitate, & reliquis fœdere conjunctis.*

H h h 3

Cu-

Cujus juris etiam meminit Carolus Sigonius ; in oppositionem earum quæ de exercitio inæqualis fœderis proximè à me prolata sunt. Et sic Bartholus quoque ad nostram legem animadvertit , dum inquit : *Bannitum ex una civitate, alteri fœderata, non esse ex altera bannitum.* Idque regulariter, nisi pacto expresso, æquo jure, inter alios populos, aliter convenierit, quo fieri potest, ut æquè banniti unius alteriusve civitatis, non possint in civitatem, ubi in eos animadversum non est, recipi, rato manente fœdere æquali ; cujus ea natura, ut citra conventionem specialem in aliena civitate arbitrium suum, sive animadversionem non extendat. Jure in alios æquali fœdere junctos, nullo utatur, in proprio territorio nullius exteri imperium jurisdictionemve admittat, exterorum mandatum omninò spernat ; nimirum, quia *extra jurisdictionem jus dicenti impune non paretur*, ut & , *si supra jurisdictionem suam quis jus*
a L. fin. ff. de dicere velit^a. Cum civitates liberæ ac fœderatæ, *juri dict.* suum jus, leges proprias, suos magistratus, potestatem omnem æquè ac si fœderatæ non essent, retineant, in se suaque omnia absolvant ; maximè dum fœdera omnia ut quis amicis prodesse, non obesse possit, inventa sunt. Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem à civitate differre, *quod sociis cura sit, ne injuria in ipsos committatur, non verò ne sociæ*
civi-

§ civitatis cives inter se injurias committant. Quare & hoc æquale fœdus perfectissimum est, tanquam ab ipsa æquitate amicitiae causa formatum, productumve. Inquit enim JCtus, *Sive æquo fœdere in amicitiam venit.* Quamobrem etiam patrono, ac vindice æquitate, omnes ejus quæstiones ex æquo, & bono decidi jure gentium consuevere; nec quidquam in eo est, quod non æquitatis, sive bonæ fidei lance metiatur, ac dum æqua lance metitur, æquitatis rationem obtineat. Firmissimum quoque minusve suspectum est, si quando inter populos viribus, dignitate, nec non auctoritate pares, contrahitur, & qui periculum virium inter se non fecerunt; quive factò virium periculo, populi interesse ab utraque parte sapienter existimant, fœlicem statum non amplius concutere, ac proindè tuta & præsentia, quam adventitia, & periculosa malle: idque ut in vera æqualitate permaneant, sibi que proponant, veram amicitiam non nisi in æqualium conventionem consistere, inter dominum & servum nullam amicitiam esse. Et quatenus æquum fœdus perfectissimum firmissimumque habetur, semper pro æquo fœdere præsumitur, licet de eodem pacto convento nihil specialiter expressum sit; Quod & nos- ter Graswinckelius in sequelam præcedentium alibi concinnè observavit, dum ait: *Sed & hoc certum,*
atque

*Tr. de li-
bert. Venet.
cap. 15. §.
53. 54. 55.*

atque inconcussum est, æqualitatem esse à natura, ac non probata inæqualitate, sententiam ferre nos debere pro eo quod est æquale. Verba admodum clara, nec pluribus opus.

CAP. LIX.

DE FOEDERE INÆQUALI.

1. *Fœderis inæqualis illustratio.* 2. *Vocis Comiter varia significatio.* 3. *Ejus sequela.* 4. *Causæ fœderum inæqualium.* 5. *Impar fœdus venenosum est.* 6. *Effectus fœderis inæqualis activus, passivus.* 7. *Quomodo superior, inferior fœdere mutuo sibi invicem obligentur.* 8. *Qui superiores dicantur.* 9. *Superioritas per se libertatem non minuit.* 10. *Libertas superioris & inferioris semper æqualis.* 11. *Superior aliquis per se, vel ex pacto est.* 12. *Fœdus inæquale aliud cum diminutione, aliud sine diminutione imperii.* 13. *Et illud quod sine diminutione, aliud transiens, aliud permanens.* 14. *De præstatione minori, & majori.* 15. *Inferiorum cautiones adversus potestates superiores.*

Dictum huc usque de æquali fœdere, sequitur 1
fœdus impar, sive inæquale, ab eo inæquale
appellatum, quod pares conditiones ab utra-
que parte fœderati non habeant, alius alio quid-
quam

quam ex contracto fœdere magis minusve præstare, agere, vel pati teneatur; ut si ab una convenerit, hic alteri singulis annis certam militum, armorum, nummorumve copiam tradat; hic se millibus quibusdam armatorum equitum, peditumve contra communem hostem singulis annis expeditioni in futurum obstringat; si ve etiam populus consentiat, ut soluto iusto pretio naves per fœderatum superiorem à portis inferioris deduci quovis tempore possint; milites ibidem acquirere, armandiorum, angariorum & præangariorum jura instituere superiori in territorio inferioris, quotiescunque libuerit concedatur. Quorum diversa genera, & generum species hoc loco recensere, nimis longum foret. Horum fœderum inæqualium quædam sunt, quæ superioritatem quandam reverentialem in alios inferiores annexam habent, vel non. Ea quæ eandem annexam non habent, vix inæqualium numero adjunguntur, quamvis aliquid magis ab uno quam altero populo promissum sit, atque obindè non ineptè æqualium generi inferuntur. Igitur ea indubitatè inæqualium numero veniunt, in quibus de superiore reverentia præstanta, vel tacitè vel expressè convenit. Tacitè, ac quidem per consequentiam, si quis populum exterum in patronum defensoremq; sibi assumat, Nam patronos clientibus

suis armorum, jurisve defensione superiores esse; ac
 dum eo superiores, honore & reverentia à clientibus
 suis affici debere, naturę consentaneum est, ipsa
 naturalis ratio dictat, gentium jure, civili placito
 corroborata. Expresse verò, si ipsis fœderum ta-
 bulis, ex præscripto legis nostrę inferatur, *ut hic*
populus alterius populi majestatem comiter conservaret.
 Qualè fœdus tunc inæquale, sive impar vocatur,
 quia in eodem huic quam illi, expressis verbis,
 plus juris attribuitur; nempe ut inferior fœdere
 superioris majestatem comiter conservet. Quod
 his plerumq; obtrudi solet, qui sive bello victi, sive
 pro temporum conditione fracti viribus, inferior-
 esque, facta in perpetuum deditione, victori ce-
 dunt, ut quam in præsens tueri libertatem haud
 possint, conditionibus etiamnum iniquissimis infu-
 turum sibi prospiciant. Verba legis profundius in-
 trospicere, examinare, ac primum eadem declarare
 libet, ne major difficultas in verbis, quam in ipso
 inæquali fœdere intelligendo reperiatur. Dictio
comiter ut varias significationes habet, mirum in
 modum multorum ingenia semper torfit. Legen-
 tibus aliis pro *comiter*, *communiter*. Sed horum re-
 prehensor strenuus Cicero apparuit, dum ait: *In*
quo erat accusationis interpretatio, indigna responsione.
Qui ita dicebat, comiter esse communiter, quasi verò pris-
cum

cum aliquod, atque insolitum verbum interpretaretur.

Alii *comiter* tanquam *comes* dictum voluerunt, ut qui superiorem comitatur, ac sequitur. Et ita

Labeo^a *comitem* definit, *qui frequentandi cujusque*

causa, ut sequeretur, destinatus. Aliis *comiter* est dili-

genter. Undè Cæsar: *Miles animal non vendat, mu-*

lum centuriatum comiter curet. Aliis rursus *comiter* est

cominus, tanquam ex propinquo loco, *Nec conflictu*

corporis, nec iectu cominus, neque conjectione telorum, in-

quit Cicero, ut *cominus* etiam significet statim, sine intermissione;

Nunc *cominus* agamus, experiamurque. Et Virgilius:

Quid dicam jacto qui semine cominus arva

Insequitur.

Quod forsitan Budeo occasionem dedit, pro voce

conservaret, legere conservet; quasi statim, sine in-

termissione, auxilium superiori præstare teneretur.

Interpretes alii hanc vocem explicant, ac si idem

significaret, quod benignè; comites enim benigni, faciles, suaves homines dicuntur, qui erranti comi-

ter monstrant viam, benignè, nec gravatè; Aliis iterum *comiter* idem est, quod sine dolo malo, vero,

non simulato amore; in quam rem Livius: *Diu*

jactati Ætoli, tandem ut ad conditiones pacis convenirent, effecerunt. Fuerunt autem hæ: Imperium majestatemque

populi Romani gens Ætolorum conservato sine dolo malo

^a L. 15. §.
16. ff. de
injuriis.

ne quem exercitum qui adversus socios amicosve eorum ducetur, per fines suos transire finito: neve ulla ope juvato. Eosdē hostes habeto quos populus Rom: armaq; in eos fert. Bellumque pariter gerito; Perfugas, fugitivos, captivosq; reddito. Aliis rursus comiter idem quod sedulò. Et similibus interpretationibus variis illud comiter de evo in evum variè fuit agitatum. Sed quoniam hæc omnia ad reverentiam, & officia præstanda spectant, verba captare desinam. Dictio comiter igitur 3 ut generalis, illimitata, unum idemque esse videtur, quod reverenter, quam reverentiam ita explicat Tacitus: ut sede, finibusque in sua ripa, mente, animoque nobiscum, hoc est, cum superiore, vel Romanis superioribus agant. Tanquam ejusmodi fœdere inferior, superiorem in fœdere agnoscens, utili aut honesti occasione nullo modo deesse debeat, quæ profutura superioris populi majestati, & ad conservationem ejus pertinere videretur. Sic ut comiter alterius majestatem observare, revera sit, obsequium, observantiamque liberis non indignam, nec indecorum superiori præbere. Curare ut imperium semper penes superiorem sit; Eundem exerci u sequatur, phalanges turmasque eo deducat, quo dux belli superior eas deduci, ac transvehi pro majestate sua conservanda mandaverit; Nec non inferior vela dimittat, ubicunq; præsidia maritima supe-

superioris in fœdere majestatis, in velificatione obvia inferiori fuerint. Et cum hæc dictio generalis, varias sub se significationes præjudicantes contineat, cautius acturos putem, qui generalem hanc, aliamve dictionem illimitatam limitibus quibusdam coarctari, illustrationibus circumsepiri in quovis fœdere curaverint; ut exinde dilucidè appareat ad quæ inferiores tenerentur; & à quibus se summa non minus quam æqua ratione adversus superiorem majestatem, plura quam fœdere continetur petentem, excusare possint.

- 4 Causa fœderis inæqualis ex potentia, sibi contra externos non constante, vulgò oritur; ac præcipuè est defensio, qua hic se defensionis alterius committit, ille inferioris tutelam suscipit; quandoquidem natura ita comparatum est, ut dum imperia mortalia sunt, ac mutationibus obnoxia, ut cecinit ille:

Sic omnia verti

Cernimus, atque alias assumere robora gentes.

Concidere has.

Alius potentior quandoque inferiorem urgeat, ac premat, suppressus alterius æquè potentis, aut potentioris opem quærat, qui quidem potentior, & ista accessione virium auctior, conjunctis viribus damna illata propulsurus, protecturusve inferiorem, hoc desiderat, ut dum inferior est, nec non alterius

viribus pro sua conservatione indiget, superiorem in expeditione sequatur, & in iis quæ ad conservationem superioris pertinent, fascium supremarum potestatem reverenter observet; dummodo in ipsa libertate, in nullius alterius subjectione inferior versatur. Infusum tamen libertati venenum latet § in impari fœdere, in agnoscenda comiter alterius populi majestate; quia id ipsum fœdus inæquale fieri non potest, nisi per submissionem, recipi non potest, nisi ab illo, qui se, vel hoc ipso quod alteri se submittit, superiorem agnoscit. Fatetur submittens alterum esse liberum, ille cujus submitio fit, alterum esse superiorem, sed non citra indicationem superioris se superiorem esse, ac dum superior est, suam majestatem comiter observari velle. Neque citra affirmationem alterius sese subjicientis, illum cui sese subjicit, esse potentiorum. Stant ergo libertate salva, hinc potentia, illinc submitio, medium libertas est, de cujus salute agitur; & quomodo inter hunc anfractum solidè sibi libertas constare possit, fœdere, & adjectis fœderi legibus, expeditur; ita tamen, ut qui potentia alteri inæquales sunt, inæquale fœdus vulgò obtineant, tantò magis inferiori nocivum, quantò magis hoc idem fœdus ab æquitate, sive æqualitate deflectitur. Ita ut tandem inferiores potentiori imperio per injuriam cedant.

cedant. In quâ rem illa Mantuani ferè conveniunt^a:

a Eclog. 4.

Cunctis animantibus una est

Conditio, semper majora minoribus persunt,

Agna Lupo, mites aquilis sunt præda columbæ.

- 6 Effectus tamen fœderis inæqualis in agnoscenda conservandaq; tantum comiter alterius populi majestate consistit. Hic inferiorem, ut dixi se fateatur, ille superiorem se gerat, proque eo agnosci quavis occasione superior velit, licet libertate in subditos proprios, suosque, ambo pares sint; quandoquidem majus aut minus speciem non mutant; populus populo potentia minori, vel majori in externos non distinguuntur, quoad existentiam, verum habitu, actu, atque exercitio in cives suos præstando. Quocirca etiam non minus prudenter, quam dilucidè *conservandi* vocem JC^{tus} Proculus, legi inseruit, inquiens: *Ut alterius populi majestatem comiter conservaret.* Quæ dictio sanè per se nihil non amicum sonat, nec aliquid offert, quod amicitiae non conveniat. Ipse comiter conservandi modus honorem, reverentiamque majori debitam, demonstrat. Fidei libertatem ac voluntatem arguit, subjectionem non infert, libertatem probat. Rem obscuram facibus illustrare libet. Undè est illa comis observantia? à fœdere. Undè fœdus? à populo libero sui juris, eoque à libertate. Libertas autem hujus
ad
- 7

ad libertatem illius ordinata non est; sed fœderis
 pactione convenitur, ut hic populus alterius populi
 majestatem comiter conservaret; & hoc adjicitur,
 ut intelligatur alterum superiorem esse. Eoque est
 hæc adjectio quasi retributum quid, reverentia, pro
 conservatione. Ac si dicatur (quod est in diverbio)
 redhostimentum par pari relatum, opera pro pecu-
 nia. Hic superior protegit, adsistit, malum avertit.
 Hic honorem desiderat ab eo cui auxilio est, idque
 secundum naturam, qua inferiores superioribus re-
 verentiam præstare, comiter superioris majestatem
 conservare tenentur; cum per eam conservati,
 neque auctoritate, neque dignitate, neque viribus
 superiori pares sunt. Adeò tamen ut non semper
 & indeterminatè honor superiori ab inferioribus
 debeatur, verum etiam quandoque superiores ho-
 norare debeant inferiores^a, frustra enim exigit de-
 bitum qui quod debet non impendit, cui illa qua-
 drant^b. *Cur ego te habeam in Principem, cum tu me non
 habeas ut Senatorem.* Et ut ait L. Crassus Senator ad
 L. Philippum Consulem: *Non est mihi Philippe Con-
 sul, quia nec tibi Senator sum^c.* Nec prioribus absimilè
 illud Platonis ad Dionysium Syracusanum: *Si nostra
 tibi placent, nos quoque honorare debes.* Ut autem ab
 initio ego te honore affeci, honorem expectabam,
 postquam honorem delatum inutilem esse perspexi,
 con-

^a L. potioris.

^{s.} I. C. de

off. rect.

^b Gloss. in

C. frustra.

de reg. jur.

in 6.

^c Valerius

Max. lib.

6. c. 8.

conquiescere in honoris officio mihi æquius visum fuit. Et Plato: *Ubi enim in iuvenes pudorem senes abjiciunt, nulla in eos verecundia juvenibus est*; quandoquidem qui non facit quod debet, non recepit quod oportet. Qui aliquid dare aut facere tenetur ut quidquam recipiat, à petitione ejus quod debebatur, removetur, donec à sua quoq; parte impleverit quod dando, faciendo mutuo debebatur. Quocirca etiam concludendum non minus superiorem casibus quibusdā inferiori obstrictum, quam hunc illi devinctum, si comiter superioris majestatem conservare inferior promiserit.

- 8 Superiores hic accidentaliter appellantur, qui supra alios ex consensu locati, priores sedes tenent. Simili exemplo Principes aliis præesse, hoc est, alios antecellere, & quod primas capiunt sive obtineant sedes, Principes dicti. Superioribus inferiores opponuntur; non quod hic alio superior libertate sit, non magis quam consularis dignitas, præbejo, de quibus licet statu differant, ambos libertatem illibatam ac parem retinuisse constat; quia status rei non mutat conditionem, qualitatemve personæ, quoad libertatem^a. Nec superior, in res inferioris, quoad hic superior absque magistratura, ille inferior, superioris legibus non subiectus, jurisdictionem ritè exercet; cum libertas non ex

^a L. unic.
C. de impon.
lucrat. de-
script.

accidenti aliquo, qualè est divitem esse, vel pauperem, sed ex ipso politeumata liberæ potestatis æstimetur. Quocirca rectè dicendum, minorem potestate populum, cum majore, libertate in suos parem esse. Non obstante superiore, inferiorem penes libertatem primævam, ac pristinam permanere. Jura sua majestatis, superioris instar, liberè exercere; quamvis hic populus populum alium pacto fœdere, auctoritate, dignitate, viribus, armorum peritia, navibus, auro, gemmis, statu tranquillo, fertilitate, arte & mercatura, jurisdictioni præcellentia, superioritatis necessitate, & similibus, in supplementum alterius inopiæ, aut iis quo quis indigere posset adinventis, antecellat, & ex fœdere inæquali, vi subsequutæ stipulationis, se minor inferiorem gerat. Sic Livius de fœdere inter Romanos & Latinos circa jus Albanorum. *In eo fœdere superior res Romanorum erat.* Ac nisi liberi ambo fuissent, superior cum inferiore, quatenus superioritatem ex fœdere obtenderet, comparari non potuisset; quandoquidem inter esse, & non esse, comparisonis partes nullę sunt. Ut nec inter subditum, & Principem, quoad hic superior ille inferior est. Humanitate, ac libertate privata quidem comparantur, non tamen publica, hoc est, majestate, quæ imperio popularis aurę non committitur. Quocirca &

11 & hic qui se superiorem, alium inferiorem agnoscit, simul etiam inferioris populi libertatem plenariam proficitur. Nec prætereundum ex his quæ proximè allata sunt, duplicem superioritatis naturam considerari posse; eam nempe, quæ per se est, & quæ conventionis jure prætenditur. Ea quæ per se est, nullius alterius ope, aut consensu, sed sua natura, suisvis virtutibus comparativè supra alios sese extendit; quemadmodum de iis regionibus dixi, quæ fertilitate, divitiis, potentia, statu tranquillo, industria, jurisdictioni præcellentia, aliisque qualitatibus subiecto accidentibus, alios antecellunt. Nam eos his casibus particularibus superiores inferioribus suis esse, ipsa rerum evidentia, superioris inferiorisq; verba ostendunt, ita ut illud idemq; ignorare per rationem non possimus. Non tamen ut ex his accidentiis fatuè quis superioritatis universalis jura in populum exterum præsumat. Cum & in inferiore quovis modo, quædam sint proculdubio quibus superiorè suum in casibus singularibus antecellat. Ea rursus superioritas quæ conventionis jure obtenditur, in hac nostra lege sese spectandam præbet; hujusce capitis proprium, ac particularè subiectum est, dum in consequentiam earum quæ jam à me prolata sunt, ex inæquali sua conventionem, qua hic *populus alterius populi majestatem comiter conservare*

tenetur, vel cum diminutione, vel sine diminutione imperii, hæc superioritas initur. Cum diminutione, ut si non mutuo, sed singulariter convenias, te foedus, nec bellum citra superioris in foedere cognitionem, ac consensum amplecturum; quale in secundo foedere Carthagenensium cum Romanis pactum fuit, *Ne cui Carthagenenses bellum facerent, injussu populi Romani*. Sine diminutione, cum ea inferior promittat, quæ imperio suo minimè obesse possunt; quale est, ut quis populus singulis annis oblata prius pecunia certam armorum, auri, argenti, metalli quantitatem, & similia ex pacto convento alteri præstet. Et hæc præstationes quæ sine diminutione imperii fiunt rursus transitoria, vel permanentes sunt. Transitoria, quæ statim ut solutæ sunt, solutione ejus quod debebatur, perimuntur; Nempè ut stipendium quoddam solvatur, eaque offerantur, quæ pangendo foedere promissa sunt. Permanentes, quæ populis in societate perseverantibus, non perimuntur. Distinctæ in majores, & minores. Majores sunt, quæ imperium quodammodo minuere videntur, qualia in non æquali foedere sunt, ut hic populus alterius populi majestatem comiter conservaret. Quos hostes, quos amicos habeat, habiturusve sit, à superiore dependeat. Exercitu suo alios præter superiorem, superiorisve consensum spe-

specialem, non adjuvet. Exercitum alterius populi
citra superioris voluntatem expressam, per suos fi-
nes duci, non patiatur, non permittat. Minores
permanentes præstationes sunt, ne arces certis locis
ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere
ultra definitum numerum, ne urbem condere, ne
navigare, ne militem certis locis conscribere liceat.
Ne superioris majestatis socios oppugnare, ne com-
meatu hostes juvare, ne recipere eos qui aliundè
veniunt, permittatur. Ut fœdera cum aliis facta
prius diruantur; quorum omnium exempla teste
eximio, atque incomparabili in publicis studiis
Grotio, si quis studiosior erit, rectius apud Pôly-
bium, Livium, & alios reperiet; nobis propositum
est legis tantum ordinem, & explicationem con-
15 texere. Et cum his, ac similibus aliis conventio-
nibus suspectis, facilius res aliqualem immutatio-
nem, quam universalem interitum patiantur, ac
citius imperia dilabantur ex medio ad infimum,
quam de summo ad medium, amputanda erit om-
nis occasio, ne quis non minus factò, quam jure,
retinendo, defendendo, libertati suæ prospiciat;
cum ita plerumque accidere soleat, ut qui superior
est in fœdere, potentia multum inferiorem suam
antecellat, paulatim potentiam minorem factò
(cujus vis magna penes potentiores est) usurpet.

K k k 3

Pau-

Paulatim ea sibi arrogando, quæ primis occasione-
 bus quidem per se parva, & obindè neglecta erant,
 verum temporis curriculo ad tantam molem per-
 venire, ut per injustas suas consequentias, civitatis
 ruinam, libertatis publicæ interitum, trahere vide-
 antur. Maximè si cum diminutione inferioris im-
 perii perpetua, transitoria conveniatur; ut jure fœ-
 deris, præsidia superioris in oppida inferioris dedu-
 cantur. Pro fœderis cautione, præsidiis socialibus
 quasi, munimenta ac fortalitia inferioris per supe-
 riorem ferventur, regantur. Cautè igitur agendum,
 ne quis loco sociali fœderis, modum subjectionis
 amplectatur, loco libertatis ejus umbram inanem,
 subito perituram, retineat. Idque dum majestatem
 alterius populi nummis, ac sanguine proprio se
 conservaturum tacitè promittit, cujus memorabile
 exemplum Cicero^c in his verbis adducit. *Additum*
^{c Orat. pro}
^{Com. Balbo.} *etiam esse illud, ut majestatem illi nostram conservare de-*
berent, quæ certè minueretur, si aut adjutoribus illorum ci-
vibus uti in bellis nobis non liceret, aut præmii tribuendi
poteſtatem nullam haberemus. Sic Latini, sic Ætoli sub
 umbra fœderis, Romanorum se servitutem pati,
 vanam speciem, & inane libertatis nomen retinu-
 iſſe, quin imò Achæi postmodum *fœdus impar specie*
jam eſſe precariam servitutem conquerebantur.. Nec
 Theſſalos in fœdere suo fuiſſe liberos, ſed revera
 im-

imperio Macedonum subiectos, refert Polybius, dum ex impari fœdere cum potentiori inito, superior sese rebus inferioris ingereret, immisceretve: nimirum ut falso virtutis prætextu rectè defendi ab omni commotione intestina, potentioris auctoritate subventus, inferior tutus videri possit; Inferior nunquam à reverentiali observantia alteri præstanda desistat. Undè fit, ut dum patientia unius in jus alterius transit, hic imperet, imperiumve gerat, alter obediat, & imperio superioris obsequatur. Qui socii prius erant, perversa libertatis specie, inani fœderis nomine superiori in aliquibus, in multis deindè, ac paulatim in plurimis reverentiam, ex reverentia obsequium præstent, tandem aliquando qui socii fuerant, ex sociis per oppositionem subiecti, per patientiam sese injustitiæ non opponentem, subditi fiant; aut quod in re mala favorabilius, cum civibus superioris in fœdere maiestatis ita misceantur, ut non amplius quam unum imperium, conjuncti cives ex duabus pluribusve civitatibus fœderatis, appareant. Et cum hoc admodum frequens antiquis temporibus esset, ut potentia sua superiores, ad inferiorum imperia aspirarent (quod nec omnibus mortalibus excidit) rectè à JC^{to} nostro libertas populi hic definita, libertatis jura, & quatenus fœdera libertati non officiunt, sed profunt, nec non

non Patronorum clientumve officia, simul præscribuntur, reverentialis illa alterius majestatis observantia explicatur; ut in re maximi momenti tandem aliquando populi liberi certi sint, foedere qua foedus libertatem non minui, nisi per id quod foederi adjectum ex conventione probatur. Superiores in foedere, etiam ex promissa comiter alterius majestatis observantia, nihil juris in libertatem inferioris sui, obtinuisse; nisi illud quod conventum, ut nempe comiter alterius majestatem conservent, quod ibidem adjectum, *ut intelligatur alterum populum superiorē esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum.* Ceterum liberi populi prospiciant, ne seva verborū prerogativa contra libertatem, foederibus cum potentioribus ineūdis, nocivum quippiam adscribatur, conventionem præcipuè ab inferioris tantum parte obligatoria, Nobili Ciceronis præscripto, cum de Gaditanis ait: *Alterius populi majestas conservari jubetur, de altero siletur; certè ille populus in superiore conditione, causaque ponitur, cujus majestas foederis sanctione defenditur. Cum ab alia parte superior inferiorem, si non humanitatis ratione, saltem foederis jure, legibusve foederi adjectis, defendere non tenetur.* Inferior quidem, & socius, & liber est, ut & illi, qui ministerium nobis in rebus quotidianis præstant, sed superioris necessitati subjectus, addictusve; si non ple-

plenaria servitute, specie tamen quadam subjectionis involutus, abscissa retrogradiendi per potentiam superiorem libertate, cujus postmodum secundum Poëtam :

*Servaveris umbram,
Si quidquam jubeare, velis.*

Dum cominus dando, faciendoque præstas, quæ superior pro sua majestate conservanda inferiori injungit, dare aut facere præcipi. Habita non tuæ libertatis, sed alterius necessitatis, quandoque etiam utilitatis sola, ac principali ratione. Non in bello tantum, sed & pro re nata, in omnibus aliis occurrentiis; quoniam *comiter observare* inquit Kirchnerus, juris publici egregius disputator, *non solum in sessionibus, honoribus, & conventionibus consistit, sed ut & omni studio, consilio, voluntate, benevolentia, benignitate, superiorem rempub: adjuves, & in omnibus aliis fœderibus, & pactiombus, majestatem superiorem sine fraude doloque conserves, ejusque socios & amicos omnes placide excipias.* Sapienter igitur non minus quam prudenter hisce pactiombus, & stipulationibus inæqualibus populi utantur; nec iisdem citra necessitatem sese immisceant, dum libertate sua, viribusque suis, externi non indigentes auxilii, subsistere possunt.

CAP. LX.

DE SUBJECTIONUM MODIS

AC PRÆSUMPTIONIBUS.

1. *Comiter alterius majestatem conservare libertatem non minuit.* 2. *Fœderis fundamentum libertas.* 3. *Fœdus nec jurisdictionem, nec privilegia, nec jura populi aufert.* 4. *Prærogativa inferioris in superiorem.* 5. *Ex actu servili nemo servus fit.* 6. *Subjectio libertati officit.* 7. *Bello quis alterius potestate subjicitur.* 8. *Ut & conventionem reali, ac personali.* 9. *Personalis traditio libertatis, deliberata esse debet.* 10. *Ex titulis honoris subjectio non inferenda.* 11. *Clausula generalis contra specialem libertatem non extenditur.* 12. *Quenam requirantur, ut populus sese alteri tradere possit.* 13. *Ex confessione contra libertatem præsumitur.* 14. *De probanda subjectione controversa.* 15. *Quomodo ex titulis, & litterarum inscriptionibus hinc inde missis, subjectio inferatur.* 16. *De juramento alteri præstito.* 17. *De clavium, ac sigillorum traditione.* 18. *De titulorum, armorumve præsumptionibus.* 19. *Si quis mandato alterius obedierit.* 20. *Si appellationem admitterit.* 21. *De religione per exterum reformata.* 22. *De citatione extra regnum facta.* 23. *Locus extra territorium, ut exterus ibidem appareat designatus, subjectionem*

nem

nem non infert. 24. Nec quod quis alteri, dare quidquam promiserit. 25. De sensu subjectionis, conventionali, ac privilegiato.

1 **S**ubjicit JC^{tus}, ut dixi, *non ut intelligatur alterum non esse liberum.* Nam comiter conservare, est auxilium non indignum libero populo exhibere; qualiter olim Arverni, Senctones, Bituriges, Galliæ populi liberi erant. Nec non magnæ urbes Græciæ, puta Athenæ, Thebæ, Corinthus. *Isque singulis, inquit Sigonius, in se plenum erat imperium,* non tamen eo minus adversus vim Persarum colligebantur, cum ad communia fœderis negotia institutus esset Amphictionum conventus. Itaque plerique Italiæ populi, Regum Romanorum sæculo, jus in se summum quidem habebant, ita tamen ut inter se, atq; cum Romanis fœdere devincti essent; proculdubio Romanis inferiores, nec minus ob id
2 tamen liberi. Fœderatos, sive fœdere jungendos, liberos esse, liberosve post pactum fœdus permanere, plurima evincunt, nec fœdus illum natura sua validum existere, nisi potestates mutuæ, mutuas libertas summas, universales, independentes agnoscant, & observent, eorum populorum, cum quibus pangendo fœdere inter se conveniunt. Dubium aliquod ea in re si oboriatur, nihil partes agunt,

priusquam libertatem foederandorum singularem, approbatam, atque non amplius controvertendam omnes & singuli habuerint. Quin imò si post pactum foedus aliquis foederato de libertate sua questionem moveret, foederati alii controversie libertatis litem in se recipere, æquo ac naturali quodammodo jure tenentur; ut socium suum in libertate ipsis probatissima conservent, ac contra omnes alios, sese sociorum libertati opposcentes, defendant. Nam nisi ipsorum libertatem tanquam omnium contractuum partem fundamentalem antè foederis conventionem foederati plenariè agnovissent, conventio nulla, nullum foedus inter eos extitisset, nec existeret. Quod olim liberæ Belgicæ Provinciæ ad animum revocantes, pangendi foederis initia non subiere, donec Archiduces Albertus & Isabella, tum suo, tum Philippi Hispaniæ Regis (à quo id mandatum acceperant) nomine, publicè quidem & scripto in foedere relato, expresse, profiterentur, se pacisci eas inducias cum ordinibus foederatis, ut cum liberarum nationum, ac civitatum ordinibus, talesque eos à se haberi, & nihil à se in ipsos juris obtendi, ut in præcedentibus latius ostendi. Et re vera foedus, quia foedus, neminem ordinaria jurisdictione eximit, nullam jurisdictionem transfert, sed gentem liberam conservat, cujus potissimum

mum causa fœdus institutum, consummatum est. Privilegia, jura, illæsa regimen pristinum inoffensum relinquit, ac pro necessitate obvenienti fœderatos defendit; ita ut Princeps socius in alterius orbe nihil censere, non jus dicere, nec collectas indicere possit, manente gentis honore, & antiquæ libertatis insigne; fœdere contracto non ut servirent, sed ne servire tenerentur. Neutrum igitur, sive æquale, sive inæquale fœdus substantiam libertatis immittit; dummodo alterius potestati sese pangendo fœdere non subjiciunt; dum fœdere per se si subjicerentur, non esset hoc jam fœdus, sed deditio, quæ ipsa nisi liberorum non est, testimonio Livii de deditione Samnitum, atque eo quod ^a infra de ^a *Cap. 64.* dedititiis dicitur. Quocirca liber populus, licet fœdere inferior, liberè poterit jura majestatis in ciyes suos exercere, nec ab ulla actione abesse, aut exulare
4 necesse habebit, posita libertate. Imò ex libertatis primæ prærogativa supra ipsum populum superiorem, inferior jus exercet, vel tunc cum majestatem superioris populi comiter conservat. Cui tamen in liberum populum jus deërit superioritatis, licet etiam omni potentia titulo, hic populus inferior, destitutus sit; quia ratio ordinis potens illa intentione, ratione, effectu, necessitate sequelæ, omnem
5 hic excludit superioritatē. Et quemadmodum

nemo in eo statu est, undè aut quo ingreditur, ita nec in illo, undè aut quo regreditur, sic neque qui liber est; & actus aliquos facit, aut promittit qui servitutis aliquod initium, judiciumve habent, aut demonstrant, ideò statim servus est: ut nec ex adverso statim liber est, qui servus cum sit, fueritve, actum præstat, cum servitute, ejusve natura incompatibilem. Verum enim verò cum quilibet se ad quædam submittere potest, in iis quæ promissa sunt, non voluntatis perversæ placito, sed necessitatis telo unusquisque ad implenda promissa urgetur; quia quæ primo universaliter libertatis erant, deinde ex pacto fœdere, & quæ in fœderibus stipulantur, singulariter quoad conventum, necessitatis fiunt. In cæteris tamen unusquisque liber est, ac permanet, quæ pacto expressè, tacitè, & quidem per consequentiam quandam inevitabilem, non continentur^a. Idque præcipuè, quia intuitu conservationis superioris majestatis, non ex fine, & animo subjiciendi inferiorem, juris civilis executio quandoque in fœderata civitate admittitur, sive exercetur. Quippè priusquam populus liber alterius populi potestati subjiciatur, dicive liber populus amplius non possit, plura requiruntur: Nempe populum alterius populi potestati subjectum esse. Hoc generalè, quo revera populo libertas adempta probatur, ut

^a *Arg. L. 2.*

*in pr. ff. de
jure im-
munit.*

6

ut indubitata amplius liber haberi non possit. Et cum hæc subjectio facti sit, ac contra naturalem equitatem introducta, modos quibus dominium acquiritur, libertas amittitur, dominium præsumptivè probatur, libertas defenditur, hic recensere libet.

- 7 Modi igitur subjiciendi præsertim bini sunt, ut in domino & subjecto duæ personæ requiruntur. Unus est, cum bello populus subjicitur. Alter quo inter se populi conveniunt, ut hic imperet, ille obediat, alterius mandato parere necesse habeat. Bellum ut pestis orbis terrarum, ut virga impiorum atque infidelium, sola potestate ac vi majori ad subjectionem armis populos liberos cogit, quibus semel devictis, nihil amplius est, quod de libertate exercenda disceptetur. Ad eandem subjectionem probandam, nec verbis, nec testibus singularibus opus. Ergo de conventionem inter populos diversos liberorumq; est quod porro agamus. Et dicendum quoad introducendam subjectionem ex conventionem, necessario consensum utriusque ab utraque parte requiri. Consensum inquam, non solum ut se populus realiter, sed præcipuè personaliter alterius potestati subjiciat. Realiter quis se subjicit, qui dominium rerum suarum in alium transfert, quod omnibus liberum, cum res omnes hominibus subiectæ sint, eoque capite unusquisque rerum suarum
- mo-

moderator & arbiter existat, dominus rei suæ; cui idcirco onus, legemve pro libero arbitrio impone-
re, quem velit, potest; salva tamen libertate perso-
nali, cum res hominibus, & non vice versa homi-
nes rebus inserviant. Quocirca qui se realiter tan-
tum subjicit, ad personalem subjectionem, atque
obedientiam non tenetur. Unde nec populus per-
sonaliter dici potest subiectus, qui alterius potestati
territorium suum mancipavit, vel de personali sub-
jectione mentionem nullam fecit, qua se alterius
potestati tradidit. Nec minus incivile foret, popu-
lum omnibus fortunis realibus exutum, præterea
personalis servitutis tædio persequi. Et hoc nisi de
personali subjectione dilucidè constiterit, cum se
quoque personaliter unusquisque in totum, vel pro
parte, obligare, tradere, & in alterius dominium
consentire possit. Quæ tamen obligatio viribus 9
caritura priusquam animo deliberato, expressa sti-
pulatione constiterit eam mentem veram, & since-
ram sese subjicientis, fuisse. Ac proinde, si de ser-
vitude singulari, sive universalis nihil expressè actum
sit, legitimève constiterit, contra eam semper, neu-
tquam pro ea præsumetur; cum odiosa & stricti
juris sit, absque manifesta probatione^a, aut subse-
quente aliquo actu jurisdictionali invalida; ne in-
consultò homines liberi, sive etiam potestates sum-
mæ,

^a C. quam-
vis. De præ-
bend. in 6.

mæ, solis professionibus reverentiæ, scripturive liberalioribus ad deteriore[m] fortunam inviti probabantur^a. Notum enim est nobiliores atque etiam projectissimæ sortis homines cum ad suos litteras destinant, devotissimi, subjectissimi titulos, & qui similes sunt, epistolis fuit inferere. Eodem contextu quo dici tua nobilitas, tua excellentia consueverit, eadem facilitate, dominos, absolutos, sacros, quin imò divinos quosdam appellemus. Et hinc ne quis ex appellatione *Domini* aut *Servi*, tanquam vanis nominibus, servitutem inferat, ex humanitate sua quisquam obtorto collo in servitutem trahatur. Qualè illud apud Martialem est ^b:

*E servo scis te genitum, blandeque fateris,
Cum dicis dominum, Sosibiane, patrem.*

- 10 Animadvertendum quibus actibus, quave intentione, ejusmodi humanitatis nomina adjiciantur; cum sepius magis ad dignitatem, & præminentiam exprimendam, sive etiam ad benevolentiam alicujus captandam, quam ad jus pertineat, ut ex inscriptione, ac subsignatione litterarum, colloquiis curialibus apparet, quibus pares, imò quandoq; minores, dominos nostros appellamus, nosque eorum servos esse, eorumque servitio addictissimos liberè profite[mur]. Non universaliter, sed ad actus singulares, scilicet præstandos, qui huic illive prodesse

M m m

pos-

^a L. 22. C.
de agric.
& censit.

^b Epigr. lib.
1. 82.

possent; eosve intra honestatis atque humanitatis terminos contentos, ut non petant, nisi quæ licita sunt, non plura vel majora onera humanitati imponant, quam quæ commodè hujus vel illius humanitas ferre possit. Aliter qui faciunt, humanitatis læsæ rei, benignitatis acerrimi oppressores continuo habentur. Has formulas extero vocabulo nos *Complimenten*, sive ab aula Gallica *Courtoisies* nuncupamus, nullam omnino obligationem, mutationem, alternationemve validam, sive efficacem producentes, tanquam nuda pacta, in vagum dispersa, quasi eloquentiæ, non obligationis signa, ad veram rei substantiam nihil conferentia. Unde si quis officii, urbanitatis, vel loci causa omnia bona, Sphæridas aves, vel aureos montes cuiquam promittat, (ut quandoq; in conviviiis lepidissimis fieri assolet) non obligatur, ut Boërius: *Verba ad complacentiam prolata, serviunt de vento, nec ullam obligationem inducunt.*

c D. l. 22. Et nobile Imp: Justiniani *c* præscriptum habet:

C. cod. *Sancimus solam confessionem, vel aliam quamcunque scrip-*

b *Tr. de jure turam, non sufficere, ne per eas fortè liberi homines, absque*

preced. c. 3. *a* *L. 13. & aliis adminiculis, sive aliis adjutoriis, ad deteriore traban-*

14. C. de tur fortunam. Et nuper D. Graswinckelius *b*. *Futile*

probat. l. 1. *est ubi rerum momenta desunt & requiruntur, solius nomi-*

cajus ff. de nis aut agnominis argumento uti. Ac paulò post idem

jure patro- *nat.* legibus in finem contrarium adductis *a* asserit, in

toto

toto juris corpore nullum textum, nullam legem
reperiri cujus auctoritate probari possit qualitatem
quam quis neque nascendi forti acceptam ferat, ne-
que alias beneficio juris adeptus sit, nudis appella-
tionibus aut epithetis sic acquiri, ut ex eo solo con-
ditionem status sibi quisquam possit immutare
quamobrem etiam in ea verba idem auctor alibi sic
prorumpit^a: *Qui non habet habuitq; regnum regnive jus, a D. tr. cap.*
eum ut nobilissimus sit, ut maximus, ut regia indole prædi- 10.
tus appelletur, ut possessiones ejus atque ditiones regni in star
esse dicantur, ista speciosa ac turgida nomina non magis ex
non Rege Regem faciunt, quam aut umbra constituat corpus,
aut habitum efformet privatio. Quæ cum ita sint, ma-
turius prospiciendum ne inani verborum universa-
lium captione homines, ditiones, regna fallantur;
idque beneficio æquitatis, cujus patrocinio univer-
salis enunciatio temporatur, secundum qualitatem,
naturam, & aptitudinem personarum, regionum-
ve, quibus objici ejusmodi humanitatis oblationes
11 possent. Certo fundamento clausulam generalem
ad specialia non specificata, præsertim contra ipsam
libertatem, non^a extendi; notissima regula: *Quod*
in simplici cognitione feudali sola res; res autem & persona,
non nisi in feudo ligio obligentur. Quod feudum ligium
quomodo, & quibus actibus de necessitate interve-
nientibus, præparato ad id animo instituatur, juris

^a *L. obliga-
tionē. §. I.
ff. de obl.
& act. l.
non omnis.
ff. si cert.
petat. l. in
qui. §. 1. ff.
commod.*

publici sacerdotes passim ostendunt. Quin imò ex separatis, argumento à rei subjectione ad personalem servitutem, nihil rectè inferri magnifica illa atque indubitata Livii verba commonstrant. *Rex primum quarebat Legatos. Missine, ut vos, populumque dederetis? Respondebant: Sumus. Est ne populus iste in potestate sua? Est. Deditisne vos, populumque, urbem, agros, terminos, delubra, Deum utensilia, divina, humanaque omnia in meam populiq; Romani ditionem? Damus. Et ego accipio.* Tria ibidem ad subjectionem introducendam necessaria elucent; nempè, ut populus suæ spontis, juris & potestatis sit. Ut expressè se, suaque omnia submittat. Alter alterius oblationem suscipiat, non generaliter solum, sed & disertè, nominatim, expressè, particulariter populus in stipulatione sit; nisi repulsam quis ex mascula Ulpiani sententia expectare aliquando velit. *Quid ad te, quamvis olim tibi servitium præstiti, Nunc liberas ædes habeo.* Libertatem in civitate mea libera, nulli subiecta, exerceo. 12

Atque hæc de modis, quibus alter alteri subji- 13
tur. Sequuntur porro rationes quibus pro, aut contra libertatem præsumitur, probaturve. Et generaliter optimus subjectionis probandi modus, ex ipsa subiecti, sive subsectorum confessione elicitur, legaliter negando se liberum esse, legitimè affir-
man-

mando, se alterius dominium, potestatemve agnoscere. Quod tantum pro eo facit, qui dominium obtendit, ut licet is de cuius libertate differtatur, subjectus non sit, statim ex voluntate obtendentis, atque acceptilatione suscipientis, confessus alterius potestati subjiciatur; profitendo, si haecenus eos in deditionem suam nondum suscepit, nunc ex certa utriusque voluntate, jurisque sese tradere volentis cognitione inconcussa, eosdem in suam potestatem suscipere. Pluris momenti res est, si ab una pro sua libertate populus se liberum esse, ac fuisse semper arguat, paratus libertatem à majoribus acceptam, facto & jure defendere. Ab altera populus vel Princeps externus potestatem supra, atque in eos pretendat, sicut ipsius potestati eosdem vi, aut jure subjectos velit. Rationibus agendo, hic vim omnem excludo. Ac primum rationes quibus subjectio probari debet, à parte actoris, non rei petendae, quia jure naturali omnes liberi sumus, jure gentium^a contra libertatem subjectio introducta est, qua non probata, ex reatu populus eodem gentium jure absolvitur. Ad probandam igitur subjectionem, plenum dominum actoris agnatum esse oportet, quod plerumque vel ex nomine, vel ex litteris ad populum subjectum missis, elicitur. Ex nomine, si quempiam in vel extra territorium suum agnoscant regis titulo deco-

^a *L. si quod dominus. 64. ff. de condict. indeb.*

M m m 3

ra-

ratum : quia Rex à *regendo* dictus, cuncta ex solo
 ipsius placito regere intelligitur, & ut hoc vel illud
 faciat à proceribus, exterisve illum moveri, impel-
 live non posse. Quamvis ut plurimum ex consue-
 tudine hodierna, multum ab antiqua gentium nor-
 ma discrepante, populi liberi omne suum impe-
 rium, omnia sua jura in Reges non transferant, ve-
 rum quedam tantum. Quin imò Regum ferè jura
 principalia sibi reservant, cætera suis Rectoribus,
 Regibus, sive Dynastis committentes. Itidem nec
 argumentum à nervorum cortice concinnatum,
 quale est illud : *Rex est ergo absolute tibi imperat*, ad-
 modum nervosum, ut exinde absolutum domini-
 um quis justè inferat : quandoquidem nec titulo-
 rum honores, licet summa nomina continentes,
 per se majestatem tribuunt his qui neque regium,
 neque majestatis jus unquam habuerunt. Jus igitur
 tali titulo adesse conveniens est, cum adjectiva no-
 mina pro ratione substantivorum quibus junguntur
 augeri aut decrescere soleant, aliud quod prædica-
 tur, aliud illud de quo prædicatur sit; ita ut sublato
 fundamento, ea omnia jura quæ fundamento super-
 posita, aut inædificata dicebantur, ultrò in ruinam
 solvantur. Quod clarius ut reddatur, regium nomen
 non semper, ac per necessariam consequentiam,
 regiam illam, eoque absolutam potestatem in se
 con-

continere constat, & frequenter in historiis reper-
tum reges ipsos alienis imperiis subjectos, quandoq;
fuisse, atque etiamnum existere. De quibus paulu-
lum illud Lyrici inversum,

Multa sub regno graviore regna.

Atque illud :

Vice cuncta premuntur

Alternisve premunt, propriis sub regibus omnis

Terra: premunt felix regum diademata Roma.

Quorum aliquos verbotenus tantum reges, facto
servientes (ut in re tam gravi superciliosa verborum
inania evitentur) alibi eruditissimè D. Grafwinke-
lius ^a recenset. Ex litteris verò plerumque subjectio
unius, plenumve dominium alterius elicitur si quis-
quam scriptis, aut mandatis ad populum missis,
terminis *noſtri ſubjecti, noſtra ditio, noſtrum Regnum*
onſe Onderdanen / ſive magis propriè, *Ondergeſtelde /*
onſe Landen / onſen Koninkrijcke / ad eoſdem uta-
tur. Nec non ex litteris à reis ad actorem miſſis,
quibus additū expreſſumve *noſter Dominus, noſter Rex.*
Onſen Heer / onſen Koninck. Plenum dixi dominium
actoris agnitum fuiſſe oportere, quia domini ver-
bum varias habens ſignificationes, ſecundum ſub-
jectum ſuum variè intelligitur, aliquando præ-
eminentiam, ac dignitatem tantum indicans. Un-
de idem D. Grafwinckelius de Gallorum humani-
tate

*a D. tr. de
jure preced.
cap. 7.*

nitare verba faciens inquit. *Notum est quam ut dici propè mereatur, apud Gallos nomen domini tam esse propitium ac triviale, ut minorum gentium Dynastis, etiam Toparchis citra injuriam adimi non possit.* Aliquando nomen domini pro directo, aut utili aliquando etiam pro dominio protectionis acceptum. Quin imò & liberi populi Christiani omnes, Principes suos dominos appellant; de quibus tamen constat non subjectos, sed tantum Principum suorum subditos, eoque liberos esse; sic ut inhumanum prorsus foret, simplicem appellationem dominii, plenarium producere subjectionem. Ex abusu sive improprietate loquendi, contra ipsam naturam populum subjectum appellari, ita ut ex officio humanitatis prestito subjectorum onera populus pati teneretur. Quare & hoc animadversione dignum, neque confessionem propriam, neque externam quamvis, plurium licet litteris vallatam, admodum validam prodire, ut vel rei veritatem tollat, vel id quod à senioribus ac prudentioribus pro rei veritate habetur. Unde foeliciter idem D. Grafwinkeliu^a: *Divina iussiones, divina oracula, & quæ ejus generis plura sunt, Imperatoribus aptantur; quos tamen idcirco nemo Deos esse dicat, nisi quatenus illius summi Dei in terris Vicarii sunt, atque illius vice concreditos sibi populos imperio regunt.* Et quæ ibi plura ratione & exemplis secundum subjectam me-

^a Tr. de jure præced.
cap. 18.

materiam eum in finem adducuntur, ne cordatus hæc admittat, sapiens nemo ea attendat; quandoquidem ut plurimum non ex ipsa juris substantia, sed vel ex consanguinitate, affectu, beneficio, vi, ambitu, vel dolosa adulantium improbitate hæc epitheta proveniunt, vel etiam ab hominibus lucri quippiam inhonesti, per oblata speciosa nomina captare desiderantibus, ut sæpè in summis Regum angustiis hæc à fortioribus quoque extorquentur.

Quæ cum ita sint, ut recentium consuetudine, Principum, quin imò privatorum tituli confusius immisceantur, non tanti ponderis, antiqua licet nomina, absque aliis adminiculis omni dubio fortioribus, esse oportet, ut vel per patientiam alteri jus acquirant, vel per omissionem rerum in se substantiam nullam habentium, libertatis prærogativis liberi alioquin populi exuantur. Et si nova quedam offerenda honorum ac dignitatum adoptiva beneficia proveniant, prospiciendum ne dignitatum notæ confundantur; quoniam nostro tempore plus quam olim adeò subtiles homines in istis titulorum corticibus tribuendis, iisdem postmodum latè extendendis reperiuntur; ut quæ sine delectu, sine sequela quidè imaginativa semel data nomina excellentiora, etiam per exteros sunt, postmodum his aucti magnates, de se suisq; rebus majorem auctoritatem,

*a L. sola. C.
de testib.*

Nnn

dig-

dignitatem, atq; ex his descendencia jura superiora præsumant. Et sic tandem hæc delata benignitatis munera ad alia quædam præter intentionem deferentis, delationemve patientis, magno imperiorum, populorumve liberorum incommodo, ac sæpius ruina, trahantur.

Subjectionis argumentum etiam à juramento alteri præstito, desumitur; *In tantum*, inquit Mascardus ^a, *ut per instrumenta antiqua juramenti subjectionis formulam continentia, probetur subjectio*. Et sic qui homagium personale, seu juramentum affecurationis, vel subjectionis suscepit, in primo subjectionis gradu constitutus dicitur ^b; Et dum subtilis eorum questio agitur, qui alterius majestatem comiter conservare teneantur, ut fœdere inferiores cum clientibus, hi cum vasallis, vasalli cum utriusque simul miscantur. Generaliter tamen juramentum quamvis generali verborum serie conceptum, ad ea tantum jura restringitur, quæ ex pacto habet is, cui præstatur. Et tunc demum juramentum vim contractus obtinet, si rebus omnibus, conditionibus, actibusve adjungatur ^a, de quibus sine dolo malo conventum est. Extra casus præscriptos nihil rectè operatur. Ad causas verò non expressas, si adjungatur, magis perjurii, quam juramenti nomen meretur. Præsertim in juramento subjectionis, cum illud ad certa tantum capita

^a De probat. concl. 947. quib. mod. jurisd. prob. n. 19. & 21.

^b Gail. de arrest. c. 7.

^a L. fin. c. de non num. pecc. quemadmodum. X. de jure jurand.

capita jurantem adstringat; Sic ut inhumanum foret, ex limitata illa exteriori juramenti præstatione, ad omnia subjectionis onera quemquam adstringi. Et inhumanius, juramentum extra intentionem jurantium primam & expressam injustè quidquam operari; quandoquidem non universaliter, sed particulariter, & secundum quid, illud promisit, de quo juratum est. Id juramentum nulla alia de causa, quam ut tali modo fides habita, magis confirmaretur, interpositum, Deo in testem vocato, in vindicem transgressoris posito, excluso judicio humano, pro cuiusque securitatè, ac salutè, interjectum sit.

17 Clavium quoque & sigillorum civitatis traditio ad transferendum rei dominium pertinet^g, subjectionem inducit, atque indè, ut ajunt, *jus intrade* competit. Ac præsertim dominium probat, si à populo acclamatum sit: *Vivat, Vivat*. Atque is, qui ut dominus intrabat, jurisdictionem in civitate exercuerit, edictorum, mandatorumve promulgatione, quæ facienda, quæ non facienda sint, indixerit; Ut habet illud: *Qui tibi mandatis imperat, dominus tuus est*. Sed requiritur, tradentem claves, justam civitatis possessionem, plenumve ejus dominium habere, & ad hunc effectum claves tradi, ut civitas realis sive personalis pleno dominio in possessionem accipientis transeat. Cæterum si claves

g L. 74. ff. de contr. empt. & s. 45. Instit. de rer. divis.

N n n 2

à non

à non domino traditæ sint, vel in eum finem non traditæ, ut ad alium civitas transferatur, nihil ejusmodi traditio operabitur. Ex sigilli mutatione, 18
 insignium ablatione, sigillique ad alium translato argumento, subjectio etiam quædam arguitur; quocirca sibi ea in re Lotharingia, Brabantia & Limburgum quondam consulere voluerunt, cum Philippum II. Hispan: Regem, Ducem eligerent. Similiter & ex armis, atque insigniis alterius populi, locis ad liberum populum pertinentibus, affixis, incisive, maximè in curiis, vel basilicis eadem appensa probentur, quidam subjectionem præsumunt, licet non semper vera talis opinio, absque aliis adminiculis, reperiatur. Nam accidere potest, ut Princeps exterus, sive privatus alius ad opus aliquod faciendum pecuniam liberaliter contribuat, atq; indè insignium suorum parieti, vitro, curiæ, vel manibus insculpendorum libertatem nactus fuerit. Ac denique si populus justè Principem suum deseruerit, magis est arma deserti Principis alibi reperta ad populi aversionem ab antiquo Principe, quam Principis dominii præsentem in populos probationem pertinere.

Cæterum & tunc subjectio eruitur, cum probatum fuerit populum exterum preces alteri obtulisse, 19
 mandato exterorum paruisse, ac comparuisse; qui enim

enim paret subditus præsumitur, nisi aliud confestim probetur: maxime si populus voluntate parendi, & non incidenter ea mandata susceperit, mandatisve injunctis obedierit. Et sic obedientiam præstat, qui præsidia externa mandato alterius suscipit, suscipere ve ab extraneo, extranei causa tenetur. Sic & libertatis depravatio ex ablatiis propriis, & inductis aliorum præfidiis probatur. Hinc Livius^b: *b Lib. 36.*

*Ab Æno, & Maronia præfidia deduci jussit, ut in libertate eæ civitates essent. Nam si à præfidiis Romanis liberatæ non fuissent, servæ mansissent, nec sociorum amicorumve confæderatione aequali habitæ. Atq; alibi idem auctor^c: *c Lib. 43.**

Quidam Principatum postulare, ut præfidia in urbes suas deducerentur, adversus amicitiam eorum qui ad Macedoniam gentem trahebantur. Pars recusare, ne quod bello captis, & ab hostibus mos esset, id pacatæ ac sociæ civitates acciperent. Item liber non præsumitur qui externam potestatem licitoribus extero adjunctis, admittit. Qui judicium civitatis suæ, civiumq; suorum, invitus, nullo præcedente pacto, extra proprium territorium universale patitur, continuo ut pati idem tenetur. Qui legibus, monitis & statutis alterius paret, ac velut subiectus proprius iisdem nolens volens parere necesse habet; licet accidere possit, ut quis sponte alienas sanctiones imitetur, aut observet. Sicut nos, aliique populi leges Justiniani ex earum æquitate, pro jure

habemus. Non tamen quod iisdem strictè teneamur, aut libertas nostra eas quoad nos mutare legibus postmodum latis, ferendisque non possit. Accidit etiam ut preces ex causa necessitatis, probatae fidei, atque amicitiae quandoque sociis offerantur, nec enim tunc ex iisdem subjectionem inferri posse, ipsa rerum magistra veritas, adjuncta sibi comite ratione, evincunt. Obedientiam similiter, & ex 20 obedientia subjectionem præstare videntur, qui citra conventionem liberorum populorum, penes quos libertatis insigne permanet, appellationis imperium in sua civitate admittunt, cum appellatio ordinariè non præcipiti saltu, sed gradatim de inferiore ad superiores intendatur, quasi in appellatione summa jurisdictionis tessera consistat; ita ut appellatio judicis à quo, superioritatem judicis ad quem, designet^a, subjectionemve annexam habeat, dum civitatis civiumq; res extra proprium territorium judicantur. Violentum enim videtur, ut cuius principium agendi est intrinsecum, unde originem ducit, illud idemque extra provinciam ab externis iudicibus agatur. Et hinc meritò vulgatum illud: *Qui te judicat dominus tuus est*. Citra conventionem, sive consuetudinem dixi, quia consuetudine ad alium devolvere appellatio potest, quam quo alioquin suo jure appellatio devoluta^b fuisset.

Con-

^a C. placuit.
caus. 2. v.
6. c. si duc-
bus, s. deni-
que. De ap-
pell. & l.
19. l. 3. C.
de appellat.

^b C. Roma-
na s. debet.
De appellat.
in 6.

Conventione itidem quandoq; inter liberos populos paciscitur, ut Curia appellationis, extra Curiam, Civitatemve propriam constituatur. Qualiter olim in Belgia Curia supremi senatus Mechelinix ordinata, de qua postmodum bello separatis Provinciis, inter Hollandiam Zelandiamq; convenit, ut eadem Curia appellationis, loco non nomine mutato, Haghe Comitum in Hollandia certis legibus institueretur. Senatores reverendissimi consultissimiq; ibidem iudicium de civibus Hollandis, Zelandisq; ferrent.

21 Obedientiam porro ex religione mandata elicias: quandoquidem is qui in causa religionis te iudicat suo jure territorii, tui dominus presumitur, dummodo ad eum reformatio religionis non minus quam res ecclesiasticę omnes pertineant. Et hinc illud tritum: Cujus religio ejus regio est. Usq; adeo ut dum institutio, nec non reformatio religionis summe potestatis sequela necessaria est, hæc exerceri vix possit, nisi ab eo qui delatam in se supremam potestatem recepit.

22 Ulterius, cum etiam citatio superioritatem denotet, & subjectionem in eo qui citatur designet, si compareat, ex personali ista comparatione, formulisque dominationi propriis: *I. Sta. Redi. Veni.* non minori calculo probatur subjectio. Verum enim verò si quidquam jussum fuerit ab una parte, nec sus-

susceptum ab altera, nihil actum, quoad probationem subjectionis videtur. Cum jurisdictio non
a Mascard. probetur, nisi quam exceperit obedientia^a; sic ut
concl. 947. mandatum alterius ea in re absque effectu, nullius
n. 4. momenti sit. Et in his accuratè distinguendum, an comparatio injuncta ex conventione exterorum, ex partium consensu, aut ex mero, ac solius jubentis mandato fiat. Nam si ex conventione, nihil ex ea, quatenus conventio omnis libera est, quoad dominium justum, præter contrahentium voluntatem liberam ritè inferitur; nisi aliæ conditiones conventioni adjectæ fuerint. Locus quoque comparitionis subjectionem arguit, si nempe extra territorium proprium in tribunali alterius populi, ubi judicium dicitur, ex mandato populus exterus compareat, siue rem suam judicari, civiumque suorum causas definiri ab extraneis patiatur; ea necessitate, ut jure alterius judicis proprio ibidem judicium invitus suscipere cogi possit. Cæterum tamen si & judices vestræ gentis ejusdem consilii membra necessaria sint, tuum æque territorium, quam illud in quo jus dicitur liberum, civesque tui liberi præsumuntur, cum non in signum subjectionis cives in alieno territorio ad judicia accedant, verum ut eorum lites per eos terminentur, qui ex duorum pluriumve Principum placito, decidendis processibus convenere.

Sub-

Subsistente nihilominus utriusque gentis honore, ut si quædam circa Senatorium ordinem, iustitiæve vigorem innovari, mutari, corrigi, vel etiam ampliari velint, id communi supremarum potestatum voto expediatur.

- 24 Item si citatus ad bellū, excubias arcis, aliasve præstationes faciendas populus, bello adsit, subjectione præsumptivam inducit; quamvis eadem variis exceptionibus scateat, ex hac mea repetitione passim petendis. Nec non si compareat populus solvendo contributiones, & collectas; nam qui oneribus impositis obsequitur, eorumq; executioni sese submittit, ipso facto se subiectum proficitur. Ut & qui mulctam solvit, pœnasque luit, cum pœnæ signa, fructusve jurisdictionis sint. Collectas dico, non census, quia hi quandoque ex pacto protectionis, invasionis avertendi, aliave de causa solvuntur. Sic Imp: Germaniæ, Regesque Mauritanæ, tanquam boni patresfamilias, solutione annui pensionis, ab excursionibus & devastationibus Turcarum, subditos suos liberos, eorumve prædia inconcussa conservant. Turcicus Imp: summo jure in suos utens, ita ut imperio potentior solutiorve vix ullus Principum habeatur, veteri pacto tributum ducentorum millium nummorum Æthiopum Regi, sive Presbytero Johanni pendere tenetur. Quod cum
- O o o
- Sely-

a. Anno.
1572.

Selymus II. per biennium non solvisset, inter Selymum & Æthiopem bellum ingens exarsit ^a.

Quin & Turcarum Imp: etiam illis populis qui in montibus Arabiæ degunt, sexaginta millia aureorum tribuit, ut agro Palestino, ac Damasceno libere fruatur. Et quod ad collectas attinet ex plenitudine potestatis injunctas, solutasve, regulariter quidem subjectionem indicant, cum earum impositio jurisdictionem, jurisdictio vero submissionem necessario præsupponat; ita ut non exigi nisi à sub-

b. L. rescripto
l. muner.
s. patrimoniorum.
ibi Bart. ff.
de muner.

d. L. omnis
anima. X.
de censib.

jectionis possint ^b. Quamobrem & solutio collectarum subjectionis tessera nuncupatur ^d, nempe si constet collectam subjectionis jure impositam solutamque fuisse. Veruntamen accidere potest, ut ex consensu, aliave de causa perenti offeratur, ut protectori quidquam pro conservanda, munienda-ve libertate numeretur. In quam rem historiæ fa-

b. 4. Reg. 15.
vers. 19.
seqq.

cræ verba sunt, ubi ^b textus inquit: *Veniebat Phul, Rex Assyriorum in Thersam, & dabat Manachem Phul mille talenta argenti, ut esset ei in auxilium, & confirmaret regnum ejus. Indixitque Manachem argentum super Israël cunctis potentibus ut daret Regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos. Reversusq; est Rex Assyriorum & non est moratus in Thersa.* Unde apparet quod quamvis Manachem pro regno conservando magnam pecunię vim Regi Assyriorum dederit, nec non Israël-

litæ-

litæ potentioris exactionem istam tunc temporis
passi fuerint, & Manachem & Israëlitas liberos ni-
hilominus permansisse. Et sic de cæteris pari judi-
cio semper finis examinendus, ob quem præstitum,
exactum, oblatum, quidquam esse dicetur; ac præ-
cipuè in censibus, cum census quoque alius subjec-
tionis^a sit, qui ab ordinario magistratu imponitur; alius libertatis sive privilegii, qualem exterius supe-
rior ab inferiori fœdere populo, vel etiam magistra-
tus ordinarius pro concessa subditis hoc vel illud
faciendi, vel non faciendi libertate, accipere potest.
Alius rursus census excusationis, qualem Imp: Ger-
maniæ Turcico imperio quotannis censum solvit,
ne Barbarorum ut dixi excursionibus subditi ejus,
Turcis viciniore, vexentur. Vel deniq; etiam cen-
sus protectionis, qui licet inter tributa referantur,
non tamen ejus momenti sunt, ut per se subjectionem
proben, aut per eosdem libertatis retentę præ-
sumptiones tollantur.

^a Decret.
Gregor. c.
2. de censib.

CAP. LXI.

DE CLIENTIBUS ET PATRONIS

ARMATIS.

1. *Quid cliens, quid clientela.* 2. *Clientela libertati non
officit.* 3. *Clientelarum origo.* 4. *Clientela varia est,*

ac multiplex. 5. De quibus clientibus lex nostra agat. 6. De clientela personali & hereditaria. 7. Quomodo clientes in fidem patronorum consentiant, & suscipiantur. 8. Patronus quomodo se erga clientem gerere debeat. 9. Quatenus jus patronatus, advocatiæ & protectionis sese extendant. 10. Protectio non commiscet civitatis jura. 11. Patronus clientem defendere tenetur. 12. Ignominiosus est qui clientes opprimit, aut deserit. 13. Quid cliens patrono præstet. 14. Quomodo intra sortem suam se vix patronus contineat. 15. Leges pro conservando fœdere patronis proponuntur. 16. Extra necessitatem patrocinium non amplectendum. 17. Quomodo de clientelari fœdere agendum. 18. Arces & oppida exterorum custodia non sunt mandanda. 19. Promissio à patrono facienda. 20. Quomodo patrocinia finiantur.

Atque hæc de fœderibus propriis, ac quomodo subjectio probari aliquatenus, libertas rursus defendi possit. Restat in fœderibus inæqualibus, sive impropriis clientela, quæ ut reverentiale atque improprium fœdus, recensetur in verbis JCti Proculi: *Et quemadmodum intelligimus clientes nostros liberos esse.* Clientes à colendo, quasi colentes dicti, qui in superioris fidem se conferunt. Superior autem cujus fides imploratur, inferior qui à patrono in protectione suscipitur; unde in fide esse,

esse, unum idemq; est, quod in patrocinio existere, cum fides ista à superiore dependeat; eoque magis observanda, quod res maximi momenti libertas superiori commissa sit, ut eandem tanquam Deus in terris protegat ac defendat; Quemadmodum salutem propriam protegi ac defendi à divina majestate desiderat. In quam rem exemplo clientis & patroni, in summis rerum perturbationibus & angustiis ex clamat Cicero: *Di vestram fidem.* Nec clientela quidquam libertati officit, quandoquidem JC^{tus} comiter alterius majestatem conservantes, superiorem colentes, auxilium potentioris amplectentes, humanitate non minus quam veritate id dictante, intelligit nihilominus liberos esse, eoque non servos, quia clientes, & ut ait Seneca: *amicos, sed minores,* & idcirco majoribus inæquales, quibus æqualia attribuire, nihil foret tali æqualitate inæqualius. Liberi quippè sunt, cum imperium & jurisdictionem per se habeant, & in se suosve judicia libera exercent, alterius viribus ad defensionem suam tantum utentes. Et hoc quidem sine ulla dignitatis aut libertatis pristinae immutatione, cum inter populos liberos clientela nihil aliud sit, quam fœderata sociatio, qua alter majestatem alterius, ut à potentiorum injuria tutus esse possit, benignè conservat. Nec non blanda per se conspiratio, qua potentior minus

potentem in tutelam suscipit, defensionem ei pollicetur, inferior oblatam ultrò tutelam recipit, reverentiam, fidelitatem, auxilium; quovis meliori modo superiori promittit; quod longè à subjectione differt; nec enim quidquam libero populo indignum tali promissione continetur. Nec libertati, nec dignitati suæ quisquam præjudicat, qui certo modo sese alicui submittit, præsertim dum hic plura quam ille præstare tenetur, patronus nempe, ut clientem suum acriter defendat, cliens tantum, ut patroni majestatem comiter ac reverenter conservet, dum causam clientis sui suscipit. Et velut ferro indignum non est, nec ferro officit, quod à magnete trahatur, nec viro forti si pro evitandis imbris, crudeliumve ferarum moribus sese alterius hospitio, ac societati virorū fortium committat; sic nec libero populo, quod pro sui suorumve defensione ac tutela, se suaq; alterius populi patrocinio immisceat. Imò hunc ita suscipiat, ut ultra hospitium protector in territorio suo, nec non territorio clientis, si se ipsum defendere, hostesve suos depellere cliens nequeat salvum tamen præstet; eo quod protectio sui natura ex necessaria consequentia securitatem & salvum, expostulat.

Hoc jus clientelare antiquissimum est, à Romulo institutum, Romanis usitatissimum, delectissimum.

Ha-

Habita enim prius filiorum, pupillorumve ratione, proximo loco clientes patronorum curæ erant; idque lege antiqua, qua cavebatur, ut patroni ita charos & proprio sanguine junctos haberent clientes. Etiam apud inferos in pœnis parricidis proximos facit Poëta, qui clientes fraude mala læsissent, ut evincit illud:

Pulsatusve parens, aut fraus innexa clienti.

4 Clientelæ apud antiquos variæ suscipiebantur, ut & nunc quandoque suscipiuntur, quales sunt, Provinciarum, Civitatum, Collegiorum, ac singulorum, quæ à patronis suis etiam fortiter defenduntur, scilicet à privatis jure, per potestates supereminentes jure & facto, dum liber populus alterius populi clientelam suscipit. De privato singulorum, atque universitatum clientela juridica Cicero^a: *Cum omnia illa mancipia, quæ sunt à Vibone Brundisium in fide mea essent, iter mihi tutum multis minitantibus, magno cum suo metu præstiterunt. Idem alibi^b: Ad meam Siculi confugiunt fidem, per me auxilium sibi à vobis petunt, me defensorem calamitatum suarum, me ultorem injuriarum, me sui cognitionem juris, me causæ totius actorem esse voluerunt. Et de singulorum tutela idem inquit^d: Diserti hominis, & facile laborantis, quodque in patriis est moribus, multorum causas, & non gravate, & gratuito defendentis, beneficia & patrocinia latè patent. Et ne gravari clientes præf-*

^a Orat. pro Plancio.

^b Orat. in Verrem. I.

^d Lib. 2. de offic.

prestationibus quibusdam possent lege Cincia, citò tamen invalida, cavebatur: *Ne quis ob causam orandam pecuniam donumve acciperet.* Idque eo tempore, cum foelicitatem virtute, non fortuna Romani metiebantur. Et hi clientes privati quandoque pro hominibus tenuioris fortunæ, aut rusticis, sive colonis sumebantur^a; sed plerumque pro his qui nunc, ut olim, nostrum juris patrocinium in rebus, caude judic. sive suis judicialibus desiderant.

Ab his multum differunt, qui juris & facti simul clientelam expostulant, quales liberi populi sunt, propriè ad hanc juris publici materiam pertinentes, cum JCtus in hac nostra lege per clientes intelligat Provinciales, vel Italos populos, qui se in clientelam dabant Romanis proceribus, quos Romani defendendos susceperant: Et hinc Cæsar *Magnas fuisse Pompei clientelas in Hispania* commemorat. Quippè populi minores, viribus hostium, auctoritate & dignitate Romana impares, jure protectionis practicæ, seu advocatiæ armatæ, pro retinenda, conservandaque libertate, à superioribus potentia, nempe Romanis sibi providebant, ut per eos contra omnem vim externam in libertate sua defenderentur. Et hoc Gallis *avoizon ou avouerie* dictum, unum idemque est, quod in jure, atque alibi foedus clientelare nuncupatur, nihil principaliter aliud in se quam

quam patrociniū, protectionem & defensionem continens, nec non vindictam ab injuriis, atque injustitia clienti ab exteris, sine causa justa, dolo malo illatis. Pulchrè Cicero in Divinatione sua: *Clarissimi Viri nostræ civitatis, temporibus optimis, hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hostibus clientibusve suis, ab externis, quæ in amicitia populi Romani ditioneque essent, injurias propulsare, eorumque fortunas defendere.* Et Cæsar^a: *Sequani cum per se minus* ^a *Lib. 6. de bell. civil.* *valerent, quod summa auctoritas antiquitus erat in Æduis, magnaq; eorum erant clientela, propter veteres cum Æduis amicitias, se Rhemis in amicitiam dabant. Hos illi diligenter tuebantur.* Hinc eliciendum jus clientelare prorsus ad libertates populi inferioris, ejusve conservationem pertinere, atq; ab ipso jure naturæ quasi progenitum existere; quandoquidē vel ipsa naturæ lex eam obligationē parit, quando afflictis & vim patientibus opem ferre quodammodo vel nolentes, impellimur; cum publicè interesse probamus hominem homini officiosū esse debere cum miseranda calamitatis ratio nos eo deducit, ut è vestigio vim patienti, suppressisve nostro auxilio subveniamus, quod & divinis traditionibus, potentiorum muneris esse non uno loco docetur. Et jus illud tam in populo quā familia nno modo personale, sed & hereditarium quandoq; extitit. *Quare, inquit Cicero,*

P p p

fi

si te favore usus erit, amplissimas clientelas acceptas à majoribus, confirmare poterit, & beneficiis suis obligare.

Quocirca si quis semel in populi, vel Principis alicujus protectionem transierit, citra temporalem aut personalem stipulationem, se ejus patrocinio deindè, absque ejusdem populi, vel Principis successorumve eorum consensu speciali eximere citra offensionem non poterit. Quia jus semel quæsitum,
^a *L. fin. ff. de past. l. it quod nostrum ff. de R. I.* sine facto, sive consensu suo ei non est auferendum^a, cum quod primum voluntatis, deindè necessitatis factum sit. Quamobrem & Genuates à clientela se liberare incio & invito protectore suo conantes, per Ludovicum ejus nominis Gallix Regem XII. qui eos in protectione sua susceperat, aureis 200000. mulctatos Bodinus refert^b. Nec hoc solum, ut se quis ex alterius protectione eximere non possit, sed & omnia quæ in clientelari fœdere conventa sunt, ad unguem observari debent, nisi malæ fidei reatunt velit quisquam subire. Cæterum & sine conditionibus fœderi adjectis cum clientela sit, videlicet si populus, vel Princeps exterus hostium suorum metu, fines alterius populi ingrediatur, & ab eo in tutelam recipiatur, sequitur & hunc populum, reverentiam protectori suo debere, & ad præstationes tacite obligatum esse, quæ in redhibitione defensionis ordinariè patronis offeruntur. Quod si adversus ea faciant.

cient clientes, devictis eorum hostibus, clientele se se exemerint, idq; invito protectore, rumpere tamen fidem, quatenus per fidē foedus pangitur non dicuntur, quamvis fidem eos sefellisse indubitari juris sit.

7 Clientes porrò in fidem patronorum consentiunt dupliciter, tum quod ipsorum fidem approbatam habeant, ab injuriis vacuam agnoscant; tum quod in patronorum patrocínio se suaque omnia ab injuriis omnibus defensa confidant. Sic Romani legatione sua ad Carthaginenses, pro avertendo eorum exercitu à Samnitibus, qui in fide Romanorum tunc temporis erant, ajunt: *Neque si quos in fidem reciperent, possuros se injuria ab aliis^a affici.* Et Cæsar^b:

Implorato patroni auxilio, ejus adventu. Bituriges ad Æduos, quorum erant in fide, legatos mittunt, subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint.

^a Polib.

Lib. 3.

^b Lib. 7. de bello Gall.

Unde & foedus clientelare est conventio publica, qua populus liber salva libertate, præstando juramentum, siue honorarium annuum, in potentioris populi protectionem transit, ut irruente hoste, aut alia quavis necessitate urgente, ipsius gaudeat patrocínio. Fidelitatem promittat cliens, fidem, siue protectionem patronus polliceatur; quasi Dei personam in terris agens, à Deo in defensionem & conservationem afflictorum patronus electus, clientes suos, & eorum jura conservare ac defendere velit

incessanter; minimè alienare, aut opprimere, vel sese in præjudicium libertatis rebus clientis sui, extra, vel præter officium boni defensoris, immiscere, cum ejus partes in defensione, ac conservatione susceptę clientele subsistant, non verò ut specie defensionis, minorem rebus suis exuat, vi superioritatis vel potestatis in territorio clientis sui jus dicat; Quandoquidem jus patronatus, sive protectionis, patrono in clientes suos, nullam tribuit jurisdictionem, protectio à jurisdictione & administratione justitię omnino separata est, nec sese extra protectionem populi minoris ad officia alia extendit; non ulterius progreditur, quam placiti fine inter partes, sine dolo malo expressè convenerit. Et notandum quod advocatię constitutio, quoad alicui aliquid auferendum, vel inferendum, stricti juris sit, adeoque nihil nisi quod de præcisa ejus natura, aut no-

^a l. 99. ff. de verb. obl.

^b De Repub.

II. c. 11.

n. 6.

minatim expressum est^a, clientibus auferat, patronis concedat^b. Et hinc cum Gregorio Tholosano rectè dicas: *Patronum, causa protectionis, non magis jus domini in protegendos, protectosve habere, quam milites auxiliares reipub.; cui auxilium præstant, domini sunt.*

Societas enim, ut superius indicavi, non commiscet neque conturbat civitatum jura, inter quos est societas. Et sic in clientelari quoq; fœdere, exemplo aliorum, si turbarentur clientum jura, nullum amplius

plius fœdus clientelare existeret, una eademq; res-
pub: esset, unus idemque populus, patroni & clien-
tis confunderentur; aut quod pejus est, subjectorum
loco clientes haberentur, quod barbarum planè,
atq; inhumanum foret, ut qui in patronum fidunt,
per fidem patronorum suorum fallantur, ac suppri-
mantur. Cum Bodino^a igitur magis est, quod dica-
mus, clientelam fœderatam societatem esse, ac per-
manere, qua alter alterius majestatem conservare
tenetur, ut ab injuria potentiorum uterq; tutior esse
possit, hic rebus belli imperando, ille in eadem obe-
diendo; cuius imperii occasionibus defuturos cli-
entes suos superior non præsumit, eos dilectos suos,
fidelesque socios, ex officio præstato, præstandoque
patronus appellare consuevit; **Onse lieve / onse**

^a Li. i. de
repub. c. 7.

¹¹ **getrouwe.** Ecquid enim juris patrono contra clien-
tis sui libertatem, ex fœdere clientelari competeret,
cui pro defensione suscipienda annua pensio ple-
rumq; solvitur, à clientibus scilicet, loco honorarii,
& arrhabonis^b; Patrono inquam, non in vanum,
verum ut à populo libero potentiori, populi liberi
viribus impares, data pensione, contra omnem ex-
ternam injuriam subsistant, defendantur, per ma-
jestatem excelsam (cui hoc solum ex Menochii^c
sententia jure gentium competit) in protectionem
publicam suscipiantur, à qua tantum fidei expecta-

^b L. quid-
quid ad-
stringende.
99. ff. de
verb. obl.
^c de arb. iud.
quest. cas.
338. n. 3.

P p p 3 tur,

tur, quantum ejus auctoritas supereminet alias potestates. Et hinc animo fixum, immotumque superioribus Romanis ex lege XII. tab. erat: *Clientem fraudi à patrono affici non debere*. Protectionis jus divinum sacrumque est. In quam rem Aul. Gellius ^a: *Nullum facinus pejus aestimatur, quam si quis probetur clientem derisui habuisse*. Protectione miserabilium ¹² ut quis ergo proximè Deos accedit, sic & eorum debellatione, suppressione, ex adverso munus peragi videtur, quo nos omnes humani generis hostis diabolus persequitur; & obindè cum potestas omnis à Deo sit, nec aliæ sint potestates, quam quæ à Deo ordinate sunt, hoc facinus indignum; quin imo contrarium majestati censetur, ut dum protegere clientes per justitiam sua opera majestas debeat, injustè opprimat eosdem. Et hoc dum suis omni occasione clientibus in necessitate adesse tenetur, nec eosdem deferere; idque ex monito Cæsaris illustri ^b, ubi ait: *Clientes in extrema fortuna deferere, nefas sit*; Ita tamen ut hæc omnia clientum sumptibus, & impensis peragantur, dummodò supersunt: Nam illud rationi consonum, ut propriis se sumptibus tueantur, cum ea defensio ad neminem magis principaliter, quam ad clientem ipsum pertineat, licet patronus eorum causam & afflictionem, suam sollicitudinem existimet, ac pro ea avertenda, depellenda

^a Lib. 2. c. 1.
noct. attic.

^b Lib. 7. de
bello Gall.